

ARJA NYLUND (TOIM.)

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön

ARJA NYLUND (TOIM.)

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön

Turun ammattikorkeakoulun raportteja 69

Turun ammattikorkeakoulu
Turku 2008

Kannen suunnittelu: Erkki Tuomi

ISBN 978-952-216-040-9 (painettu)

ISSN 1457-7925 (painettu)

ISBN 978-952-216-041-6 (verkkojulkaisu)

ISSN 1459-7764 (verkkojulkaisu)

Painopaikka: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere

Verkkojulkaisun jakelu: <http://julkaisumyynti.turkuamk.fi>

SISÄLTÖ

ESIPUHE	4
IKÄÄNTYNEIDEN MAAHANMUUTTAJIEN HYVINVOINTI- PALVELUJEN KEHITTÄMINEN ETELÄ-SUOMESSA 2006–2007	
MONIKULTTUURISTA HYVINVOINTIA VANHUSTYÖHÖN -HANKE Arja Nylund	6
HANKETOIMINTA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ Anna Tenho	16
IKÄÄNTYVÄ SUOMI MONIKULTTUURISTUU	
IKÄÄNTYNEET MAAHANMUUTTAJAT SUOMESSA Hilkka Linderborg	24
SELVITYS IKÄÄNTYNEIDEN MAAHANMUUTTAJIEN TILANTEESTA JA PALVELUTARPEESTA Arja Nylund, Eila Sainio, Mona Taipale ja Anna Tenho	32
EHEYTTÄ ELÄMÄNTARINOISTA JA TOIMINNALLISISTA RYHMISTÄ	
ELÄMÄNTARINATYÖSKENTELY – MATKA KOHTI EHEYTYMISTÄ Raili Gothóni ja Eila Sainio	38
TOIMINNALLISUUS IKÄÄNTYNEIDEN SOMALINAISTEN RYHMÄN VOIMAVARANA Eila Sainio	47
”TULI NUORI MIELI” – KOKEMUKSIA IÄKKÄIDEN INKERIN- SUOMALAISTEN PALUUMUUTTAJIEN RYHMÄTOIMINNASTA Marianna Yli-Houhala ja Anna Tenho	54
ELÄMÄNILOA TAITEESTA	
SOSIOKULTTUURISET RYHMÄTOIMINTAMENETELMÄT Mona Taipale	62
KUVALLINEN TYÖSKENTELY SOMALIVANHUSTEN RYHMÄSSÄ Kirsti Nieminen	72
MUISTIJÄLKIÄ – OHJAAJANA INTEGROIDUSSA KUVATAIDE- RYHMÄSSÄ Maija Väättämöinen	81
KIRJOITTAJAT	90

ESIPUHE

Kansainvälistyminen, globalisaatio ja rajojen avautuminen on lisännyt maasta- ja maahanmuuttoa kaikkialla. On monia syitä, joiden vuoksi ihminen jättää kotimaansa ja hakeutuu kokonaan uudenlaiseen elinympäristöön. Erityisen vaikea tilanne on heillä, jotka kotimaansa levottomuuksien ja sisäisten ongelmien vuoksi ovat joutuneet lähtemään tutusta elinympäristöstään ja samalla mahdollisesti eroamaan läheisistään. Lapset ja nuoret sopeutuvat tähän suureen elämänmuutokseen ehkä ongelmattomimmin ja työikäisten kotoutumista edistää toivottavasti mahdollisuus työntekoon ja uuden elämän rakentamiseen kotimaaksi muuttuvassa, aiemmin vieraassa maassa.

Ikääntyneiden maahanmuuttajien kohdalla tilanne on toisenlainen. Heille on jo muodostunut elämänsä aikana erityisen vahvoja sidoksia kotimaahan. Niistä irrottautuminen ja uuteen elinympäristöön, kielimaailmaan ja kulttuuriin sopeutuminen on erityisen vaativaa ja haasteellista myös vastaanottavalle yhteiskunnalle.

Maahanmuuttajavanhukset muodostavat kaikkialla hyvin heterogeenisen joukon. Osalla on useiden vuosien kokemus asumisesta uudessa kotimaassaan ja oma entinen kulttuurista jo saanut uusia piirteitä toisenlaisesta kulttuurista. Osa taas on ehtinyt melko lyhyen aikaa sopeutua uuteen elinympäristöönsä. Ikääntyneet maahanmuuttajat ovat myös lähtöisin hyvin monenlaisista kulttuureista, joten heidän kotoutumisensa Suomeen edellyttää toimintatavoiltaan ja painotuksiltaan hyvin erilaisia toimintoja.

Käsillä olevassa julkaisussa kuvataan InnoELLI-Seniori-ohjelma 2006–2007:ssä toteutuneen Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeen tuloksia. Hanke toteutui kolmena osahankkeena, jotka kattoivat laajasti koko eteläisen Suomen alueen. Hankkeen tavoitteena oli tukea ikääntyneiden maahanmuuttajien kulttuurista identiteettiä sekä löytää keinoja, joilla eri toimijatahot keskinäisesti verkostoituen voivat vahvistaa heidän hyvinvointiaan. Tässä raportissa kuvataan laajasti näitä monipuolisen kehittämistyön tuloksia. Hanke on myös tarjonnut useille sosiaali-, terveys- ja kulttuurialojen opiskelijoille mahdollisuuden perehtyä syvästi aihealueeseen opinnäytetöidensä yhteydessä. Tämä on erityisen merkittävää, koska tulevaisuudessa sosiaali- ja terveyspalveluissa maahanmuuttajat, varsinkin ikääntyneet, muodostanevat keskeisen asiakasjoukon, jonka tarpeet, odotukset ja vaatimukset ovat monikulttuurisuudessaan erityisen haasteellisia.

Turussa 7.3.2008

Kaija Lind

koulutusjohtaja

Turun ammattikorkeakoulu, terveysalan tulosalue

**IKÄÄNTYNEIDEN MAAHANMUUTTAJIEN
HYVINVOINTIPALVELUJEN KEHITTÄMINEN
ETELÄ-SUOMESSA 2006–2007**

MONIKULTTUURISTA HYVINVOINTIA VANHUSTYÖHÖN -HANKE

ARJA NYLUND

Monikulttuurinen, ikääntyneille maahanmuuttajille suunnattu innovatiivisten toimintamallien kehittämishanke toteutettiin Euroopan aluekehitysrahaston tukemana InnoELLI Senior -ohjelma 2006–2007:ssä. Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hanke muodostui kolmesta alueellisesta osahankkeesta, jotka toimivat tiiviissä yhteistyössä yhteisesti laadittujen tavoitteiden ja toimintasuunnitelman mukaisesti. Hanke toteutettiin Etelä-Karjalan, Kymenlaakson, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa.

InnoELLI Senior -ohjelman ideahaku maaliskuussa 2006 tuotti kolme hanke-idea, jotka käsittelivät ikääntyneiden maahanmuuttajien ja heidän perheidensä hyvinvointia sekä ammattihenkilöstön osaamisen vahvistamista. Näiden ideoiden pohjalta ryhtyivät Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelän yksikön Helsingin toimipaikan, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomin ja Turun ammattikorkeakoulun täydennyskoulutus- ja palvelukeskuksen yhteishenkilöt suunnittelemaan *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hanketta. Jokainen toimija teki oman erillisen hankesuunnitelmansa, joista koottiin Varsinais-Suomen liitolle yksi yhteinen hanke- ja rahoitussuunnitelma ja hankehakemus huhtikuussa 2006. Hankekonsortion päätoteuttajaksi ja hallinnoijaksi sovittiin jo hakuvaiheessa Turun ammattikorkeakoulun täydennyskoulutus- ja palvelukeskus.

Socom Oy:n koordinoima hanke oli nimeltään *KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä*. Se toteutettiin Haminassa, Kotkassa ja Lappeenrannassa. Diakonia ammattikorkeakoulun koordinoima hanke oli nimeltään *Sovintoon elämän* kanssa ja se toteutettiin Helsingissä ja Vantaalla. Turun ammattikorkeakoulun koordinoima *KOTOa*-osahanke toteutettiin Turussa.

Eri toimijoiden välinen tiivis yhteistyö hankehakuprosessissa johti myönteiseen tulokseen ja Etelä-Suomen InnoELLI Senior -ohjelman ohjauskomitea puolsi kokouksessaan 21.6.2006 hankkeen rahoitusta ajalle 2.5.2006–31.3.2008. Varsinais-Suomen liitto toimi InnoELLI Senior -ohjelman 2006–2007 koordinoijana ja maksuviranomaisena.

MONIKULTTUURISUUS JA KULTTUURISEN IDENTITEETIN TUKEMINEN

Käsitteet *monikulttuurisuus* ja *monikulttuurinen* ovat nopeasti yleistyneet Suomessa maahanmuuttajien määrän lisääntyttyä. Suomalaisessa keskustelussa monikulttuurisuus ei ole kuitenkaan vielä saanut vakiintuneita merkityksiä, vaikka siitä on esitettykin monenlaisia näkemyksiä. (Mm. Huttunen, Löytty & Rastas 2005; Saukkonen 2007.) Tässä artikkelissa ei tarkastella monikulttuurisuuden käsitettä sen erilaisissa merkityksissä, vaan esitetään lähtökohtia *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeen toiminnoille.

Hanketta suunniteltaessa ja käynnistettäessä perusajatuksena oli se, että kaikilla ihmisillä on vahva käsitys omasta etnisestä alkuperästään, taustastaan ja historiastaan ja ihmiset hakeutuvat kulttuuritaustaltaan samanlaisiin sosiaalisiin verkostoihin, vaikka he olisivatkin omaksuneet vallitsevan kulttuuriympäristön (ks. mm. Vihantola 2003; Takala & Rossi 2004; Rastas & Saukkonen 2007).

Myös *Kulttuuri* -sanalla on monia merkityksiä. Kulttuuri voidaan käsittää tiettyyn yhteisöön kuuluvien ihmisten henkiseksi ja aineelliseksi todellisuudeksi, joka muodostaa heidän koko maailmankuvansa ja elämäntapansa. Kulttuuri on kokonaisuus, joka koostuu aineellisesta ympäristöstä sekä tiedoista, uskomuksista, moraalikäsitteistä, laeista, tavoista ja tottumuksista, jotka omaksutaan samalla tavalla kuin äidinkieli. Jokainen kulttuuri on muotoutunut tarkoituksenmukaiseksi juuri siinä ympäristössä, jossa se on kehittynyt ja jossa se vaikuttaa. Se, mitä yleensä kulttuurista havaitsemme, on sen näkyvä puoli, kuten esimerkiksi ruoka, vaatetus, kieli ja käytöstavat. Suurin osa kulttuurista on pinnan alla. Tähän alueeseen kuuluvat mm. arvot, normit, uskomukset sekä käsitykset siitä, mikä on oikein tai väärin, sopivaa tai sopimatonta (Kanervo & Saarinen 2004.)

Nämä näkemykset kulttuurista olivat perusteena, kun hankkeessa ryhdyttiin pohtimaan *kulttuurisen identiteetin* merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Pohdinnan tuloksena todettiin, että kulttuurisen (etnisen) identiteetin merkitys korostuu etenkin ikääntyneillä maahanmuuttajilla, sillä mitä iäkkäämpi henkilö on ollut muuttaessaan, sitä vahvempana hän kokee etnisen alkuperänsä. Tästä syystä hankkeen yhdeksi tärkeäksi tavoitteeksi asetettiin ikääntyneiden maahanmuuttajien kulttuurisen (etnisen) identiteetin tukeminen.

Hankkeen toimintoja suunniteltaessa oleellista oli pohtia myös, minkälaisilla toiminnoilla ikääntyneiden maahanmuuttajien kulttuurisen identiteetin tukeminen ja hyvinvoinnin edistäminen mahdollistuisivat. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom oli käynnistänyt vuonna 2005 *Terveyttä ja hy-*

vinvointia kulttuurista senioreille -verkostohankkeen, jossa ikäihmisillä oli mahdollisuus toteuttaa itseään taiteen ja kulttuurin keinoin. Hankkeen tavoitteena oli myös kehittää menetelmiä ja toimintamalleja sosiokulttuuristen työmenetelmien toteuttamiseksi vanhustyön arjessa (Hohental-Antin, Krekula, Rasi, Schweitzer, Taipale, Taipale, Trilling & Väättäminen 2007). Taide- ja virikeryhmien kuntoutumista ja hyvinvointia edistävä merkitys todettiin myös geriatrisen kuntoutuksen tutkimuksen ja kehittämishankkeen raportissa (ks. Pitkälä, Routasalo & Blomqvist 2004).

Näistä hankkeista saatuja hyviä kokemuksia ja työmenetelmiä päätettiin soveltaa myös ikääntyneiden maahanmuuttajien hyvinvoinnin edistämiseen. Samalla täsmentyivät *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeen lähtökohdat sekä perusteet taide- ja kulttuurilähtöisille työmenetelmille.

HANKKEEN TAVOITTEET

InnoELLI Senior -ohjelman tavoitteena oli edistää ikääntyneille suunnattujen hyvinvointipalveluiden kehittymistä Etelä-Suomessa. Keskeistä oli uusien, innovatiivisten työmenetelmien ja toimintamallien kehittäminen yksityisten, julkisten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Näistä lähtökohdista muotoutuivat myös *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeen tavoitteet. Hankkeen tarkoituksena oli 1) vahvistaa ikääntyneiden maahanmuuttajien hyvinvointia tukemalla heidän kulttuurista identiteettiään, 2) luoda integroitua toimintamalleja, joissa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijat kehittävät ikääntyneiden monikulttuuristen hyvinvointipalvelujen toimintatapoja sekä 3) edistää monikulttuurista vuorovaikutusta, verkostoitumista ja yhteistyötä vanhustyössä.

Kehitettävien ryhmätyömallien ja yhteistyöverkostojen tavoitteiksi määriteltiin maahanmuuttajavanhusten hyvinvoinnin tukeminen vahvistamalla heidän valmiuksiaan toimia ja elää kotoa käsin aiempaa aktiivisempaa ja rohkeampaa elämää ja kannustamalla heitä osallistumaan arjen ja yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi pyrittiin tukemaan omaisten jaksamista sekä vapaaehtoistoimijoiden ja ammattilaisten ammattitaidon kehittymistä väestörakenteen muutoksen tuomia haasteita vastaavaksi.

Hankkeessa kehitettiin myös www -pohjainen ”huolifoorumi”, joka tarkoitus oli toimia vanhusten, omaisten ja eri toimijatahojen keskustelupalstana, kysymysten esittämisyvälänä ja informaation välitys- ja keruukanavana. Foorumin tarkoituksena oli tarjota mieltä askarruttavien asioiden purkamisyvälyä myös kotiin ”sidoituille”. Huolifoorumi toteutettiin Sovintoon elämän kanssa -osahankkeessa.

Hankkeen tavoitteita laadittaessa ajateltiin lisäksi, että hankkeessa toteutettavat työ- ja toimintamenetelmät palvelevat sosiaali-, terveys- ja kulttuurialojen työkäytäntöjen ja -menetelmien kehittämistä sekä koulutusta. Hanke voisi hyödyttää alan kunnallisia, valtiollisia ja järjestöpohjaisia sidosryhmiä ja palvelujen tuottajia. Tavoitteena oli, että hankkeen tuottamat mallit ja kokemukset voitaisiin siirtää myöhemmin valtakunnalliseksi ja kansainväliseksi tietotaidoksi.

TOIMINNAN KÄYNNISTYMINEN

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeen alueellisten osahankkeiden varsinainen toiminta käynnistyi elokuussa 2006, jolloin hankkeeseen valittiin myös projektihenkilöstö ja ohjausryhmän jäsenet.

Haminassa, Kotkassa ja Lappeenrannassa käynnistyi osahanke *KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä*. Hanketta koordinoi Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom, jonka projektikoordinaattoriksi valittiin FM Mona Taipale. Helsingissä ja Vantaalla käynnistyi osahanke *Sovintoon elämän kanssa* ja sitä koordinoi Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelän yksikön Helsingin toimipaikka. Projektikoordinaattoriksi valittiin KM Eila Sainio. Turussa käynnistyi KOTOa -osahanke ja sen projektikoordinaattoriksi valittiin TtM Anna Tenho. Näiden kolmen osahankkeen muodostaman *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeen projektipäälliköksi valittiin TtM Arja Nylund Turun ammattikorkeakoulusta.

Osahankkeiden kesken laadittiin kirjallinen hankesopimus, jossa määriteltiin yhteistyö- ja vastuusuhteet, rahaliikennettä koskevat järjestelyt, aineiston ja hankeaineiston tekijän- ja käyttöoikeudet sekä asiakirjojen säilyttämiseen ja luovuttamiseen, erimielisyyksien ratkaisemiseen ja vahingonkorvausvelvollisuuteen liittyvät sopimusehdot.

Tiedotusta ja viestintää varten projektihenkilöstö suunnitteli nelisivuisen hankke-esitteen, jossa esiteltiin kunkin osahankkeen tavoitteet ja toimenpiteet sekä yhteyshenkilöt. Esite on saatavilla osoitteesta www.innoellisenior.fi.

InnoELLI Senior -ohjelma 2006–2007:n ohjelmakoordinaattorina toimi Esa Högblom ja yhteyshenkilönä erikoissuunnittelija Mervi Kylmä Varsinais-Suomen liitosta. Hankkeen ohjausryhmän muodostivat toimitusjohtaja Merja Anis Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Vasso Ab:sta, tutkimus- ja kehitysjohtaja Ursula Hyrkkänen Turun ammattikorkeakoulusta, kehittämisspäälikkö Päivi Klami Kaakkois-Suomen osaamiskeskus Oy Socomista ja johtaja Jari Helminen Diakonia ammattikorkeakoulu Etelän yksikön Helsingin toimipai-

kasta. Ohjausryhmän tehtävänä oli valvoa ja ohjata hankkeen toteutumista hyväksytyjen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ohjausryhmään osallistui hankkeen aikana myös muita alueellisia asiantuntijoita ja lisäksi kunnissa toimi asiantuntijaryhmiä, jotka toimivat osahankkeiden työryhmissä. Jokaiseen osahankkeeseen palkattiin myös osa-aikaiset taloussih-
teerit, jotka toimivat yhdessä projektipäällikön ja projektikoordinaattoreiden kanssa hankkeen taloudenpitoon liittyvissä tehtävissä.

InnoELLI Senior -ohjelma 2006-2007
MONIKULTTUURISTA HYVINVOINTIA VANHUSTYÖHÖN
Ikääntyneiden maahanmuuttajien palvelujen kehittämishanke Etelä-Suomessa

KOTOA
TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
Täydennyskoulutus- ja palvelukeskus
Turku

Helsinki
Vantaa

KUTSU
SOCOM
KAAKKELI-SUOMEN
SIIRTAJAIN OHJAUSKESKUS
Lappeenranta
Hamina
Kotka

SOVINTOON ELÄMÄN KANSSA
Diak
DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

ETELÄ-SUOMEN MAAKUNTIEN LIITTOUMA
InnoELLI-Senior -ohjelma 2006-2007

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeen esitteen etusivu.

HANKKEEN KESKEISET TOIMINNOT JA NIIDEN TOTEUTTAMINEN

YHTEISTYÖVERKOSTOJEN JA ASiantuntijaryhmiEN TOIMINTA

Hankkeen alussa koottiin alueellisia yhteistyöverkostoja ja asiantuntijaryhmiä, jotka toimivat erilaisissa kokoonpanoissa asiantuntijatarpeiden mukaan koko hankkeen ajan. Mukana olivat kuntien opetus-, sosiaali- ja terveystoimien, maahanmuuttajayhdistysten ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden, kuten seurakuntien ja taiteilijajärjestöjen edustajia. Lisäksi toiminnassa oli mukana hankkeeseen ammattikorkeakoulujen sosiaali-, terveys- ja kulttuurialojen opettajia ja opiskelijoita. Eri alojen opiskelijoiden osallistuminen muodostui merkittäväksi osaksi hankkeen toteutusta.

Verkostotoimintaa laajennettiin valtakunnallisesti ja myös kansainvälisesti hankkeen loppukaudella syksyllä 2007. Hankkeen projektipäällikkö ja projekti-koordinaattorit osallistuivat muun muassa 24.10.2007 Vanhustyön keskusliiton valtakunnalliseen IKÄMAMU-seminaariin ja 8.11.2007 kansainväliseen konferenssiin Brysselissä. Molemmissa tapahtumissa hankkeen edustajilla oli ohjelmassa puheenvuoro.

Laaja yhteistyö verkostoissa lisäsi ymmärrystä ja tietämystä eri sektoreiden toimintoista ja toi tietoisuuteen etenkin kolmannen sektorin toimijat. Nämä olivatkin vahvasti mukana muun muassa hankkeen ryhmätoimintojen toteutuksessa.

IKÄÄNTYNEIDEN MAAHANMUUTTAJIEN TILANTEEN JA PALVELUTARPEIDEN SELVITYS

Hankkeen yhtenä toimintona selvitettiin ikääntyneiden maahanmuuttajien tilannetta ja palvelutarpeita kysely- ja haastattelututkimuksilla *KUTSU- ja KOTOa -osahankkeissa* tammi–maaliskuussa 2007 ja *Sovintoon elämän kanssa -osahankkeessa* marras–joulukuussa 2007. Kyselyyn vastasi yhteensä 212 henkilöä. Määrää voidaan pitää aikatauluun ja käytössä olleisiin resursseihin nähden hyvänä, koska kyselyn organisoiminen ja ikääntyneiden maahanmuuttajien tavoittaminen osoittautui ennakoitua työläemmäksi prosessiksi.

Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Jaana Leppä analysoi ja raportoi Kaakkois-Suomen ja Turun tulokset opinnäytetyönään *”Ikääntyvien maahanmuuttajien tilanne- ja palvelutarveselvitys Haminaassa, Kotkassa, Lappeenrannassa ja Turussa”*.

Palvelutarveselvityksen tuloksia julkaistiin muun muassa Turun Sanomissa, Kymen Sanomissa, Uutisvuoksessa, Aamulehdessä, Karjalaisessa sekä Radio Sandan, Radio Majakan ja Verkkouutisten internet-sivuilla. Lisäksi Kuntalehdessä (2/2008) julkaistiin artikkeli *Ryhmätoiminta edistää terveyttä ja hyvinvointia* (ks. Taipale & Tenho 2008). Selvityksen tulokset antavat näkökulmia kuntien päättäjille ja toimijoille ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanteesta ja palvelutarpeista sekä palvelujen kehittämistarpeista. Tulokset ovat luettavissa tämän julkaisun artikkelissa *Selvitys ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanteesta ja palvelutarpeista*.

IKÄÄNTYNEIDEN MAAHANMUUTTAJIEN RYHMÄTOIMINTA

Keskeisimpiä ja tärkeimpiä toimintoja hankkeessa olivat ikääntyneiden maahanmuuttajien sosiokulttuuristen ryhmätoimintojen järjestäminen, toteuttaminen ja arviointi. Ryhmätoimintojen järjestämisessä ja toteutuksessa voitiin luoda integroituja toimintamalleja, joissa etenkin julkisen ja kolmannen sektorin toimijat kehittivät yhdessä ikääntyneiden monikulttuurisia toimintatapoja. Samalla edistettiin monikulttuurista vuorovaikutusta, verkostoitumista ja yhteistyötä vanhustyössä hankkeen tavoitteiden mukaisesti.

Hankkeen alkuperäisessä suunnitelmassa asetettiin ryhmätoiminnan määrälliseksi tavoitteiksi 23 ryhmää ikääntyneille maahanmuuttajille ja 6 ryhmää omaisille. Hankkeen toiminta-alueilla Haminassa, Kotkassa, Lappeenrannassa, Helsingissä, Vantaalla ja Turussa käynnistyi yhteensä 16 uutta ryhmää, jotka hyödynsivät taide- ja kulttuurilähtöisiä työmenetelmiä. Osa ryhmistä oli integroituja eli niissä oli maahanmuuttajien lisäksi mukana myös kantasuomalaisia. Ryhmät toteutettiin yhteistyössä erilaisten toimijoiden kuten maahanmuuttajajayhdistysten, seurakuntien, taiteilijoiden sekä kuntien sosiaali- ja terveystalon toimijoiden kanssa.

Vaikka ryhmien määrällinen tavoite 23 ei toteutunutkaan, voidaan lukumäärää 16 pitää hyvänä, sillä hankkeen suunnittelu- ja aloitusvaiheessa ei osattu varautua verkostojen kokoamiseen ja toimintatapojen muotoutumiseen kuluvaan aikaan. Varsinainen ryhmätoiminta päästiin aloittamaan pääosin vuoden 2007 alussa. Omaisten ryhmää yritettiin käynnistää Helsingissä, mutta yhtään ryhmää ei yrityksistä huolimatta syntynyt. Ikääntyneiden maahanmuuttajien tavoittaminen ja ryhmätoiminnoista tiedottaminen oli odotettua haasteellisempää, joten tästäkin syystä omaisten ryhmät jäivät toteutumatta. Ryhmätoiminnalle asetetut laadulliset tavoitteet sen sijaan saavutettiin hyvin, ja osallistujien positiivinen palaute tuki myös tätä arviota.

Ryhmätoiminnoista valmistui Turun ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Marianna Yli-Houhalan tekemä opinnäytetyö *”Tuli nuori mieli” – Kokemuksia taidelähtöisestä elämänkerrallisesta ryhmätoiminnasta.*

TOIMINNALLISET TEEMASEMINAARIT

Toiminnalliset teemaseminaarit olivat tärkeä osa hankkeen toimintaa. Hankkeessa toteutettiin yhteensä 16 alueellista teemaseminaaria mukana olevien kuntien sosiaali- ja terveysalojen työntekijöille, eri alojen opiskelijoille sekä maahanmuuttajille. Toiminnalliset teemaseminaarit olivat osallistujia aktivoivia, sillä niissä käytettiin monenlaisia toteutustapoja, kuten työpajatyöskentelyä, asiantuntija-alustuksia, paneelikeskusteluja ja sosiodraamaa. Palaute seminaareista oli pääosin positiivista ja kiittävää. Teemaseminaarit edistivät etenkin monikulttuurista vuorovaikutusta, verkostoitumista ja yhteistyötä sekä lisäsivät vanhustyössä työskentelevien kulttuurisensitiivisyyttä ja -tietoutta. Teemaseminaareissa toteutetut työpaja-, sosiodraama- ym. toimintamallit antoivat myös uusia ideoita monikulttuurisen vuorovaikutuksen toteuttamiseen jatkossa.

”HUOLIFOORUMI”

Huolifoorumi toteutettiin mahdollisimman helppokäyttöisenä nettilomakkeena ja sijoitettiin Diakonia ammattikorkeakoulun internet-sivuille osoitteessa huolifoorumi.diak.fi. Sivua avattiin maaliskuun lopussa 2007. Tarkoituksena oli, että huolifoorumiin voi ja saa kirjoittaa kuka tahansa, joka haluaa ilmaista huoliansa tai toiveitaan maahanmuuttajavanhusten asioissa. Se ei kuitenkaan toteutunut odotetulla tavalla, sillä hankkeen toiminta-aika oli liian lyhyt käyttäjäryhmän tavoittamiseen internetin välityksellä.

LOPUKSI

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeessa oli mukana suuri joukko eri sektoreiden ja alojen toimijoita, jotka muodostivat laajan yhteistyöverkoston yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Sosiokulttuuriset työmenetelmät olivat keskeisellä sijalla, sillä ne tarjosivat kotona asuville ikääntyneille maahanmuuttajille uudenlaisia kokemuksia ja innovatiivisia elämyksiä. Hankkeen toimintoihin osallistuneet kokivat erilaisten ihmisten kanssa toimimisen rikastuttavana ja antoisana kokemuksena.

Suomalainen vanhustyö on tällä hetkellä monenlaisten haasteiden edessä väestön ikääntyessä. Palvelurakenteiden muutokset edellyttävät uudenlaisia toimin-

tatapoja ja -malleja, joilla voidaan edistää ikääntyneiden hyvinvointia ja toimintakykyisyyttä. Sosiokulttuuriset työmenetelmät tarjoavat monimuotoisia ja -alaisia toimintamahdollisuuksia ikääntyneiden terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi etnisestä taustasta riippumatta. Eheyttävä elämäntarinyöskentely, toiminnalliset ryhmät tai erilaiset taidetta hyödyntävät menetelmät edesauttavat arvokkaan ikääntymisen kokemuksiin. Jatkossa tulisi kehittää ja tarjota myös laitoshoidossa oleville ikääntyneille mahdollisuuksia taide- ja kulttuurielämyksiin sekä elämäntarinyöiden näkyväksi tuomiseen. Yhteistyömuotoja yli sektori-rajojen, etenkin sosiaali-, terveys-, kulttuuri- ja taiteen aloilla, on vielä paljon käyttämättä.

Toimiminen projektipäällikkönä *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeessa toi uusia valmiuksia ja näkökulmia myös terveydenhuollon opettajan työhön. Opettajan työ edellyttää tulevaisuudessa yhä enemmän projektiosaamista ja toimimista erilaisissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa laajoissa verkostoissa. Etenkin Euroopan unionin rahoituksella toteutettavat hankkeet edellyttävät yhä laajempia toimintaverkostoja. Hanketoiminta on vaativaa ja haasteellista, mutta myös opettavaista ja antoisaa.

LÄHTEET

Hohental-Antin, L., Krekula, L., Rasi, T., Schweitzer, P., Taipale, M., Taipale, M., Trilling, A. & Väättäminen, M. 2007. Katsomosta estradille. Ikäihmiset kulttuurin tuottajina. Kaakkois-Suomen sosiaalialan julkaisu A. 4: 2007. Lappeenrannan teknillinen yliopisto Digipaino.

Huttunen, L., Löytty, O & Rastas, A. Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylirajaisia suhteita, 16–40. Teoksessa Rastas, L., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.). 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Suomalainen monikulttuurisuus. Vastapaino. Tampere.

InnoELLI-Senior 2006–2007 -ohjelma. Luettavissa <http://www.varsinais-suomi.fi/Default.aspx?id=473269>

Kanervo, S. & Saarinen, T. 2004. Kulttuurit keskuudessamme. Turun kaupungin kulttuuri-keskuksen verkkojulkaisu. Luettavissa <http://www.turku.fi/Public/default.aspx?nodeid=12677&culture=fi-FI&contentlan=1> .

Nylund, A., Antikainen, P., Hiltunen-Toura, M. & Vanhanen, S. 2006. Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön. Ikääntyneiden maahanmuuttajien palvelujen kehittäminen Etelä-Suomessa 2006–2007. Julkaisematon hankesuunnitelma.

Pitkälä, K. & Routasalo, P. & Blomqvist, L. (toim.) 2004. Ikääntyneiden yksinäisyys. Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Vanhustyön keskusliitto. Helsinki.

Saukkonen, P. 2007. Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: taustatietoa tutkimukselle ja toiminnalle. Cuporen verkkojulkaisu 1/ 2007. Luettavissa <http://www.cupore.fi/>.

Takala, S. & Rossi, M. 2004. Omassa kodissa – omilla mausteilla. Ituja vanhustyöhön. Vanhustyön keskusliiton raportti nro 1/2004. Vanhustyön keskusliitto. Helsinki.

Vihantola, J. 2003. Ikääntyvien maahanmuuttajien kotoutumiskokemuksia Jyväskylässä. Ituja vanhustyöhön. Vanhustyön keskusliiton raportti nro 3/2003. Vanhustyön keskusliitto. Helsinki.

HANKETOIMINTA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ

ANNA TENHO

Hankkeissa oppiminen on kiinteä osa nykypäivän työelämäyhteistyötä koostavaa ammattikorkeakouluopetusta, koska hankkeissa opiskelijat pääsevät mukaan autenttisiin työelämän kehittämistehtäviin. *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeen suunnitelman (Nylund, Antikainen, Hiltunen-Toura & Vanhanen 2006) yhtenä tavoitteena oli opiskelijayhteistyön kehittäminen. Kaikissa osahankkeissa, *KOTOa*, *KUTSU* ja *Sovintoon elämän kanssa*, tehtiin monipuolista yhteistyötä useiden eri alojen ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opiskelijoiden kanssa. Oppimistilanteet suunniteltiin vuorovaikutteisiksi ja toiminnallisiksi, ja niitä toteutettiin muun muassa työpajatyypillisesti. Projektipäällikkö ja -koordinaattorit kävivät oppilaitoksissa kertomassa useille opiskelijaryhmille hankkeesta ja monikulttuurisesta vanhustyöstä.

Nykyinen työelämä vaatii monenlaisia taitoja. Ammatillista pätevyyttä tarkasteltaessa kiinnittyy huomio myös sellaisiin seikkoihin kuin avoimuus, oppivuus, innovatiivisuus, sosiaalisuus ja itseohjautuvuus. (Väärälä 1998.) Hankeoppiminen on parhaimmillaan oppimismuoto, joka mahdollistaa kaikkien edellä mainittujen asioiden oppimista. Se haastaa opiskelijat itseohjautuvuuteen, prosessien suunnitteluun ja niiden toteuttamisesta vastaamiseen. *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeessa opiskelijat saivat perehtyä työelämään ja osallistua aktiivisesti kehittämistoimintaan. Lisäksi hankkeeseen osallistuminen mahdollisti uuden oppimisen, opintopisteiden suorittamisen ja siten opinnoissa etenemisen.

Oppimista tapahtuu kaikkialla, eli oppija oppii myös muualla kuin perinteisessä opetustilanteessa. Oppiminen on aktiivinen prosessi, jossa aikaisemmin opitut ja koetut asiat vaikuttavat uuden tilanteen hahmottamiseen ja uuden oppimiseen. Nykyisin opiskelija on aktiivinen oman oppimisensa toimija. Vastuu oppimisesta on näin myös oppijalla itsellään. Keskeistä on, että oppimisesta muodostuu prosessi, jossa tietoa pystytään käyttämään hyväksi myös koulun ulkopuolella uusissa ympäristöissä ja tilanteissa. (RaustevonWright 1997.)

Tällaisiin tilanteisiin opiskelijat pääsivät hankkeessa. *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeeseen osallistuneet opiskelijat pääsivät sovelta-
maan ja syventämään korkeakoulussa oppimaansa hanketoimintaan liittyvissä kehittämistehtävissä kuten sosiokulttuuristen ryhmätoimintojen suunnittelus-

sa ja toteutuksessa, ikääntyneiden maahanmuuttajien haastatteluissa, hankitun tiedon analysoinnissa ja prosessin onnistumisen arvioinnissa. Kriittinen itsereflektio oli tärkeä osa opiskelijoiden oppimisprosessia.

Ammattikorkeakoulujen työelämäkontaktit voivat erilaisten hankkeiden kautta monipuolistua entisestään. Verkostotyö on nykyään välttämätöntä. Osana hanketta suoritettavat opinnot mahdollistavat opiskelijoiden verkostoitumisen työelämään. Hankkeet myös välittävät työelämän tarpeista tietoa ammattikorkeakouluille. Hanketoiminnan synnyttämien verkostojen kautta yhteistyöverkostot ja toiminta- ja oppimismahdollisuudet laajenevat. (Turkulainen 2006.)

Tässä artikkelissa keskitytään pääasiassa esimerkkeihin *KOTOa*-osahankkeen opiskelijayhteistyöstä.

OPINNÄYTEYHTEISTYÖ

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeen käynnistysvaiheessa syksyllä 2006 pohdittiin hankkeen prosessin ja tuloksien dokumentointia. Yhtenä mahdollisuutena nähtiin opinnäytetöiden kytkeminen osaksi hankkeita. Sekä *KOTOa* että *KUTSU*-hankkeiden keskeisinä tavoitteina oli selvittää ikääntyneiden maahanmuuttajien tilannetta ja palvelutarvetta sekä järjestää taide- ja kulttuurilähtöistä ryhmätoimintaa. Näistä tavoitteista nousi myös aiheet kahdelle opinnäytetyölle, jotka toteutettiin osana hanketta.

Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija kiinnostui ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanne- ja palvelutarveselvityksestä. Tästä alkoi opiskelijan tiivis yhteistyö sekä *KOTOa* että *KUTSU*-hankkeiden ja niiden yhteistyöverkostojen kanssa. Lepän (2008) opinnäytetyö *Ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanne- ja palvelutarveselvitys Haminassa, Kotkassa, Lappeenrannassa ja Turussa* valmistui hankkeen toteutusaikana. Opinnäytetyössä analysoitiin kyselynä ja haastatteluina toteutettu selvitys, johon vastasi yhteensä 130 ikääntynyttä maahanmuuttajaa edellä mainituista kunnista.

Kyselyn toteutus oli haasteellista. Toteutukseen tarvittiin kulttuuritulkkeja, jotka osasivat selventää kyselylomakkeen käsitteitä vastaajille. Kyselyn toteutuksessa oli mukana muun muassa kaupunkien maahanmuuttoviranomaisia, maahanmuuttajayhdistyksiä ja maahanmuuttajataustaisia sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoita. Kyselyn toteutukseen osallistuminen ja kyselylomakkeen analysointi olivat osa opiskelijoiden opetusta, joka valmisti opiskelijoita myös oman opinnäytetyön tekemiseen.

Toisessa opinnäytetyössä *“Tuli nuori mieli” Kokemuksia taidelähtöisestä elämäkerrallisesta ryhmätoiminnasta* (Yli-Houhala 2007) dokumentoitiin ikääntyneiden inkerinsuomalaisten paluumuuttajien elämäkerronnallista taide- ja kulttuurilähtöistä ryhmätoimintaa sekä haastateltiin osallistujia heidän kokemuksistaan ja ryhmätoiminnan kehittämisehdotuksistaan.

Opinnäytetyöt toivat arvokasta dokumentaatiota hankkeen toiminnoista, ja ne toimivat myös osana hankearviointia. Opinnäytetöistä saavat arvokasta tietoa muutkin hankeverkostossa toimineet tahot ja yhteistyökumppanit. Muun muassa Lepän (2008) opinnäytetyötä hyödynnettiin Kaakkois-Suomessa maahanmuuttopoliittisen ohjelman valmistelussa.

Hankkeessa toteutetut opinnäytetyöt edellyttivät projektikoordinaattoreilta aktiivista opiskelijoiden ohjausta, jotta opinnäytetyöt oli mahdollista toteuttaa rajallisessa aikataulussa hankkeessa asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

SOSIOKULTTUURISEN RYHMÄTOIMINNAN JÄRJESTÄMINEN IKÄÄNTYNEILLE MAAHANMUUTTAJILLE

KOTOa-osahankkeen ikääntyneiden maahanmuuttajien ryhmätoiminnan suunnittelussa, järjestämisessä ja toteutuksessa oli mukana Turun ammattikorkeakoulun sosiaali-, taide- ja kulttuurialojen opiskelijoita. Opiskelijat saivat ideoita erilaisia sosiokulttuurisia toimintoja yhdessä osallistujien ja yhteistyökumppaneiden kanssa ja opiskelijat toimivat myös ryhmätoiminnan ohjaajina. *KOTOa* -osahankkeen ryhmätoimintojen suunnitteluun ja ohjaamiseen osallistui yhteensä kymmenen opiskelijaa neljässä eri ryhmässä. Opiskelijoiden osallistuminen hankkeen kautta eri työelämäverkostojen kanssa järjestettyyn toimintaan kuului heidän opintoihinsa joko osana jotain opintokokonaisuutta tai vapaasti valittavina opintoina.

Hyväksytty opintosuoritus edellytti kirjallista suunnitelmaa toteutettavasta toiminnasta, toiminnan ohjaamisen, toiminnan arvioinnin ja itsereflektion. Opiskelijoiden tehtäviin kuului ryhmätoiminnan dokumentointi ja palautteen kysyminen osallistujilta. Dokumentit toimivat myös osana hankkeen arviointia.

Yhteistyö opiskelijoiden kanssa oli sekä projektityöntekijöiden, opiskelijoiden että yhteistyökumppaneiden mielestä avartavaa ja toimintaa rikastuttavaa. Opiskelijoiden aktiivinen toiminta ryhmissä ja heidän kiinnostuksensa ryhmään osallistuneiden elämäkokemuksia kohtaan koettiin erittäin myönteisenä. Opiskelijat kokivat osallistumisen ryhmätoiminnan suunnitteluun ja ohjaajana toimimiseen haasteellisenä, mutta myös ainutkertaisena mahdollisuus-

tena tutustua uusiin kulttuureihin ja taide- ja kulttuurilähtöisen vanhustyön mahdollisuuksiin. Opiskelijoiden ideoimat ryhmätoiminnot, kuten kollaasien teot, musiikkimaalaus, taideretket ja valokuvaus otettiin innostuneesti vastaan, vaikka jotkut asiat herättivätkin aluksi epäilystä osallistujissa toiminnan uuden luonteen takia.

Opiskelijat kokivat haasteena ikääntyneille maahanmuuttajille suunnatussa ryhmätoiminnassa mahdollisen yhteisen kielen puuttumisen. Toisaalta yhteisen kielen puuttuminen lisäsi muiden kommunikointikeinojen, kuten elekielen, käyttöä. Kommunikointia kuitenkin helpotti se, että ryhmissä oli pääsääntöisesti mukana omakielinen ohjaaja.

Yhteistyön ansiosta syntyi myös verkostoja työelämään. Onnistunut yhteistyö edellyttää sitä, että opiskelijat saavat ohjausta hankkeen kuluessa. Heille pitää järjestää mahdollisuus kokemusten purkuun, toiminnan väliarviointiin ja jatko-suunnitteluun yhdessä ohjaajan kanssa. Ohjaus toteutuu parhaimmillaan sekä työelämäyhteistyökumppanin että hankkeesta vastaavan henkilön yhteistoimintana.

OPPIA TOIMINNALLISISTA TEEMASEMINAAREISTA

Opiskelijoilla oli mahdollisuus osallistua toiminnallisiin teemaseminaareihin yhdessä vanhustyön ammattilaisten kanssa. Toiminnallisia teemaseminaareja toteutettiin *KOTOa*-osahankkeessa yhteensä neljä. Avopalvelun ja kotisairaanhoidon työntekijät ja muut alan ammattilaiset sekä alan opiskelijat osallistui-
vat seminaareissa työpajoihin, joissa pohdittiin kulttuurien välistä kohtaamista, kokemuksia siitä, siinä onnistumisista ja sen haasteita. Perusajatuksena seminaareissa oli osallistujien aktiivinen osallistuminen seminaarin toteutukseen. Monikulttuurista vuorovaikutusta ja toisista kulttuureista oppimista edistettiin toimimalla monikulttuurisissa ryhmissä. Teemaseminaareihin osallistui muun muassa Turun ammattikorkeakoulun maahanmuuttajataustaisia sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita. Erilaisia toiminnallisia muotoja kokeiltiin monipuolisesti ja yksi onnistuneimmista kokemuksista oli Teatteriryhmä Maneerin vuorovaikutteinen sosiodraama yleisön kanssa.

Palautteiden mukaan tunne kulttuurisensitiivisyydestä lisääntyi seminaarien myötä. Erityisen hyvän vastaanoton toiminnalliset teemaseminaarit saivat silloin, kun toteutuksessa oli mukana sekä kantasuomalaisia että maahanmuuttajia. Työskentelymuotona toiminnalliset teemaseminaarit mahdollistivat myös sen hiljaisen tiedon leviämisen ja välittämisen, jota vanhustyön ammattilaisille on työn mukana tullut. Hiljainen tieto syntyy kokemuksesta, se on syvälle

juurtunutta tietotaitoa, ja sitä on mahdollista siirtää kokemattomammalle esimerkiksi vuorovaikutuksen kautta (Tuomi & Huuhtanen 2005). Toisaalta opiskelijat toivat uusia ajatuksia mukaan keskusteluun ja kyseenalaistivat asioita. Kyseenalaistaminen onkin tärkeää, sillä on myös sellaista hiljaista tietoa, joka täytyy tehdä joskus näkyväksi siitä syystä, että se ei ole enää ajankohtaista (Peltonen 2007).

LOPUKSI

Opiskelijayhteistyö koettiin hankkeessa myönteiseksi asiaksi. Yhteistyö oli sekä hankkeen, yhteistyökumppaneiden että yksittäisen opiskelijan näkökulmasta oppimista edistävää ja mahdollisti uusien toimintamallien kokeilemista. Opiskelijoiden tekemät raportit ja muu dokumentaatio tuovat tärkeää tietoa hankkeelle, jonka välityksellä tietoa ja tuloksia voidaan levittää edelleen.

Ohjaus on tärkeä osa oppimisprosessia. Hankkeessa oppiminen vaatii projektihenkilöstöltä ja hankkeen yhteistyökumppaneilta opiskelijoiden oppimisen ohjausta ja myös ohjaustaitoja. Opiskelijoilla on hankkeessa selkeät vastuualueet, kuten vastuun ottaminen jostakin kokonaisuudesta, esimerkiksi ryhmätoiminnasta ja siihen liittyvän prosessin eteenpäin viemisestä, mutta oppimisprosessissa tarvitaan myös ohjaus- ja arviointikeskusteluja.

Hankeoppiminen on ammattikorkeakoulussa verkostomahdollisuus. Se vaatii kuitenkin henkilön koordinoimaan hankkeessa oppimisen kokonaisuutta. Opiskelijoiden hankeoppiminen edellyttää siten esimerkiksi projektikoordinaattorilta hankkeessa ”aktiivista taustalla oloa”. Taustalla olo antaa opiskelijoille mahdollisuuden tehdä päätöksiä, mutta koordinaattorin aktiivinen kokonaisuustilanteen hahmottaminen varmistaa sen, että opiskelijoiden täytyy perustella tekemänsä ratkaisut ja suunnitelmat. Tällä varmistetaan hankkeen tavoitteisiin pääseminen.

Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on muun muassa antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin vastaavaa opetusta, joka valmentaa opiskelijoita ammatillisiin asiantuntijatehtäviin. Laki velvoittaa myös tukemaan yksilön ammatillista kasvua. (Ammattikorkeakoululaki 2003/351.) Hyvin suunniteltuna hankeoppiminen antaa mahdollisuuksia ammatillisen asiantuntijuuden kehittämiseen. *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeen toteutusaikana opiskelijat suorittivat osahankkeissa yhteensä yli 70 opintopistettä.

Teatteriryhmä Maneeri: kuvan tilanne on kohtauksesta, jossa kotipalvelun työntekijä (istumassa) yrittää selittää ikääntyneelle rouvalle (seisomassa) antibioottilääkityksen tärkeydestä. Rouva näyttää lääkepurkkia työntekijälle ja toteaa: ”Näist mie tuun niin kippeeks. Mie otan mieluummin tyrnihilloo silloin ko miu polvia kolottaa.” Rouvan aviomies istuu pöydän äärellä ja kuuntelee keskustelua. Kuva: Arja Nylund

LÄHTEET

Ammattikorkeakoululaki 2003/351. Finlex. Luettavissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030351>

Leppä, J. 2008. Ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanne- ja palvelutarveselvitys Haminassa, Kotkassa, Lappeenrannassa ja Turussa. Opinnäytetyö. Lappeenranta: Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu.

Nylund, A., Antikainen, P., Hiltunen-Toura, M. & Vanhanen, S. 2006. Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön. Ikääntyneiden maahanmuuttajien palvelujen kehittäminen Etelä-Suomessa 2006–2007. InnoELLI Senior 2006–2007 hankesuunnitelma. Julkaisematon hankesuunnitelma.

Peltonen, H. 2007. Hiljainen tieto kannattaa kerätä talteen. Dialogi 7/2007. Helsinki: Stakes.

Rauste vonWright, M. 1997. Opettaja tienhaarassa: konstruktivismia käytännössä. Jyväskylä: Atena.

Teatteriryhmä Maneeri. Luettavissa <http://www.mursunpidot.net/maneeri/> (luettu 24.1.2008)

Tuomi, K. & Huuhtanen, P. 2005. Mikä saa työntekijän miettimään eläkkeellelhtöä? Työterveiset 4/2005. Helsinki: Työterveyslaitos.

Turkulainen, M. 2006. Opetusministeriön hallinnonalan ammattikorkeakoulujen EU:n rakennerahastohankkeiden laadun arviointi aluevaikutusten kannalta. Opetusministeriön julkaisuja 2006:7. Luettavissa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_25_opm7.pdf?lang=fi (luettu 24.1.2008)

Väärälä, R. 1998. Pätevyys ja ammatillinen muutos. Teoksessa Räisänen, A. (toim.) Hallitaanko ammatti – Arviointi 2/1998. Opetushallitus.

Yli-Houhala, M. 2007. ”Tuli nuori mieli” – Kokemuksia taidelähtöisestä elämäkerrallisesta ryhmätoiminnasta. Opinnäytetyö. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

**IKÄÄNTYVÄ SUOMI
MONIKULTTUURISTUU**

IKÄÄNTYNEET MAAHANMUUTTAJAT SUOMESSA

HILKKA LINDERBORG

Ikääntyneet maahanmuuttajat -kategoria sisältää varsin heterogeenisen joukon erilaisista lähtökohdista tulevia ihmisiä. Jo pelkästään se haastaa Suomen tulevaisuuden vanhuspolitiikan. Osa maahanmuuttajista on tullut Suomeen jo nuorina ja he ovat ikääntyneet täällä asuessaan. Osa puolestaan on jo muuttovaiheessa ollut iäkkäitä.

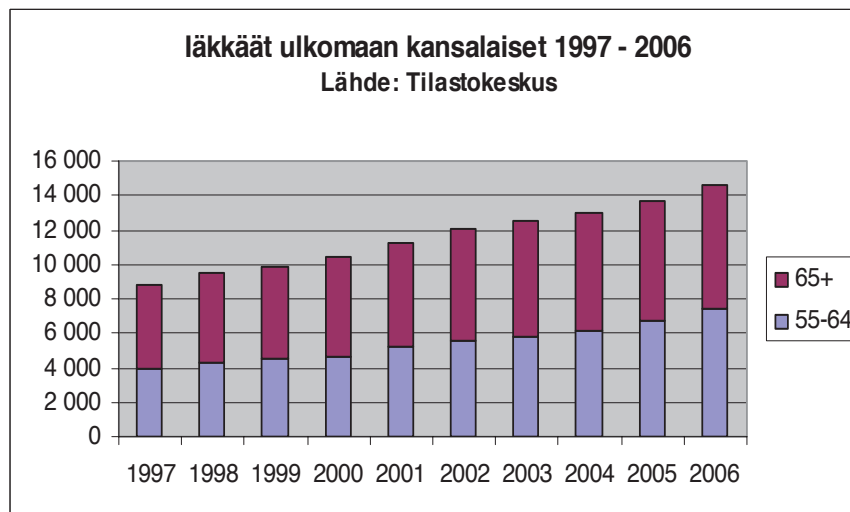
TAUSTAA LUKUJEN VALOSSA

Suomessa asui vuoden 2006 lopussa 121 739 ulkomaan kansalaista. Vuonna 1990 vastaava luku oli vain noin 26 000 (Tilastokeskus). Etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta voidaan tarkastella myös kieliryhmittäin. Äidinkielekseen muun kuin suomen, ruotsin tai saamen kielen ilmoittaneita henkilöitä Suomessa asui vuonna 2006 yhteensä 156 827 (1990 noin 24 800 henkilöä).

Erityisesti palveluiden tuottamisen kannalta on merkityksellisempää tiedostaa kieliryhmät kuin kansalaisuus. Kieli sekä yhdistää eri kansallisuuksiin kuuluvia että erottaa samasta maasta muuttaneita. Kieli on tärkeä, joskaan ei ainoa, elementti kulttuurisen identiteetin rakentamisessa ja säilyttämisessä. (Saukkonen, Ruusuvirta & Joronen 2007.) Kuvaavaa Suomen maahanmuutolle on se, että venäjää äidinkielenään puhuvat muodostavat selkeästi suurimman yksittäisen kieliryhmän, kun taas muut etniset, kielelliset, kansalliset ja kulttuuriset ryhmät ovat kooltaan melko pieniä.

Edellä mainitut luvut kuvaavat sitä, miten lyhyen ajanjakson aikana Suomi on muuttunut monikulttuurisempaan suuntaan. Voimakkaimmat ulkomaalaisten määrän kasvun vuodet olivat 1991–1993. Kasvun syynä olivat pääasiassa turvapaikanhakijat sekä entisen Neuvostoliiton alueelta tulevat inkerinsuomalaiset ja muut suomalaistaustaiset paluumuuttajat. Muunkielisiä on tullut Suomeen yhä enemmän myös avioitumisen ja muiden perhesyiden sekä työn ja opintojen vuoksi. (Valtioneuvosto 2006.)

Suomessa asuvat maahanmuuttajat ovat nuorempia kuin väestö keskimäärin. Vuonna 2006 Suomen kansalaisista (n. 5,2 milj.) yli 65-vuotiaiden osuus oli 16,7 % (861 483). Vastaavasti ulkomaan kansalaisista (121 739) yli 65-vuo-

Kuvio 1. Iäkkäiden (55–64-vuotiaat ja yli 65-vuotiaat) ulkomaan kansalaisten määrän kehitys 1997–2006

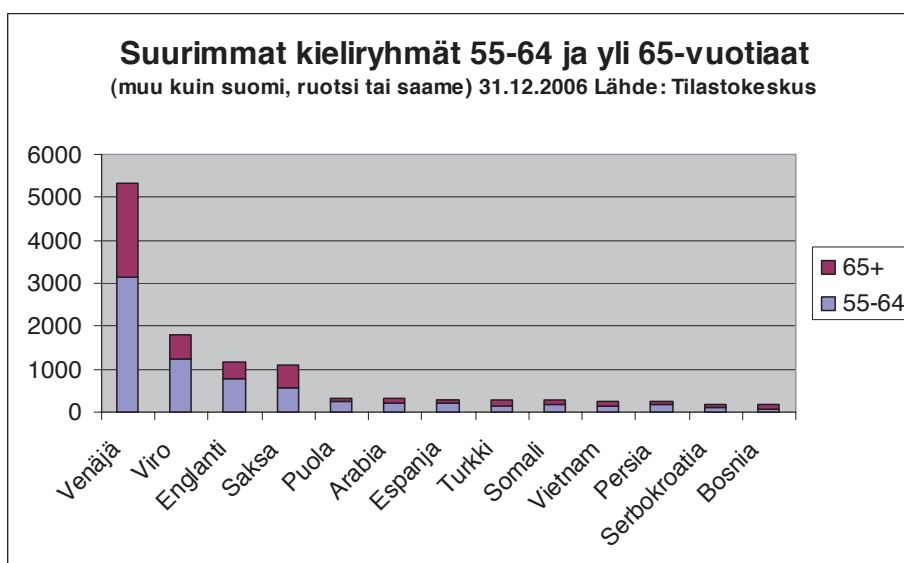
tiäiden osuus oli vain 5,9 % (7 234). Iäkkäiden maahanmuuttajien määrä on kuitenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana lähes kaksinkertaistunut. (Ks. kuvio 1.)

Vaikka maahanmuuttajataustaisten ikääntyvien määrä vuosi vuodelta kasvaa, he katoavat helposti koko kansan ikäihmisistä kertovien tilastojen joukkoon. Myös kuntien vanhusten palveluista kertovat tilastot mittaavat vain vanhustalveluiden käyttäjien määriä eivätkä erittele maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden käyttäjäprofiilia. Ikääntyvien maahanmuuttajien näkymättömyyttä lisää se, että ikäihmiset yleensäkin eivät ole tunnettuja siitä, että he vaatimalla vaativat palveluja

On paljon todennäköisempää, että tämän päivän vanhustalvelujen asiakkaana on venäjää äidinkielenään puhuva henkilö kuin muuhun kieliryhmään kuuluva ikäihminen. (Ks. kuvio 2.) Ikääntyvät maahanmuuttajat asettavat oman lisähaasteensa kunnan monimuotoistuvan asiakaskunnan palvelujen tarjonnalle ja kehittämiselle.

KUKA ON VANHA?

Ikääntymisen biologinen prosessi on kaikilla ihmisillä samanlainen, mutta ikääntymisen nopeuteen vaikuttavat useat eri tekijät. Sekä sairaudet että erilaiset sosiaaliset, psykologiset ja taloudelliset rasitukset nopeuttavat vanhenemista. Kotimaassa koetut traumaattiset kokemukset kuten sota, läheisten menetykset,

Kuvio 2. Suurimmat kieliryhmät (55–64-vuotiaat ja yli 65-vuotiaat) 31.12.2006 (muut kuin suomi, ruotsi tai saame)

kidutus ja pakolaisuus vaikuttavat ikääntymiseen. Maastamuuton heijastukset ikääntymiseen ovat myös yksilöllisiä. Vanhuuden viettäminen vieraassa maassa ei kuulu monenkään ikäihmisen suunnitelmiin.

Käsitys siitä, kuka on vanha tai mitkä tekijät kuuluvat vanhenemisen kriteereihin, vaihtelevat eri kulttuureissa. Myös käsitys vanhana olemisesta ja siitä, mitä kaikkea se sisältää, vaihtelee. Pohjoismaissa olemme tottuneet siihen, että oikeudet ja velvollisuudet liittyvät kronologiseen ikään. Muissa kulttuureissa saattaa tiettyyn sukupolven kuuluminen olla ratkaisevampaa. Jonkun katsotaan olevan vanha, kun hänen ensimmäinen lapsenlapsensa syntyy, tai kun hän ei enää jaksa tehdä ruumiillista työtä. Useimmille ihmisille ei kuitenkaan ole tärkeintä tietää, miten monta vuotta he ovat eläneet, vaan tärkeintä on se, miten he ovat vuotensa viettäneet. (Forssell 2004; Ronström 1996.)

65 vuoden ikää tarjotaan rajapyykiksi puhuttaessa iäkkäistä ihmisistä. Ikäraja on ongelmallinen ikääntyvien ja iäkkäiden maahanmuuttajien osalta. Maissa, joista puuttuu yleinen eläketurvajärjestelmä, katsotaan vanhuuden alkavan aikaisemmin. Ikääntyminen on myös yhteydessä kussakin maassa olevaan keskimääräiseen eliniänodotteeseen, joka varsinkin pakolaistaustaisten kohdalla on huomattavasti alhaisempi suomalaisiin verrattuna. Tämän vuoksi on tietyin varauksin asianmukaisempaa madaltaa ikäkäsitettä 55+ -ikäisiin puhuttaessa ikääntyvistä maahanmuuttajista.

KIELITAITOTTOMUUS LISÄÄ YKSINÄISYYTTÄ

Kieli on osa ihmisen identiteettiä. Siihen liittyy paljon tunteita ja arvoja. Kielen oppiminen ei ole vain sitä, että tekee itsensä ymmärretyksi hoitotilanteissa tai viranomaiskontakteissa. Kielellä on myös sosiaalinen funktio. Asumisen uudessa maassa tekee vaikeaksi kielivaikeudet, jotka huonontavat itsetuntoa ja estävät kotoutumista uuteen ympäristöön.

Suomalaisten vanhusten yksinäisyyttä selvittäneen hankkeen mukaan yksinäisyys merkitsee ikääntyvälle kärsimystä, heikentynyttä elämänlaatua, depressionia, dementiaa sekä lisääntynyttä laitoshoidon ja terveyspalveluiden käyttöä.

Ikääntyneet maahanmuuttajat saattavat kokea olonsa yksinäiseksi ja kärsiä koti-ikävästä, vaikka heillä olisi Suomessa perhe- ja ystäväverkosto. Kotimaahan on jäänyt tärkeitä sukulaisia ja ystäviä ja ennen kaikkea tuttu kieli, jolla kommunikoida. Kotimaahan paluusta haaveillaan, mutta vain hyvin harva ikääntynyt maahanmuuttaja pystyy toteuttamaan haaveensa. Aikuiset lapset, jotka kotimaassa antaisivat sosiaalisen ja taloudellisen turvan, ovat kotoutuneet uuteen kotimaahansa, eivätkä enää halua tai voi palata. Monilla ei ole paikkaa tai kotimaata minne palata.

Siirtolaisuustutkimuksissa on havaittu, että valtakielen taito lisääntyy yleensä asumisajan pidentyessä. Asumisajan vaikutus kielitaitoon on suurin siirtolaisuuden alkuvuosina ja hidastuu asumisajan pidentyessä. Asumisajan pituuden vaikutus kielitaitoon on suurempi nuoruusvuosina kuin myöhemmässä vaiheessa. Lapsena tai kouluikäisenä muuttaneille seuraavat 10 vuotta lienevät kielellisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta merkittävämpiä vuosia kuin yli 50-vuotiaana maahan muuttaneille. (Liebkind et al. 2004.)

Ikäkkäimmillä maahanmuuttajilla ei ole samanlaisia kielenoppimismahdollisuuksia kuin nuoremmilla. Vaivalla opitun kielen käyttömahdollisuudet jäävät vähiin, kun sosiaaliset kontaktit rajoittuvat vain oman perheen jäseniin tai omaan etniseen ryhmään. Sosiaalisten verkostojen menetys ja kielitaidottomuus vahvistavat yksinäisyyden ja juurettomuuden tunnetta. Saman etnisen ryhmän henkilöistä saattaa tulla tärkeä viiteryhmä uudessa ympäristössä. Ryhmä luo turvaa ja tarjoaa resursseja, mutta voi myös johtaa eristäytymiseen. Esimerkiksi eläkeikäiset inkerinsuomalaiset paluumuuttajat Suomessa eivät välttämättä pysty asioimaan viranomaisten kanssa suomen kielellä ja kaipaavat myös vapaa-aikanaan venäjänkielistä seuraa, mikä asettaa uusia haasteita kotouttamistyölle (Miettinen 2006).

Yksinäisyydestä selviytyminen on vaikeinta niille ikääntyneille maahanmuuttajille, joilla ei ole Suomessa omaa perhettä. Yksinäisyyden tunnetta lisää vajavainen tai olematon suomenkielentaito. Monet ikääntyvät maahanmuuttajat, varsinkin pakolaisena maahan saapuneet, saattavat olla luku- ja kirjoitustaidottomia, mikä vaikeuttaa uuden kielen oppimista. Vaivalla hankittu suomen kielen taito rapistuu ja lopulta unohtuu, kun opittua ei pääse soveltamaan käytäntöön. Kontaktit perheen ulkopuoliseen maailmaan hoituvat aikuisten lasten tai lastenlasten avustuksella, tulkin tulkkaamana. Kontaktit voivat myös puuttua kokonaan. Oman kielen vivahteet pelkistyvät ja kieli rapistuu.

TIEDON PUUTETTA PALVELUISTA

Maahanmuuttaja-ikäihmiset saattavat elää tiedollisessa tyhjiössä tuntematta palvelujärjestelmäämme. Puuttuva osaaminen ja tiedon puute muodostavat esteen omaehtoiselle avun hakemiselle. Kun ei tunneta palvelujärjestelmän suomia mahdollisuuksia, ei niistä myöskään osata kysyä.

Jokainen ikääntynyt – myös ikääntynyt maahanmuuttaja – tarvitsee perheen ulkopuolisia kontakteja ja ikäistään seuraa. Mitä pienempää kansalaisuusryhmää ikääntynyt maahanmuuttaja edustaa, sen vähäisemmiksi käyvät kontaktit muihin oman ryhmän edustajiin. Suomen kielen taidon puuttuminen eristää maahanmuuttajaikäihmiset yksinäisyyteen ja toimeentuloon syrjäyttäen heidät valtaväestöstä ja heitä ympäröivästä todellisuudesta. Valtaväestön kielteinen suhtautuminen ja jopa rasistiset hyökkäykset lisäävät ulkopuolisuuden tunnetta.

Ikääntyville maahanmuuttajille suunnatut erityistoimenpiteet, kuten erilaiset tapaamispaikat, kielikurssit, kerhot, seurakuntatyö, retket jne., ovat ensiarvoisen tärkeitä tapahtumia sosiaalisen vuorovaikutuksen turvaajina ja yksinäisyyden ehkäisijöinä.

Mitä harvempi ikääntynyt maahanmuuttaja käyttää yhteiskuntamme vanhuspalveluita, sitä vähemmän palveluyhteiskuntamme joutuu miettimään, miten he voivat ja mitä palveluita juuri he tarvitsisivat hyvinvointinsa edistämiseksi. Saatetaan jopa ajatella, että omista läheisistään huolehtiminen kuuluu etnisen taustakulttuurin piirteisiin, eikä ulkopuolista apua tarvita. Vaarana on, että sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta alkaa soveltaa tätä ajattelumallia kaikkiin maahanmuuttajaikäihmisiin unohtaen heidän yksilölliset tarpeensa. Tämä käsitys voi vielä vahvistua, kun jotkut omaiset saattavat kieltäytyä tarjotusta avusta. (Linderborg 2007.)

Kuvassa osa Malmin virkistyskeskuksen (Helsingin sosiaalivirasto) tiloissa kokoontuvasta venäjänkielisten ikäihmisten ryhmästä. Urve Jaakkola Vanhustyön keskusliitosta toimii ryhmän ohjaajana. Kuvassa Alina (vas.), Albina, Stanislav, Urve, Nadja ja Polina. Kuva: Elvira Nuri

Monet maahanmuuttajaperheet tulevat maista, joissa perheellä on keskeisempi rooli kuin Suomessa sosiaalisen ja taloudellisen tuen osalta. Maahanmuuttajavanhuksille perhe merkitsee samaa turvallisuutta, jota meille suomalaisille tarjoavat erilaiset vanhuksille suunnatut kunnalliset ja yksityiset palvelu- ja laitostasumismuodot. Monelle maahanmuuttajaperheelle on käsittämätöntä erottaa vanhus muusta perheestä vain sen vuoksi, että hän on tullut vanhaksi.

LAINSÄÄDÄNNÖN TURVIN MONIKULTTUURISEEN VANHUUTEEN?

Monikulttuurisuus perustuu ajatukseen, että kaikki kulttuurit ovat samanarvoisia ja niillä on yhdenmukainen oikeus olemassaoloon. Miten ikääntyvien maahanmuuttajien erityistarpeet on lainsäädännössämme otettu huomioon, jotta voimme aidosti puhua monikulttuurisesta vanhuudesta?

Kotouttamislain (493/1999) tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnas-

sa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista. Laissa kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä, jonka tavoitteena on osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999)). Kotouttaminen tai kotoutuminen nähdään usein prosessina, jolla on selkeä alku ja loppu. Myös maahanmuuttajat nähdään mieluusti homogeenisena ryhmänä, vailla yksilöllisiä tarpeita. Mutta kuka tai mikä määrittää, milloin kotoutumisprosessia pidetään päättyneenä? Entä miten tilanne muuttuu, kun kotoutettavana onkin parhaan työiän ohittanut ikääntyvä tai ikääntynyt maahanmuuttaja? Miten yksilöllisen kehityksen korostaminen käytännössä toteutetaan iäkkäiden maahanmuuttajien osalta?

Vanhuspolitiikan tavoitteena on edistää ikääntyvien toimintakykyä ja itsenäistä elämää siten, että mahdollisimman moni ikäihminen voi elää omassa kodissaan ja tutussa asuinympäristössään. (Sosiaalihuolto Suomessa, Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2006:11). Myös sosiaali- ja terveysministeriössä parhaillaan valmisteilla oleva ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskeva laatusuositus korostaa ikäihmisten toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista. Suosituksen keskeisenä perusarvona on ihmisarvon kunnioittaminen. Suositusluonnos sisältää myös väestön monikulttuuristumisen, jonka tulisi heijastua kuntien palvelutarjontaan ja henkilöstön osaamisen kehittämiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Hallituksen vuonna 2006 hyväksymä maahanmuuttopoliittinen ohjelma nostaa esiin tavoitteen monikulttuuristuvasta yhteiskunnasta. Ohjelman mukaan eri kulttuureista tulevien asiakkaiden palvelutarpeisiin vastaaminen edellyttää valtiolta, kunnilta ja muilta toimijoilta erilaisuuden huomioon ottavaa palveluosaamista. Ajatuksena on, että työyhteisöjen valmentaminen kohtaamaan muista kulttuureista tulevia työntekijöitä ja asiakkaita sekä johtamisen kehittäminen erilaisuutta tukeväksi helpottaisivat aidosti monikulttuuristen työyhteisöjen syntymistä.

LOPUKSI

Lainsäädäntö ja poliittiset ohjelmat turvaavat osaltaan maahanmuuttajien kotoutumista ja palveluiden tarjontaa. Kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, joka edellyttää asenteiden muuttumista koko yhteiskunnassa ja etenkin kuntien halua ja mahdollisuuksia tukea kotoutumista. Hyvätkään ohjelmat eivät välttämättä toimi, kun maahanmuuttaja on valmis kotoutumaan, mutta valtakulttuuri saattaa pitää hänet samanaikaisesti loitolla. Miten lait ja poliittiset julkilausumat saadaan juurtumaan kuntien vanhuspoliittisiin ohjelmiin ja van-

huksille suunnattuihin palveluihin entistä näkyvämmiin, on tärkeä kysymys palvelurakenteiden muutoksessa ja palveluiden edelleen kehittämisessä.

LÄHTEET

Forssell, E. 2004. Skyddndets förnuft. En studie om anhöriga till hjälpbehövande äldre som invandrat sent i livet. Akademityck AB, Edsbruk.

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Työhallinnon julkaisu 2006. Luettavissa http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999). Luettavissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493> . Viitattu 14.3.2008.

Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen ja suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän sopeutuminen Suomeen. Gaudeamus, Helsinki.

Linderborg, H. 2007. De ryskspråkiga anhörigvårdarnas upplevelser i vårdandet av sina dementa anhöriga. Pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto.

Miettinen, H. 2006. Peilistä näkyy muuttunut kuva. Ajatuksia ja havaintoja 2000-luvun inkeriläisyydestä. Teoksessa Martikainen, T. Ylirajainen kulttuuri (toim.) Hakapaino Oy, Helsinki.

Ronström, O. 1996. Vem skall ta hand om de gamla invandrarna? Tryckgruppen, Stockholm.

Saukkonen, P., Ruusuvirta, M. & Joronen, T. 2007. ”Tulossa on jotain juttuja”, Kyselytutkimus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijoiden suhteesta maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen. Cupore ja Helsingin kaupungin tietokeskus. Luettavissa http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_kyselyjulkaisu.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö, Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskeva laatusuositus. Versio 4.6.2007.

Valtioneuvosto 2006. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta. Luettavissa <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Muutjulkaisut/1198084778540> (pdf-tiedosto, 88 sivua, 1,12 Mt)

Tilastokeskus. Luettavissa http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaide nkansalaiset.

SELVITYS IKÄÄNTYNEIDEN MAAHAN- MUUTTAJIEN TILANTEESTA JA PALVELUTARPEISTA

ARJA NYLUND, EILA SAINIO, MONA TAIPALE & ANNA TENHO

Ikääntyneet maahanmuuttajat ovat osa monikulttuuristuvan Suomen tulevaisuutta. Ikäihmisten palveluiden järjestämisessä onkin huomioitava ikääntyneiden maahanmuuttajien erityispiirteet ja kulttuuri-identiteetin tukeminen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kulttuurien moninaisuuden hyväksyminen, suvaitsevaisuus ja kulttuurisensitiivisyyden vahvistaminen ovat seikkoja, joita kohdataan tulevaisuuden vanhustyössä (Nylund, Antikainen, Hiltunen-Toura & Vanhanen 2006.)

Tutkimustuloksia ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanteesta tai palvelujen tarpeesta ei vielä ole Suomessa kovin paljon, sillä huomio on kiinnitetty lähinnä työikäisiin maahanmuuttajiin. Muun muassa hallituksen maahanmuuttopolitiittisessa ohjelmassa ja maakunnallisissa ohjelmissa pääpaino on työperusteisen maahanmuuton edistämiseksi ja sitä tukevien toimenpiteiden kehittämiseksi (Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma 2006; Anis, Heiliö, Hietanen & Marttinen 2007).

Ikääntyneiden maahanmuuttajien määrä Suomessa lisääntyy kuitenkin koko ajan. Oletettavaa on, että osa työperäisesti muuttavista henkilöistä muuttaa perheen, isovanhempiensa ja sukulaistensa kanssa ja jää pysyvästi asumaan Suomeen. Tästä syystä ikääntyneiden maahanmuuttajien palvelutarpeiden ennakoinnissa ja tuottamisessa on huomioitava entistä monimuotoisempia vaihtoehtoja.

Tämä artikkeli pohjautuu *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -osahankkeessa opinnäytetyönä (Leppä 2007) tehtyyn selvitykseen ja Kuntalehdessä 2/2008 (Taipale & Tenho 2008) julkaistuun artikkeliin ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanteesta ja palvelutarpeesta.

SELVITYKSEN TOTEUTUS

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön-osahankkeissa KUTSU, KOTOa ja Sovintoon elämän kanssa tehtiin ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanne- ja palvelutarveselvitys. Selvityksen lähtökohtana oli Turun kaupungin vanhustyön

yhteistyöryhmän teettämä iäkkäiden maahanmuuttajien kokonaistilanneselvitys vuonna 2005 (Ruohonen, Kosklin, Kostiainen & Kaila). Lisäksi maahanmuuttajien kanssa työskentelevät olivat esittäneet muuallakin näkemyksiään iäkkäiden maahanmuuttajien palvelujen kehittämistarpeista (mm. Linderborg 2007, Mustamaa & Pölkki 2006). Selvitys toteutettiin vuoden 2007 aikana lomakekyselynä ja haastatteluna yhteensä 212:lle yli 55-vuotiaalle maahanmuuttajalle, jotka ilmoittivat suostumuksensa ja mahdollisuutensa osallistua kyselyyn.

Kyselyn toteuttaminen osoittautui erittäin haasteelliseksi. Verkostotoimijoiden kokoaminen, kyselylomakkeen laadinta, tutkimuslupien saanti julkisista organisaatioista ja selvityksen kohderyhmän tavoittaminen vaativat aikaa arveltua enemmän. Toteutuksessa tarvittiin kulttuuritulkkeja, jotka haastattelun yhteydessä osasivat kertoa selvitykseen osallistuville tarvittaessa suomalaisesta sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmästä ja siihen liittyvistä käsitteistä. Mukana oli maahanmuuttajayhdistyksiä, maahanmuuttajataustaisia sosiaali- ja terveystalvvelalan opiskelijoita sekä kuntien maahanmuuttoviranomaisia. Haastateltavia tavoitettiin muun muassa verkostojen kautta erilaisista ikäänntyville maahanmuuttajille suunnatuista toimintapaikoista.

Selvitystyötä koordinoi Kaakkois-Suomessa Sosiaali alan osaamiskeskus Socom Oy, Turussa Turun ammattikorkeakoulun täydennyskoulutus- ja palvelukeskus ja Helsingissä Diakonia ammattikorkeakoulun Etelän yksikön Helsingin toimipaikka.

TULOKSET

Vastauksia saatiin yhteensä 212, joista 82 oli Helsingistä, 61 Turusta, 19 Haminaasta, 34 Lappeenrannasta ja 16 Kotkasta. Kaakkois-Suomessa ja Turussa selvitykseen vastanneista 85 % oli muuttanut Suomeen Venäjältä tai entisen Neuvostoliiton alueelta. Turussa vastaajia oli useammasta eri kulttuurista kuin Kaakkois-Suomessa. Helsingissä vastanneista noin puolet oli lähtöisin Venäjältä, 15 % Somaliasta, 14 % Virosta, noin joka kymmenes Afganistanista ja loput muista maista. Vastaajista Turun ja Kaakkois-Suomen alueella 76 % oli naisia ja Helsingissä 86 %. Kolmannes piti suomen kielen puhetaitoaan hyvänä, vajaa puolet tyydyttävänä ja lähes viidesosa vastanneista ei puhunut suomea lainkaan. Helsingissä suomea taitamattomien määrä oli vähän suurempi, sillä joka neljäs vastanneista ei puhunut suomea lainkaan. Suomen kielen lukutaidon kohdalla tilanne oli lähes samanlainen.

Hiukan yli puolet vastanneista asui puolison tai sukulaisen kanssa ja enemmistö asui kerrostalossa. Huomioitavaa oli, että reilu kolmannes vastaajista asuu hissittömässä kerrostalossa, mikä saattaa tulevaisuudessa muodostua haasteeksi liikkumiselle. Tällä hetkellä vielä lähes 90 % asioi kodin ulkopuolella useita kertoja viikossa, ja vain noin joka kymmenes tarvitsi liikkumisen apuvälineitä. Tässä näkyy luultavasti vastaajien ikäjakauma, joka vaihteli 90 ikävuoteen asti keskiarvon ollessa kuitenkin 67 vuotta.

Vastaajilla oli hyvät sosiaaliset verkostot. Vastaajista 85 % ilmoitti tapaavansa itselleen läheisiä ihmisiä päivittäin tai vähintään kerran viikossa. Helsingissä yli puolet vastaajista ilmoitti olevansa yhteydessä läheisiin ihmisiin päivittäin. Kuten ikääntyneet kantasuomalaiset, myös ikääntyneet maahanmuuttajat kokevat yksinäisyyttä. Turun alueen vastaajista joka viides, Kaakkois-Suomen ja Helsingin vastaajista joka neljäs ilmoitti kokevansa yksinäisyyttä.

Terveys koettiin pääsääntöisesti kohtalaiseksi. Joka viides Turun ja Kaakkois-Suomen vastaajista arvioi terveytensä kuitenkin hyväksi. Joka seitsemäs sen sijaan heikoksi. Helsingissä terveytensä koki hyväksi kuitenkin vain noin joka kymmenes vastaaja ja heikoksi joka viides.

Lähes kaikki vastaajat käyttivät terveyskeskuksen palveluita. Turussa ja Kaakkois-Suomessa käytettiin paljon myös yksityisiä lääkäripalveluita. Näillä alueilla joka neljäs kertoi asioivansa myös yksityisen lääkärin vastaanotolla. Helsingissä yksityisen lääkärin käyttö oli vähäistä. Yksityisten lääkäripalveluiden korkea käyttöaste saattaa selittyä sillä, että erityisesti Kaakkois-Suomessa asuvista maahanmuuttajista osa käy lääkärissä entisessä kotimaassaan.

Ensisijaisesti terveyteen liittyvissä ongelmatilanteissa otettiin kuitenkin yhteyttä sukulaisiin. Sukulaiset toivat avun myös arjen tilanteissa, silloin kun oma jaksaminen ei riittänyt. Kunnallinen kotipalvelu kävi vain yhdellä vastaajista. Kauppa-, siivous- ja ruuanlaittoasiat hoidettiin pääasiallisesti itse tai sukulaisen avustamana. Avoimeksi jäi, olivatko vastaajat tietämättömiä suomalaisesta palvelujärjestelmästä, esimerkiksi kotipalvelusta vai heijastuuko vastauksissa vahva yhteisöllisyys, joka voidaan nähdä kulttuurisidonnaisena tekijänä. Monissa kulttuureissa perheet ja sukulaiset huolehtivat iäkkäistä sukulaisistaan.

Palveluneuvontaa toivottiin omalla äidinkielellä. Monet maahanmuuttajayhdistykset tarjoavatkin jo omakielistä neuvontaa, mutta resurssit ovat niukat. Tilanteeseen on kuitenkin jo reagoitu, sillä muun muassa Turussa kokeiltiin syksyllä 2007 omakielistä neuvonta- ja ohjauspalvelua yhteistyössä Turun kaupungin ja Varsinais-Suomen monikulttuuristen yhdistysten liiton Sondip ry:n kanssa alba-

nian, arabian, kurdin, venäjän, espanjan, persian, somalin ja viron kielillä (Sondiry 2007).

Tietoa terveydenhoidosta, kotipalvelusta ja erilaisista harrastusmahdollisuuksista saatiin pääasiallisesti sukulaisten välityksellä. Seurakunnat ja maahanmuuttotyöntekijät koettiin myös hyviksi informaationlähteiksi. Aiemmassa kotimaassa ei ollut erityisiä harrastuksia, vaan elämä oli nivoutunut työnteon ja toimeentulon turvaamiseen. Tämä heijastuu vastauksissa muun muassa siinä, että joka neljäs vastaajista ilmoitti harrastaneensa kotitöiden tekoa.

Suomessa vastaajat kertoivat harrastavansa erilaisia kulttuuriin liittyviä asioita kuten lukemista, musiikkia, kuvataidetta, teatteria ja kielten opiskelua. Lisäksi harrastettiin sienestystä, marjastusta, kalastusta ja uintia. Paljon toivottiin erilaista ryhmätoimintaa. Helsingissä harrastustoiveina olivat erityisesti liikunta, suomen kielen kurssit sekä tietotekniikka. Osallistumista kodin ulkopuoliseen toimintaan haittasi kaikilla vastausalueilla iän tuomat vaivat, oma tai puolison heikko terveydentila, niukka toimeentulo, heikko suomenkielentaito ja tiedon puute harrastusmahdollisuuksista. Muutama haastateltava mainitsi esteeksi harrastamiselle myös sen, että maahanmuuttajille ei järjestetä omia ryhmiä. Muun muassa islaminuskoisille on tärkeää se, että miehille ja naisille on erilliset ryhmät.

RYHMÄTOIMINTAA TARVITAAN

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hanke on toiminta-aikanaan käynnistänyt Haminassa, Kotkassa, Lappeenrannassa, Helsingissä, Vantaalla ja Turussa yhteistyökumppaneiden, kuten maahanmuuttajayhdistysten, seurakuntien ja kuntien kanssa yhteensä 16 uutta sosiokulttuurisia työmenetelmiä hyödyntävää ryhmätoimintaa ikääntyneille maahanmuuttajille. Osa ryhmistä on ollut integroituja eli niissä on ollut maahanmuuttajien lisäksi mukana myös kantasuomalaisia.

Hankkeessa tehdyn selvityksen mukaan ikääntyneet maahanmuuttajat ovat halukkaita osallistumaan erilaiseen ryhmätoimintaan ja oppimaan suomen kieltä. Ryhmissä tapahtuu kulttuurien välistä vuorovaikutusta, mikä edistää myös kielen oppimista. Ryhmätoiminta on edullinen terveyttä ja hyvinvointia edistävä toimintamuoto. Useille maahanmuuttajille ryhmässä toimiminen on myös uudenlainen innovatiivinen elämys. Selvitys toi esille toiveen ja tarpeen ryhmätoiminnan jatkumisesta. Haasteena tulevaisuudessa onkin toiminnan turvaaminen osana ikääntyneiden palvelujärjestelmää. Tällä hetkellä ikääntyneiden maahanmuuttajien ryhmätoimintaa toteutetaan pääosin määräaikaikaisilla hankkeilla ja projekteilla.

LOPUKSI

Selvityksellä saatiin suuntaa antava näkemys ikääntyneiden maahanmuuttajien tilanteesta ja palvelutarpeista Etelä-Suomessa. Ikääntyminen ja sille eri kulttuureissa annetut merkitykset tuovat oman näkökulmansa suomalaiseen palvelujärjestelmään. Toisenlaisista kulttuureista muuttaneille suomalainen palvelujärjestelmä, sen monenlaiset käsitteet ja toimintamallit eivät ole itsestäänselvyyksiä. Lisäksi osa ikääntyneistä maahanmuuttajista on suomen kieltä taitamattomia ja jopa lukutaidottomia, joten monimuotoista tietoa, neuvontaa ja omakielistä ohjausta tarvitaan. Maahanmuuttajien kotoutuminen ja osallistaminen suomalaiseen yhteiskuntaan ovat tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä. Etenkin yhteisöllisyyttä ja voimaantumista tukeva ryhmätoiminta auttaa ikääntyneitä maahanmuuttajia kotoutumisessa, suomen kielen oppimisessa ja se tukee myös omaa kulttuurista identiteettiä.

LÄHTEET

Anis, M.; Heiliö, T.; Hietanen, O. & Marttinen, J. 2007. Kohti monikulttuurista Varsinais-Suomea. Varsinais-Suomen maahanmuuttopoliittisen ohjelman tilastaselvitys, haastattelut, tulevaisuusverstaat ja kysely. Oy VASSO Ab, Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Julkaisija 2/2007. Painosalama Oy. Turku.

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006. Työhallinnon julkaisu. Luettavissa http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf

Linderborg, H. 2007. De ryskspråkiga anhörigvårdarnas upplevelser i vårdandet av sina dementa anhöriga. Pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto.

Leppä, J. 2007. Ikääntyvien maahanmuuttajien tilanne- ja palvelutarveselvitys Haminassa, Kotkassa, Lappeenrannassa ja Turussa. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan yksikkö, Sosiaalialan koulutusohjelma. Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu. Lappeenranta.

Nylund, A., Antikainen, P., Hiltunen-Toura, M. & Vanhanen, S. 2006. Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön. Ikääntyneiden maahanmuuttajien palvelujen kehittäminen Etelä-Suomessa 2006–2007. InnoELLI-Senior 2006–2007. Julkaisematon hankesuunnitelma.

Mustamaa, H. & Pölkki, K. 2006. Ikääntyneiden monikulttuurinen ryhmätoiminta. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan yksikkö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Ruohonen, R., Koskin, R., Kostiainen, A. & Kaila, T. 2005. Iäkkäiden maahanmuuttajien kokonaistilanteeseen liittyvä kartoitus. Turun kaupunki.

Sondip ry 2007. Luettavissa: <http://www.sondip.com/toiminta.html>

STM 2007. Ikäihmistien palvelut. Luettavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/sospa/shvan/index.htx>

Taipale, M. & Tenho, A. 2008. Ryhmätoiminta edistää terveyttä ja hyvinvointia. Kuntalehti 2/2008. KL-Kustannus Oy. Helsinki.

**EHEYTTÄ ELÄMÄNTARINOISTA
JA TOIMINNALLISISTA RYHMISTÄ**

ELÄMÄNTARINATYÖSKENTELY – MATKA KOHTI EHEYTYMISTÄ

RAILI GOTHÓNI & EILA SAINIO

Jokainen ihminen kantaa mukanaan tarinaa, omaa elämäntarinaansa. Se, onko hän siitä tietoinen, tulee hänen tarinansa kuulluksi, kerrotuksi, ymmärretyksi, riippuu monista seikoista. Tarina tulee todeksi kerrottaessa, kertoessaan muille ihminen kertoo ja jäsentää tarinansa myös itselleen. Tärkeintä on ehkä se, että voi kertoa ääneen, kuulla omat sanansa ja ymmärtää oman elämänsä arvon iloineen ja suruineen. Kasvokkain kertominen on sosiaalinen tapahtuma, jossa toimivat vuorovaikutuksen säännöt. Elämäntarinan kertoja kuitenkin aina itse päättää mitä kerrotaan. Mallissa korostuvat kerronnan, kuvan, kulttuurin, kirjoittamisen, musiikin ja yhteisöllisen toiminnan keinot. Muistelu, oman elämäntarinan kertominen ja läpikäyminen tukee ihmisen minuutta ja kykyä hahmottaa elämää kokonaisuutena. Se auttaa löytämään merkityksiä tapahtuneille asioille.

Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön -hankkeen osahankkeessa *Sovintoon elämän kanssa* yhtenä tavoitteena on ollut rakentaa maahanmuuttajatyöhön soveltuva toimintamalli, joka tähtää vanhuksen oman elämäntarinan dialogiseen, elämäkerronnalliseen käsittelyyn eri toimijoiden ja ennen kaikkea vertaisryhmän kanssa.

Vanhenevan ihmisen kokemusten ja ajatusten kuuleminen edellyttää dialogia, jossa ihmiset kohtaavat toisensa erillisinä persoonina. Dialogiin kuuluu sitoutuminen, toisen huomioiminen sekä toisen ihmisen erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen. (Vallejo Medina, Vehviläinen, Haukka, Pyykkö & Kivelä 2005, 350.) Ihmisellä on tarve tulla kuulluksi ja hyväksytyksi. Elämäntarinan kertominen ja ryhmään osallistuminen edellyttää oikeaa asennetta. Se edellyttää valmiutta kuunnella ja jakaa. Realistisuutta on se, ettei tavoitteena voi olla suuri maailmanmullistus, vaan pieni matka kohti eheytymistä. Elämäntarinaryhmät ovat parhaimmillaan juuri inhimillisiä kohtaamisia. Ryhmissä ei ole vaatimuksia tai suorituksia, vaan ihminen saa tilaa olla oma itsensä. Ehkä juuri siksi ne ovatkin koskettavia. Ne koskettavat osallistujia, mutta ne panevat välillä myös ohjaajan tunteet liikkeelle. Siksi tarvitaan mielellään ohjaajapari.

NARRATIIVISUUDESTA

Narratiivisuus ei sinänsä ole menetelmä vaan viitekehys, jolle on ominaista huomion kiinnittäminen kertomuksiin yksilöstä todellisuuden tuottajana ja välittäjänä. Keskeistä on, että tieto rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa puhutun kielen tai muun ei-kirjallisen tuotoksen kautta. Narratiivisuudessa on aina vahva sosiaalinen ulottuvuus. Kertomusta ei ole olemassa ilman kuulijaa. (Heikkinen 2002, 186.) Tarinallisuus on olennainen osa ihmisten välistä vuorovaikutusta ja jokaisen ihmisen oman elämän tulkintaprosessia. Kokemukset omasta elämästä, sen iloista ja suruista liittyvät kiinteästi tarinoiden kertomiseen ja kuulemiseen. Ihmisillä on taipumus järjestää oma kertomuksensa siten, että se etenee loogisesti ja ymmärrettävästi. (Hänninen & Valkonen 1998, 4.) Maahanmuuttajavanhukset yhdistävät kotoutumisprosessin kokemuksiin oman elämänsä aikaisempiin tapahtumiin entisessä kotimaassaan.

Vaikka jokaisella on oma ainutkertainen tarinansa kerrottavanaan, niin ihmisen elämä ei muodostu vain yhdestä tarinasta. Elämän tapahtumat ja sen eri tarinat liittyvät toisiinsa ja kulkevat limittäin ja lomittain. Uusia merkityksiä ja sävyjä rakentuu sen mukaan, milloin ja missä yhteydessä ihminen kertoo elämästään. Tarinat ovat elämäntilanteiden ja muutosten tulkkeja. Tarinoiden avulla jäsenetään aikaa ja sidotaan menneisyys nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Ihmisen tarinoilleen antama tulkinta ohjaa valintoja ja motivoi toimintaan tulevaisuudessa. Jos tulkinnassa painottuvat epäonnistumiset ja väärinymmärretyksi tuleminen, näkee henkilö myös tulevaisuuden uhkaavana ja halu kääpertyä itseensä ja neljän seinän sisään lisääntyä. Mahdollisuus tarinan kertomiseen antaa tällaiselle henkilölle tilaisuuden tulkinnan muuttamiseen positiiviseen suuntaan. (Kulmala 2006.) Näin esimerkiksi ryhmässä kerrottu tarina ja toisten tarinoiden kuunteleminen voi vaikuttaa kotoutumiseen. Tulevaisuus iäkkäänä Suomessa saa uusia värejä ja hyvä vanhuus mahdollistuu paremmin

Tarinan avulla ihminen rakentaa identiteettiään. Siinä etsitään vastausta kysymykseen: Kuka minä olen? Ihminen ei voi tavoittaa omaa minuuttaan olematta vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Itsetulkintaan ja oman elämän tulkintaan tarvitaan toisia ihmisiä. Tarinan avulla jäsenetään ja seulotaan kokemuksia, toisista muodostuu merkityksellisempiä ja jotkut kokemukset saavat pienemmän painoarvon. Usein tarinoiden avulla rakennetaan syy- ja seuraussuhteita. Näin etsitään vastauksia miksi kysymyksiin. Erilaiset elämäntilanteet on helpompaa hyväksyä, jos koetaan, että niille on löytynyt syy. Näin tunnetaan, ettei elämä vain heittele sinne tänne, vaan sillä on omat merkityssuhteet ja ne ovat ymmärrettävissä. (Hänninen 2000.)

ELÄMÄNTARINA NIVELYTY PERSOONAN OHELLE KULTTUURIIN

Vanhusten palvelutalon käytävää kulkiessa jää pohtimaan, mikä suuri aarre siellä piilee, valtava määrä tarinoita, joita kukaan ei kuuntele ja joille ei ole tilaa tulla esille. Monikulttuurisessa Helsingissä elävät monen ihmisen tarinat, mutta myös monen kansan ja kulttuurin tarinat. Elämäntarinatyöskentely antaa tilan ja keinot tarinoiden tulla julki, nivelyty toinen toisiinsa ja auttaa ihmisiä löytämään omaa paikkaansa sekä kokea eheytymistä ja hyväksymistä.

Elämänhistoria on jokaiselle henkilökohtainen. Sen keskiössä siinä on yksilö ja hänen kokemuksensa. Samalla elämäkerta suhteutuu kulttuuriin, sosiaaliseen ympäristöön ja historialliseen tilanteeseen. Elämäntarinaansa kertoessaan ihmiset kuvaavat, miten he kokevat elämänsä, siinä tapahtuneet muutokset ja elinympäristönsä. Samalla tulevat esille heidän arvonsa ja maailmankuvansa. Elämäntarinan ei tarvitse kokonaisuudessaan vastata todellista historiaa, vaan se on subjektiivista ja usein myös valikoivaa. Se ei ole vain kokemusten kuvausta ja jakamista, vaan se on myös retrospektiivinen yksilön minäkuvan tulkinta, jonka avulla yksilö pyrkii vahvistamaan omaa nykyistä identiteettiään. Erityisesti nousevat esille elämän käännekohdat ja valintatilanteet, mutta myös arjen muistot. (Gothóni 1987, 48–49; Uusitalo 2007, 87–88.)

Kehityspsykologi E.H. Erikson jakaa ihmisen elämänkaaren kahdeksaan kehityskriisiin ja kehitystehtävään. Eriksonin mukaan vanhuuden kehitystehtävänä on minän eheytyminen, persoonallisuuden integraatio eli sovinto eletyn elämän kanssa. Sen keskeinen tunnusmerkki on oman eletyn elämän hyväksyminen ja siitä vastuun ottaminen. Sen ytimenä on kokemus siitä, että elämässä on mahdollista saavuttaa järjestys. Integraation vastakohtana on vanhuudessa epätoivo ja kuoleman pelko. Persoonallisuuden integraatioon liittyen Erikson nimeää viisauden vanhuuden psyykkiseksi perusvoimaksi. Viisauden avulla ihminen säilyttää kokemusmaailmansa eheyden. (Erikson 1959.)

Erityisesti vanhuudessa painottuu elämänkulun merkitys, aiemmat elämänvaiheet vaikuttavat nykyisyyteen (Ruoppila 1995, 401). Hyvän elämän loppuvaihe on oman elämän kokonaisuuden hyväksymistä kaikkine puutteineen ja vaikeuksineen ja merkityksen näkemistä omassa elämänsäkulussa. Tässä tehtävässä auttaa kokemusten rakentaminen tarinaksi, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Tarinalla on rakenne, jossa on osansa paitsi elämäntapahtumilla, myös juonella, esteettisyydellä ja luovuudella. Elämäntarinaryhmät ovat vuorovaikutuksellisia. Vuorovaikutuksessa näkyvät myös tavat, se, mitä ja miten henkilö on kohdannut erilaisia elämän haasteita. Monikulttuurisissa ryhmissä on huomioitava myös kulttuuriset ja yhteisölliset säännöt, normit ja odotukset. Puhuessaan omasta

elämästään henkilö ilmentää yksilöllisiä kokemuksia mutta samalla myös kulttuurissa vakiintuneita tapoja jäsentää kokemuksiaan. (Komulainen 1998, 64.)

MUISTELEMINEEN ELÄMÄNTARINARYHMISSÄ

Elämäntarina ryhmissä tulee moniäänisesti esille erilaiset kerronnat. Jakaminen on aina suhteessa toisiin ryhmäläisiin ja on siten vuorovaikutuksellista ja dialogista. Menneisyyttä, mutta samalla myös nykyisyyttä ja tulevaisuutta rakennetaan sillä hetkellä, kun sitä muistellaan. Rakentamisen inspiroijina voivat olla erilaiset esineet, tuoksut, valokuvat, tanssi, draama tai toisten ihmisten seura, jossa on vapaus muistella ja unelmoidakin. Elämäntarinaaan mahtuu varsin hyvin sekä kerronnan aukkopaikkoja, ristiriitaisuuksia, näennäisesti asiaan kuulumattomia yksityiskohtia ja arkipäivän puhetta ja muistelua.

Muistaminen ja menneiden asioiden kokemuksellinen palauttaminen mieleen on pohja elämäntarinatyöskentelylle. Muisti on valikoiva ja ihminen kykenee palauttamaan parhaiten mieleen merkittävimmiksi kokemiaan asioita. Muisto voi ilmetä tietona, tunteena tai muunlaisena kokemuksellisenä sisältönä (Saarenheimo 1994, 58–60). Siksi elämäntarina ryhmissä pyritään hyödyntämään erilaisia tapoja virittäytyä muistelemiseen ja tarinoiden tuottamiseen. Muistojen avulla ihminen etsii yhdessä ryhmän kanssa ymmärrystä elämää rajoittaviin kokemuksiin mutta myös elämää kantaviin kokemuksiin ja tunteisiin. (Saarenheimo 1997, 45–46.)

Elämäntarinaryhmissä tilaa voivat saada myös toteutumattomat tarinat, sivujuonteet ja unelmat, jotka eivät syystä tai toisesta toteutuneet tai voineet johtaa henkilön toivomaan lopputulokseen. Olosuhteet eivät aina tue ihmisten tavoitteiden ja unelmien toteutumista. Maahanmuuttajavanhusten elämän historiallinen, kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti on määritellyt merkittävästi heidän toiminnan tavoitteitaan ja elämäntapahtumiaan. Unelmat voidaan elää todeksi tarinoiden muodossa ja siten hyväksyä niiden toteutumattomuus osana elämän rajallisuutta.

Vanhustenhuollossa muistelun käyttö terapeuttisena ja opetuksellisena menetelmänä on vakiintunut. Aikaisemmin on ajateltu, että vanhusten taipumus muistelemiseen johtuu taantumisesta ja kognition heikkenemisestä. Vanhusten muistelua on viime aikoina myös tutkittu. Tutkimustulosten mukaan näyttää siltä, että muistelussa on tärkeintä itse prosessi ja kokemukset muistelemisesta. Muistelutyö ja sen ohjaaminen on muuttanut vanhusnäkemystä positiivisempaan suuntaan sekä hoitoa inhimillisemmäksi. (Vallejo Medina ym. 2006, 82.)

Helsinki Missiolla on ollut merkittävä osuus pääkaupunkiseudulla elämäntarinariryhmien toteuttamisessa. Helsinki Missio on sekä kouluttanut ryhmien ohjaajia että järjestänyt ryhmiä. Omassa toiminnassaan Helsinki Missio on havainnut ihanteelliseksi ryhmäkooksi 8–10 jäsentä ja kaksi ohjaajaa, jotka sitoutuvat ryhmän toimintaan sekä keskinäiseen luottamukseen. Ryhmän kokoontumistiheydeksi ehdotetaan 8–10 kertaa, kahden viikon välein, kahdeksi tunniksi kerrallaan.

Elämäntarinariryhmässä käydään läpi ihmisen elämän merkittävät ikävaiheet lapsuudesta lähtien käsillä olevaan hetkeen saakka. Ryhmän kokoontumiset voidaan teemoitella esimerkiksi seuraavasti: syntymä ja varhaiset muistikuvat, ensimmäiset leikit ja varhaislapsuus, kouluikä, naiseksi tai mieheksi varttuminen, aikuistuminen ja kodista irtaantuminen, elämä aikuisena ja mahdollisesti oma rooli vanhempana, keski-ikä ja suhde omiin lapsiin ja omiin vanhempiin, mahdollisten omien lasten lähtö lapsuudenkodista ja omien vanhempien vanheneminen ja kuolema, eläkeikä ja luopuminen, yhteenveto omasta elämäntarinasta: mikä on auttanut eteenpäin, merkittävimmät käännekohtat, mitä elämä on minulle antanut. Jokainen ryhmän jäsen kertoo teemana olevaan elämävaiheeseen liittyvät muistonsa. Oleellista on se, että hän saa itse kertoa ja että hänen tarinansa hyväksytään sellaisenaan. Kertojaa ei moitita eikä arvioida, eikä hänelle anneta neuvoja siitä, miten hänen olisi pitänyt toimia. Vaikeiden elämävaiheiden kohdalla kertojaa pyydetään kertomaan siitä, mikä auttoi häntä selviytymään. (Kantala 2006.)

MONIKULTTUURISUUS ELÄMÄNTARINATYÖSKENTELYSÄ

Sovintoon elämän kanssa -hankkeessa tavoitteena on ollut muistelun kehittämisen erityisesti monikulttuuristen ryhmien työskentelytavaksi. Elämän uudelleen hahmottaminen voi tukea kotoutumista ja oman paikan löytämistä uudessa ympäristössä. Ryhmässä kertominen voi muuttaa suhdetta muihin ihmisiin pois yksinäisyydestä. Samalla on mahdollista nähdä jokaisen kertomuksen ainetlaatuisuuden ja joitakin olennaisesti yhteisiä inhimillisiä piirteitä. Ryhmän ohjaajan tehtävä on huolehtia siitä, että jokaisen puhe tulee kuulluksi ja arvostetuksi ilman kyseenalaistamisia tai vähättelyjä tai toisen päälle puhumista.

Monikulttuurisuus on tuonut omat haasteensa elämäntarinityöskentelyn suomalaisille ohjaajille. Hankkeessa elämäntarinityöskentelyä ja muistelua on käytetty luovasti ja kulloiseenkin tilanteeseen soveltaen. Hankkeeseen liittyvissä teemaseminaareissa on ollut tavoitteena antaa vanhustyön ammattilaisille sekä tietoa että taitoja monikulttuuristen vanhusten ryhmien ohjaamiseen.

Jokaisella on valinnan vapaus päättää, mitä haluaa kertoa ja milloin. Kaikki ryhmässä puhuttu ja kuultu on luottamuksellista. Hankkeen järjestämissä ryhmissä vanhuksen elämäntarinan dialogisuus, elämänkerronnallinen käsittely on toteutettu niin, että siinä korostuvat kerronnan, kuvan, ilmaisullisen ja yhteisöllisen toiminnan keinot vertaisryhmässä. Ryhmien avulla tuetaan vanhuksen toimintakykyä, elämänlaatua ja normaalipalveluiden piiriin tuleamista.

Inkeriläisten paluumuuttajien ryhmässä elämäntarinyöskentely on ollut ehkä helpointa johtuen siitä, että ryhmissä on voitu käyttää yhteisenä kielenä suomea. Yhteinen kulttuurinen ja uskonnollinen tausta helpottavat myös työskentelyä. Ryhmissä, joiden jäsenet eivät puhu suomea, on ollut apuna yksi tai useampia tulkki. Tulkkaus tuo tilanteisiin oman lisäjännitteensä, vaikka voidaankin sanoa, että ryhmien toiminnassa on päästy tavoitteisiin erittäin hyvin. Elämäntarina- ja muistelutyössä on kuitenkin ollut mielekästä käyttää myös muita keinoja kuin puhetta. Kaikissa kulttuureissa ei myöskään keskustelua pidetä samalla tavalla arvokkaana kuin toimintaa, esimerkiksi käsitöitä (Mölsä 2007). Elämäntarinoita ja tunnelmia on voitu ilmaista vaikkapa pienen maton raidoissa tai maalauksissa. Tosin maalaaminen ja piirtäminenkin saattavat olla joillekin hyvin vieraita toimintoja. Ryhmissä on myös laulettu ja liikuttu, vierailtu suomalaisen kulttuurin äärellä museoissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa. Vierailut ovat nostaneet monille ryhmien jäsenille spontaanisti mieleen erilaisia oman elämän tarinoita ja muistoja ja siten edistäneet ja vahvistaneet oman tarinan rakentumista.

Eri kulttuureilla saattaa olla myös kollektiivisia tarinoita. Helena Miettinen on inkeriläisten tarinoita tutkiessaan havainnut, että heidän tarinoillaan on kollektiivisia piirteitä esim. Siperia, joka on paljon enemmän ja myös erilainen alue tarinoissa kuin maantieteellisesti. (Miettinen 2007.) Pirjo Kantalan mukaan elämäntarinyhmissä voi myös muodostua normatiivisia mallitarinoita. Niiden positiivinen merkitys on siinä, että ne lujittavat yhteistä kokemusta, mutta ne myös saattavat sulkea ulkopuolelle ihmisen, jonka tarina poikkeaa normista. Erilaisen tarinan kertoja tarvitsee tukea ja hyväksyntää omalle tarinalleen, jotta tunne erilaisuudesta ei vahvistu. Ryhmän ohjaajan tehtävänä on luoda tila ja mahdollisuus kaikkien tarinoille, kaikenlaisille tarinoille. (Kantala 2006.)

TRAUMAATTISET KOKEMUKSET VOIVAT OLLA OSA ELÄMÄNTARINAA

Monikulttuuriseen vanhusten elämäntarinyhmään voi liittyä erityistä huomiota vaativia asioita. Maahanmuutto sinänsä on monille, erityisesti pakolaisille, traumaattinen kokemus, joka voi vaikuttaa läpi heidän elämänsä ja joka aktivoituu muistelutyössä. Monilla pakolaisilla sekä myös vanhoilla inkerinsuo-

malaisilla on takanaan erityisen traumaattisia kokemuksia, kuten sotaa, kidutusta ja vangituksi tulemista. Myöhemmin he voivat kokea erilaisia tunteita, kuten vihaa, syyllisyyttä, kuolemanpelkoa, surua, inhoa tai petetyksi tulemisen tunnetta. Näistä voi tulla jopa yleinen elämänasenne tai ne voidaan torjua kokonaan. (Norman 1985.)

Uudessa kotimaassa aiemmin koetut traumaattiset kokemukset voivat nousta esiin uusina oireina tai maahanmuuttajat voivat traumatisoitua lisää esimerkiksi pitkäksi venähtäneestä oleskelulupa- tai perheenyhdistämisprosessista, rasistisista kokemuksista tai jatkuvasta psyykkisestä ylikuormituksesta. Huoli kotimaahan jääneiden selviytymisestä saattaa viedä voimavarat niin, ettei uuteen ympäristöön asettumiseen jää energiaa. Uuden ympäristön ulkoisesti helpommat olosuhteet voivat nostaa pintaan torjuttuja traumaattisia kokemuksia, joille aikaisemmissa elämänvaiheissa ei ole ollut aikaa eikä tilaa. Oman elämänsä hallinnan traumaattisesti menettäneet saattavat reagoida voimakkaasti pieneenkin uhkaan ja voivat kokea muut ihmiset mahdollisina vaaratekijöinä. Mahdollista on myös päinvastainen käyttäytyminen, jolloin vältetään kaikkea mahdollista, mikä muistuttaa traumasta. Kolmantena vaihtoehtona on elää jatkuvan ylivirittäytyneisyyden tilassa, jossa herkistytään ulkoisille ärsykkeille. Traumaattiset kokemukset varastoituvat ihmisen kehoon ja tulevat esille kehon jäykkyytenä tai psykosomaattisina oireina. (Turtiainen 2001; Saraneva 2002.)

Ryhmän ohjaajalta edellytetään taitoa ja nöyryyttä. On tärkeää kysyä ryhmäläisiltä, mitä he haluavat tuoda esille ja miten he asioita tulkitsevat. Joskus maahanmuuttajan voi olla vaikea ymmärtää sitä, että ryhmän tarkoitus on auttaa ymmärtämään ja hyväksymään omia tunteitaan ja reaktioitaan ja löytämään omaa paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Hän saattaa odottaa enemmän ohjausta ja neuvontaa tilanteeseensa. Luottamuksen rakentaminen on maahanmuuttajien kohdalla erityisen tärkeää, koska heidän taustoissaan saattaa olla paljon sellaista, mikä on nakertanut luottamusta erilaisiin toimijoihin. (Räty 2002.)

LOPUKSI

Jokaisen ikäihmisen tarina on juuri hänen sisäisen todellisuutensa heijastamaa ja siksi totta. Kokemusten tulkinnat ja merkitysten anto ovat jokaisen oma henkilökohtainen etuoikeus. Tulkintoja eivät tee ryhmien ohjaajat tai muut ulkopuoliset. Ryhmä vaikuttaa kun kertomuksia verrataan ja täydennetään toisten kertomuksilla ja heidän antamillaan virikkeillä. Ryhmän lisäksi läsnä ovat monet ryhmäläisille tärkeät ihmiset ja hän itse lapsena, nuorena, työikäisenä ja ikäihmi-

senä. Vanha ihminen ei ole koskaan yksinomaan vanha, vaan myös hänen nuoremmat minänsä ovat läsnä nykyisyydessä ja saavat tilaa elämäntarinaryhmissä. Ryhmissä todentui tutun sanonnan mukainen kokemus ”Tallessa ikä eletty”.

”Elämä on niin monenkirjavaa, että siinä riittää ihmettelemistä. Kun me ihmisetkin ollaan niin monenlaisia, että ei uskoisi. Mutta kyllä se on mukava, kun saa kuulla kaikenlaista. Enemmän minä pidän kumminkin siitä, että saa itse kertoa. Minun elämä on ollut sellaista, että siitä saisi vaikka kokonaisen kirjan. Jonkun vaan pitäisi se kirjoittaa.” totesi eräs vanhus ryhmässä.

Sovintoon elämän kanssa -hankkeen elämäntarinaryhmissä käytiin dialogia ryhmän jäsenten ja ohjaajien välillä, toki myös jonkun verran eri kansallisuuksia edustavien ikääntyneiden kesken. Tulevaisuuden visiona voisi olla maahanmuuttajat, paluumuuttajat ja syntyperäiset suomalaiset samassa ryhmässä, jakamassa omaa tarinaansa. Tällaisen ryhmän perustaminen vaatii huolellisen suunnittelun, jotta voidaan taata rakentava ilmapiiri ja valmius erilaisuuden kohtaamiseen. Luottamuksen ilmapiirissä lapsuuden kamelit ja lampaat voisivat kulkea tilanteen mukaan omaa tai yhteistä polkua (ks. Palva & Perho 1998). Ymmärrys erilaisuutta kohtaan lisääntyisi ja löytyisi paljon myös sellaista mikä on kaikille ihmisille yhteistä.

LÄHTEET

- Erikson, E. H. 1959. Identity and the life cycle. New York: International Universities Press.
- Gothóni, R. 1987. Pitkäaikaissairaana vanhuksen maailma ja uskonnollisuus. Suomalaisen kirjallisuusseuran julkaisuja 149. Vammala.
- Heikkinen, L.T. 2002. Elämää kansioissa. Portfolio narratiivisena identiteettinä opettajakoulutuksessa. Teoksessa Heikkinen, L.T.& Syrjä, L. (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 116–125.
- Hänninen, V. & Valkonen, J.1998. Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa Hänninen & Valkonen (toim.) Kunnon tarinoita. Tutkimuksia 59/58. Helsinki:Yliopistopaino.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Kantala, P. Elämäntarinan muisteleminen. Luento. Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelä Helsinki 24.11.2006.
- Komulainen, K. 2004. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa. Joensuun yliopiston Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 35. Joensuu.

- Kulmala, A. 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Ackta Universitatis Tamperensis.
- Miettinen, H. Inkeriläisyys itsen ja muiden näkökulmasta. Luento. Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelä Helsinki 27.3.2007.
- Mölsä, M. 2007. Vanhuus somaliskulttuurissa. Luento. Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelä Helsinki 24.4.2007.
- Norman, A. 1985. Triple jeopardy: growing old in a second homeland. London: Centre for Policy on Aging.
- Palva, H. & Perho, I. (toim.) 1998. Islamilainen kulttuuri. Helsinki: Otava.
- Ruoppila, I. 1995. Vanhuus. Teoksessa Lyytinen, P; Korhonen, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 400–407.
- Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa – vanhuus ja oman elämän muistelemisen. Tampere: Vastapaino.
- Saarenheimo, M. 1994. Theories of Reminiscence – Do we need them? Teoksessa Öberg, Peter; Pohjolainen, P. & Ruoppila, I. (toim.) Experiencing Ageing Kokemuksellinen vanheneminen Att Uppleva Åldrandet. Helsinki: Yliopistopaino.
- Saraneva, K. 2002. Trauma ja pakolaisuus. Teoksessa Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.) monet kasvot. Helsinki: Therapie säätiö.
- Turtiainen, K. 2001. Elämää veitsenterällä – maahanmuuttajien traumatisoitunut elämä. Kehitysprojekti. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Uusitalo, I. 2007. Erään vanhainkotiasukkaan elämäkertomus – Elämänkulku, merkittävät elämäntapahtumat ja niille annetut merkitykset. Teoksessa Tulva, T. & Uusitalo, I. & Hara, K. (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Saarijärvi: Okka-säätiö.
- Vallejo Medina, A., Vehviläinen, S., Haukka, U-M., Pyykkö, V. & Kivelä, S-L 2006. Vanhustenhoito. Porvoo: WSOY.

TOIMINNALLISUUS IKÄÄNTYNEIDEN SOMALINAISTEN RYHMÄN VOIMAVARANA

EILA SAINIO

Baranbarshaaleeyey
Baal xariiraay
Ma maantaan bah kuu helaye?
(Amran Maxamed Axmed, 2001)

Sovintoon elämän kanssa -hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli järjestää ryhmätoimintaa ikääntyville maahanmuuttajille sekä arvioida erityisesti elämäntarinatyöskentelyyn perustuvan ryhmänohjausmallin toimivuutta monikulttuurisessa kontekstissa.

Toiminnallisia ryhmiä oli yhteensä neljä, kaksi Helsingissä Kinaporin palvelukeskuksessa ja kaksi Vantaalla. Yksi ryhmistä oli suunnattu inkeriläisille paluumuuttajille, yhdessä ryhmässä oli osallistujia monista eri kansallisuuksista ja kaksi ryhmistä oli suunnattu somalinaisille.

Vanhusten palvelutoiminnan lähtökohtana ei saa olla palvelujärjestelmä, vaan vanhus yksilönä. Ikääntymiseen liittyy sarja erilaisia, eri tahtia eteneviä muutoksia, joita ei voida pysäyttää. Akuutit sairaudet, liikunnan puute, masennus ja yksinäisyys voivat heikentää toimintakykyä dramaattisesti. Tästä syystä ennaltaehkäisevä työ on ratkaisevan tärkeää silloinkin, kun arki näyttää vielä sujuvan hyvin. Vanhustyössä on keskeistä arvostaa, kuunnella ja ymmärtää vanhuksen omia kokemuksia ja näkemyksiä siitä mikä hänelle on hyväksi. (Vallejo Medina, Vehviläinen, Haukka, Pyykkö & Kivelä 2006, 11–12.) Vanhuksia pitää kutsua aktiiviseen toimijuuteen eikä tarjota vain passiivista vastaanottajan roolia.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Vantaalla kokoontuneen somalinaisten ryhmää toiminnallisuuden näkökulmasta. Ryhmä kokoontui 11 kertaa keväällä 2007 ja 12 kertaa syksyllä 2007, kaksi tuntia kerrallaan. Ryhmän ohjaajina toimivat diakoniososionomi Liisa Juusela, lehtori Eila Sainio ja syyskaudella myös sosionomi Aila Wallin. Ryhmän ydinjoukoksi muodostui kuuden vanhemman naisen joukko, yhteensä ryhmän toimintaan osallistui satunnaisesti kymmenkunta naista ja silloin tällöin mukana oli myös pieniä lapsia. Kaikki ryhmään osallistuneet olivat islamin uskoisia. Useimmat olivat asuneet Suomessa jo yli kymmenen vuotta, tästä

huolimatta heidän suomen kielen taitonsa oli erittäin heikko. Ryhmässä oli mukana myös nuori somalinainen, joka toimi sekä kielen että kulttuurin tulkkina.

Ryhmän toiminnassa näkyi islamilaisen kulttuurin kollektiivisuus. Ryhmän jäsenille oli ilmeisen vierasta jakaa vanhukset, nuoret ja lapset eri ryhmiin. Hallenbergin (1998) mukaan islamilaisessa yhteiskunnassa sosiaalisia suhteita säätelee sukupuoli ja ikä. Vanhuksia kunnioitetaan yleisesti sukupuolesta riippumatta. Lapset ovat yleensä aikuisten mukana, eikä heitä eristetä omiin ryhmiinsä. (Hallenberg 1998, 59–60.) Somalinaisten ryhmän toiminnassa tämä näyttäytyi siten, että aina silloin tällöin oli koolla kolmekin sulkupolvea.

Maahanmuuttajavanhusten riskinä saattaa olla uudessa kotimaassaan altistuminen ns. kaksinkertaiselle vaaralle, mikä tarkoittaa sitä, että heihin suhtaudutaan epäluuloisesti sekä vanhuuden että etnisen identiteetin takia. Normanin (1985) mukaan iäkkäät maahanmuuttajat voivat joutua jopa kolminkertaiseen vaaraan, mikä tarkoittaa sitä, että edellä mainittujen ongelmien ja kommunikaatio-ongelmien vuoksi he voivat jäädä vaille kunnan tai valtion viranomaisilta tarvitsemaansa apua ja palveluita. (Stuart-Hamilton 1996, 152.)

Tämän suuntaisia ongelmia olivat Vantaan somalinaisten ryhmän jäsenetkin kokeneet ja sen vuoksi ryhmässä harjoiteltiin valmiuksia hakea palveluita ja asioida esim. sosiaalitoimistossa tai terveysasemalla. Erityisen vaikeaksi naiset olivat kokeneet terveysasemalla asioinnin.

RYHMÄN OHJAUS

Minkälaisia taitoja ja valmiuksia maahanmuuttajavanhusten ryhmän ohjaaminen vaatii? Monikulttuurista ryhmää perustettaessa joutuu ensimmäiseksi tutkimaan omia asenteitaan. Itseltä on hyvä kysyä, mitä ajattelee maahanmuuttajista, mitä tunteita itsessä herää, kun kohtaa eri kulttuureja ja uskontoja edustavia ihmisiä. Monikulttuurisessa ryhmässä tavoitteena tulisi olla aito dialogi kulttuurien välillä. Ryhmätoiminnan tavoitteena on tukea maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin säilymistä ja samalla edistää integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Monikulttuurisessa ohjauksessa voidaan nähdä kaksi erilaista lähestymistapaa: kulttuurispesifinen ja universaali suuntaus. Ensin mainittu korostaa rodun ja etnisen taustan merkitystä ohjattavan arvoihin ja normeihin. Ohjaajalta edellytetään kulttuuritietämystä, jotta hän osaa ottaa huomioon eri kulttuurien asettamat vaatimukset ohjaukselle. (Lairio, Nissilä, Puukari & Varis 2001, 134.)

Universaalin lähestymistavan edustajien mielestä kulttuurispesifinen ote ei ole välttämätön. Ohjauksen lähtökohtana ovat ohjattavien tarpeet, jolloin myös kulttuuritausta kulkee luontevasti mukana. Universaalin ohjauksen etuna on myös stereotyyppien välttäminen. Ohjattava nähdään ensisijaisesti persoonana eikä etnisen ryhmänsä edustajana. Ohjauksessa tulee kuitenkin huomioida molemmat seikat: sekä yksilö että hänen etninen ja kulttuurinen taustansa. (Lairio, Nissilä, Puukari & Varis 2001, 135.) Hyvään ohjaukseen liitetään yleensä käsitteet avoimuus, luottamuksellisuus, aitous, hyväksyntä, empatia, emotionaalinen lämpö ja positiivinen palaute. Universaalin ohjaustavan edustajien mielestä hyvä monikulttuurinen ohjaus ei yleensä varsinaisesti eroa hyvästä ohjauksesta. (Lairio, Nissilä, Puukari & Varis 2001, 136.)

Vantaan somalinaisten ryhmän ohjaus perustui ensisijaisesti universaaliin näkemykseen ohjauksesta. Perustietämys toisesta kulttuurista on kuitenkin hyväksi. Ryhmän jäsenille ei muodostunut ongelmaksi se, että toinen ohjaaja oli kristillisen seurakunnan työntekijä. Ryhmän kokoontumispaikaksi ei kuitenkaan voitu valita seurakunnan tiloja, vaan täytyi löytää uskonnollisesti neutraali tila. Ryhmä kokoontui ensin Vantaan kaupungin perhekeskuksen toimitiloissa. Toimitila kuitenkin suljettiin kesän 2007 aikana, ja syksyllä täytyi etsiä uusi kokoontumistila. Avuksi tuli ensin kirjasto ja sitten terveystasema. Ryhmän ohjaus tulkin välityksellä asetti myös omat haasteensa. Tulkin rooli oli tärkeä: hän toimi myös kulttuuritulkkinä, joka tarvittaessa kertoi minkälaiset asiat olivat mahdollisia ja minkälaiset eivät. Ryhmästä saadun kokemuksen perusteella naisten kesken somalikulttuurissa voidaan puhua melkein mistä vaan.

Monikulttuurisen vanhusten ryhmän ohjaaminen edellyttää ohjaajalta ennen kaikkea avointa mieltä, rohkeutta asettua itse uuteen tilanteeseen sekä aitoa kiinnostusta toista ihmistä ja hänen elämäntarinaansa kohtaan. Tässä ryhmässä vallitsi hyvin avoin ja lämmin ilmapiiri, jossa naiset jakoivat elämänkokemustaan toisille naisille.

TOIMINNALLISUUS SOMALINAISTEN RYHMÄSSÄ

Sovintoon elämän kanssa -hankkeen tavoitteena oli vanhuksen oman elämäntarinan dialoginen, elämäkerronnallinen käsittely vertaisryhmässä. Toiminnan alkuaessa ryhmän toteuttaminen kirjaimellisesti elämäntarinar ryhmän toimintamallia seuraten osoittautui liian haasteelliseksi. Yhteisen kielen puuttuessa oli mahdotonta selittää elämäntarinallisen ryhmän toimintaa ja tavoitteita. Ryhmän jäsenet toivat myös itse selkeästi esille toiveensa oppia suomenkieltä ja ymmärtää paremmin suomalaista yhteiskuntaa. Luennoissaan vanhuudesta somalikulttuurissa Mulki Mölsä (2007) painotti sitä, että somalialaisilta on hyvä kysyä, mitä he itse toivovat

ja rakentaa ryhmien ohjelmaa yhdessä. Esiin tuli myös se, että usein naiset arvostavat toimintaa enemmän kuin keskustelua. (Mölsä 2007.) Ikääntyville suunnatussa toimintaterapiassa luontaisten toimintatapojen löytäminen onkin merkityksellistä. Ryhmätilanteissa omia elämäkokemuksia voi jakaa toiminnan ja yhdessä tekemisen kautta. Toiminta herättää tunteita ja muistoja ja niiden myötä ihminen saa vahvistusta itsetunnon ja kokee itsensä arvokkaaksi. (Vallejo Medina 2006, 78.)

Erilaisten tavoitteiden ja toiveiden ohjaamana ryhmä muodostui tilanteeksi, jossa käytiin aitoa kulttuurien välistä dialogia, muisteltiin elämää Somaliassa ja jaettiin pieniä tarinoita omasta elämästä. Keskustelujen aiheena olivat mm. juhlat Somaliassa ja Suomessa, erilaiset ruokaperinteet, sää ja vuodenaikojen kierto. Myös uskonnollisista tavoista keskusteltiin, erityisesti paastosta. Ryhmässä tutustuttiin suomalaiseseen yhteiskuntaan ja harjoiteltiin mm. toimeentulotuen hakulomakkeiden täyttämistä sekä lääkärissä asioimista. Ryhmässä tehtiin pieniä keskusteluharjoituksia suomenkielellä. Keskusteluista koottiin paperille sanastoja, joita ryhmän jäsenet saattoivat harjoitella kotona. Syyskaudella ryhmän naisten toiveena oli oppia kutoamaan villasukat. Käsityöaiheesta riittikin paljon keskusteltavaa ja kertomista siitä minkälaisia käsitöitä Somaliassa on tehty ja minkälaisia käsitöitä ja millä tavalla Suomessa tehdään. Ryhmätapaamisten edetessä valmistui myös sukkia joko omaan tai lapsen jalkaan.

Somalinaiset olivat kiinnostuneita myös liikunnasta. Liikunnan harrastamisen esteeksi muodostuu yleensä se, että naiset eivät voi pukeutua kovin kevyisiin vaatteisiin eikä liikuntatiloissakaan voida aina taata sitä, että siellä ei ole miehiä paikalla. Liikunta olisi kuitenkin terveyden edistämisen kannalta erittäin tärkeää. Tämä ryhmä kävi kerran sauvakävelyllä ja oli siitä kovasti innostunut. Ryhmätapaamisissa tehtiin muutaman kerran pieni hartiajumppa. Jatkossa ryhmäläisillä on mahdollisuus osallistua Eläkeläiset ry:n järjestämään liikuntaan.

Kevätkauden 2007 ryhmä päätti yhteiseen metsäretkeen. Aivan lyhyen matkan päässä tiheästi asutusta kerrostaloalueesta löytyi metsän keskeltä laavu. Tuolla laavulla tehtiin nuotio ja istuttiin tulen ympärillä. Ryhmän naiset olivat etukäteen sanoneet, että haluavat valmistaa ruuan. On vaikea löytää sanoja kuvaamaan tuota tunnelmaa keväisessä metsässä. Linnunlaulua, tulen loistetta, värikkäisiin vaatteisiin pukeutuneet naiset, somalialainen ruoka, suomalainen kahvi, hiljaista laulua somalian kielellä. Tuossa hetkessä ei ollut läsnä erilaisuus, vaan yhteys.

Ehkä yksi syyskauden mielenkiintoisimmista ryhmän toiminnoista oli vierailu kansallismuseoon. Kansallismuseon erityisesti koululaisryhmiä varten rakentamalla vintillä on mahdollisuus nähdä vanhoja suomalaisia käyttöesineitä kuten

rukki, kahvimylly, kirnu ja kangaspuut. Siellä on myös vanhoja koulupulpetteja ja vanhoja koulukirjoja, äänestyskoppi ja paljon muuta. Toisin kuin museossa yleensä, siellä saa koskea tavaroihin ja kokeilla niitä. Eräs ryhmän jäsenistä ryhtyi laulamaan kirnua kokeillessaan. Ehkä hän lauloi juuri siihen tarkoitukseen tehtyä laulua, joka on kirjattu kirjaan Yhdeksän syyssadetta (2001, 125). Museo kertoi asioista, jotka ovat koko ihmiskunnalle yhteisiä. Niin Somaliassa kuin Suomessakin on kasvatettu lampaita, keritty villaa ja kehrätty se langaksi. Kansallismuseon kirkkohistorian osaston jotkut ryhmän jäsenistä kokivat vaikeaksi. Tässä kohdassa olisi tarvittu ammattitulkkia. Kaiken kaikkiaan museovierailu oli kuitenkin kiinnostava ja myönteinen kokemus. Kuvakooste Suomen historiasta toi hyvin esille sen, että Suomessakin on ollut omat vaikeutensa, eikä elämä ole aina ollut helppoa.

RYHMÄN TOIMINNAN ARVIOINTIA

Vantaan somalinaisten ryhmä oli kokonaisuudessaan onnistunut niin osallistujien kuin ohjaajienkin näkökulmasta. Yhteisen kielen ja osittain puutteellisen tulkkauksen vuoksi ryhmän käynnistäminen ei ollut helppoa. Ryhmän vahvuutena oli äärimmäisen hieno yhteishenki ja avoimuus. Ryhmän jäsenet osoittivat luottamusta ohjaajiin. Tunteen ilmaisu oli avointa, niin ilossa kuin harmistuksessakin. Kerran eräs jäsenistä sanoi: ”Minä olen sinulle vihainen”. Syytä tiedusteltaessa hän vastasi: ”Sinä et opeta minulle suomea.” Saman tien ryhdyimme tutkimaan sanastoa ja harmista päästiin.

Ryhmän ohjaamista vaikeutti suunnitteluajan puute sekä osittain ryhmän toiminnalle asetettujen tavoitteiden ristiriitaisuus. *Sovintoon elämän kanssa* -hankkeen tavoitteena oli elämäntarinatyöskentelyn soveltaminen maahanmuuttajatyöhön. Ryhmän jäsenten tavoitteena ja toiveena taas oli oppia suomenkieltä. Tavoitteita pyrittiin yhdistämään siten, että esimerkiksi lapsuuden kodista puhuttaessa opeteltiin sukulaisuutta ilmaisevia sanoja ja erilaisista juhlista keskusteltaessa opeteltiin ruoka-aineiden nimiä. Käsitöitä tehtäessä vertailtiin Somalian ja Suomen käsityöperinnettä sekä opeteltiin sukkapuikkojen, virkkuukoukkujen ja kangaspuiden nimet.

On tärkeää, että ryhmällä on luotettava kontaktihenkilö, jonka kautta tieto ryhmän olemassaolosta ja toiminnasta leviää mahdollisimman monelle. Somalian kieltä on alettu kirjoittaa vasta 1972. Ryhmän jäsenet olivat luku- ja kirjoitustaitoisia, mutta suullinen viesti tavoitti heidät huomattavasti paremmin kuin kirjallinen viesti. Käsitös ajasta on myös joustavampi kuin suomalaisilla eli vaikka ryhmän alkamisajankohta olikin kerrottu, saattoivat osallistujat tulla eri aikaan.

Suomen kielen opetuksessa olisi tarvittu enemmän yksilöohjausta. Ryhmän osallistujat eivät läheskään aina malttaneet kuunnella toistensa harjoituksia, vaan toivoivat että ohjaajat tarkastaisivat omat tehtävät. Täytyy myös ottaa huomioon, että tämän ryhmän ohjaajista kumpikaan ei ole koulutukseltaan kieltenopettaja. Sinänsä suomenkielen arkisanastoa voi kyllä opettaa, koska sitä on mahdollista oppia pienten keskusteluharjoitusten avulla.

Kaksi lukukautta kestäneen ryhmätoiminnan aikanakin oli havaittavissa suomen kielen kehittymistä ja rohkeutta tarttua asioihin, tehdä ehdotuksia ryhmän toimintaan ja kertoa oma mielipide suomeksi. Viimeiseen ryhmän tapaamiseen kaikki naiset olivat pukeutuneet kauniisiin juhlahuiveihin ja pohtiessaan juovatko ensin kahvia vai rukoilevatko Eräs ryhmän jäsen sanoi: ”Juhlataan ensin vähän!” Ilmaisuu on kaunis, jossa juhla-sanasta on tehty hienosti verbi.

Ryhmässä toimi tulkkina nuori somalinainen. Vaikka hän ei ollut ammattitulkki, hänestä oli erittäin paljon apua ja hän myös osasi kertoa minkälaiset teemat ja asiat ryhmässä olivat kulttuurisesti mahdollisia. Hänen roolinsa muodostui ehkä kuitenkin jonkin verran ristiriitaiseksi, koska toisaalta hänestä tuli ryhmän jäsen. Tulkkaus saattoi unohtua, jos keskustelut naisten kesken olivat tarpeeksi kiinnostavia. Jälkeenpäin ajatellen olisi ollut ehdottoman tärkeää, että tulkkina olisi ollut ammattitulkki.

LOPUKSI

Sovellettuna elämäntarinatyöskentely sopii hyvin monikulttuuriseen vanhus-työhön. Varsinaiseen tarinalliseen työskentelyyn pääseminen edellyttäisi kuitenkin sitä, että käytännön elämän kannalta tärkeät asiat, kuten kielitaito ja suomalaisen yhteiskunnan palvelujärjestelmän tuntemus, hallittaisiin. Somalinaisten ryhmässä harjoiteltiin paljon näitä perusasioita. Maahanmuuttajavanhukset tarvitsisivat heidän tarpeisiinsa suunnattua suomen kielen opetusta, liikuntamahdollisuuksia ja ehdottomasti yhteistä toimintaa suomalaisen väestön kanssa. Kielen oppiminen sujuu huomattavasti paremmin, jos sitä on mahdollista harjoitella aidoissa tilanteissa.

Matka kulttuurista toiseen ja kielestä toiseen on pidempi kuin matka Somaliasta Suomeen. Iäkkäät maahanmuuttajat tarvitsevat vastaantuloa ja tukea tällä matkalla.

*Kaunis ja kirjava
Silkkiä toinen puoli
Saatko tänään arvovieraan?
(Amran Maxamed Axmed, 2001)*

LÄHTEET

- Amran, M.A. 2001. Teoksessa Tiilikainen, M., Amran, M. A. & Lilius Muddle, S. (toim.). Sagaal Dayrood Nio höstregn Yhdeksän syysadetta. Helsinki: Yliopistopaino, 118–121.
- Hallenberg, H. 1998. Miten elää muslimina. Teoksessa Palva, H. & Perho, I. (toim.) Islamilainen kulttuuri. Helsinki: Otava, 12–76.
- Lairio, M., Nissilä, P., Puukari, S. & Varis, E. 2001. Opinto-ohjaajat monikulttuurisuuden ja maahanmuuttajien tukijoina. Teoksessa Lairio, M. & Puukari, S. (toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 131–162.
- Mölsä, M. 2007. Vanhuus somalikulttuurissa. Luento. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki 24.4.2007.
- Pohjola S. 2006. Uusia visioita vanhustyöhön. Socius. Sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti verkossa 5/2006. Luettavissa www.stm.fi/Julkaisut/Socius.
- Stuart-Hamilton, I. 1996. Vanhenemisen psykologia. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo.
- Vallejo Medina, A., Vehviläinen, S., Haukka, U-M., Pyykkö, V. & Kivelä, S-L. 2006. Vanhustenhoito. Porvoo: WSOY.

”TULI NUORI MIELI” – KOKEMUKSIA IÄKKÄIDEN INKERINSUOMALAISTEN PALUUMUUTTAJIEN RYHMÄTOIMINNASTA

MARIANNA YLI-HOUHALA & ANNA TENHO

Artikkeli pohjautuu *KOTOa*-osahankkeessa tehtyyn opinnäytetyöhön, jossa selvitettiin iäkkäiden inkerinsuomalaisten paluumuuttajien kokemuksia taidelähtöisestä elämäkerrallisesta ryhmätoiminnasta (Yli-Houhala 2007). Ryhmätoimintaa järjestettiin Turussa osana *KOTOa*-osahanketta. Ryhmätoiminnan lähtökohdina olivat taidelähtöisyys, elämäkerrallisuus, vertaisryhmän synnyttäminen ja monipuolisten toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen.

Perusteita järjestetyn toiminnan lähtökohdille löytyy muun muassa sosiaaligerontologisen vanhustyön menetelmistä, joita yhdistää sosiaalisen identiteetin ja toimintakyvyn vahvistamisen teema. Tällaiset työmenetelmät osallistavat asiakasta ja ovat sosiokulttuurisia ja voimavaralähtöisiä. Sosiokulttuurisen vanhustyön menetelminä painotetaan muun muassa muistelua ja luovien menetelmien käyttöä. Menetelmien käyttö ja kehittäminen ovat tärkeitä muun muassa siksi, että vanhusväestön palvelutarjontaan kohdistuu uusia vaatimuksia, jotka liittyvät nimenomaan asiakkaiden kulttuurisen identiteetin, osallisuuden ja valtautumisen tukemiseen. (Suomi 2003, 107–109.)

Ryhmätoiminnan ja toiminnallisten ryhmien käyttö vanhustyössä tähtää hyvinvoinnin edistämiseen, toimintakyvyn tukemiseen ja voimaantumiseen (Liikanen 2007, 78–79). Johonkin kuulumisen, hyväksytyksi tuleminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen ovat tärkeitä seikkoja jokaisen yksilön hyvinvoinnin kannalta. Ryhmä antaa yksilölle peilin ja mahdollisuuden itsetutkiskeluun. Ryhmän avulla yksilö voi tulla tietoiseksi omista tavoistaan havaita, ajatella, tuntea, kommunikoida ja toimia. Ryhmä tarjoaa yksilölle myös alati muuttuvan virikepohjan. (Himberg & Jauhiainen 2002, 95–97.)

Toiminnallinen ryhmä yhdistää iäkkään toisiin ihmisiin ja elinympäristöön sekä antaa kokemuksia ja elämyksiä. Parhaimmillaan se voi vaikuttaa myönteisesti iäkkään ajattelukykyyn ja muihin kognitiivisiin valmiuksiin. Toiminnallisen ryhmän sisältöinä voivat olla esimerkiksi liikunta, muistelu, pelit, taide tai muu kulttuuritoiminta. Ryhmässä syntyy usein myös sosiaalisia verkostoja, jotka voivat kantaa ryhmäkokoonantumisen ulkopuolellakin. (Liikanen 2007, 78–79.) Samalla mitä enemmän iäkkäällä on sosiaalista pääomaa, kuten osallistumista,

sosiaalista tukea ja luottamusta, sitä paremmaksi hän kokee terveytensä (Vanhustyön keskusliitto 2006 [viitattu 22.5.2007]).

Ryhmässä syntyy usein vertaisuutta. Vertaisuus muodostuu selkeimmin nimenomaan vertaisryhmässä. Vertaisryhmä saa ja antaa tukea yhdessä koettuihin haasteisiin sekä toimii identiteetin vahvistajana. Kokemusten vaihto antaa parhaimmillaan välineitä ongelmanratkaisuun. (Malin 2001, 7.) Omaelämäkerrallinen muistelu on aina luova tapahtuma, jossa nykyhetki ja menneisyys kietoutuvat toisiinsa. Ryhmässä muistelu voi lujittaa ryhmän yhteenkuuluvuutta tai eristää yksilön ryhmästä muistoista riippuen. Yhteenkuuluvuutta luovat samanlaiset elämäkokemukset, mutta on huomioitava, että pelkästään sama ikä ei riitä yhteenkuuluvuuden ja vertaisuuden synnyttämiseen. Vaikka tutkimusten perusteella ei voida yleisesti ottaen sanoa, että muistelu itsessään olisi aina terapeutista tai virkistävää, niin usein muistelu kuitenkin koetaan positiivisena. Muistelu ei ole mitenkään kummallista tai erikoista. Oman elämän jäsentämistä ja elämäntarinoiden jakamista tapahtuu päivittäin keskustelutilanteissa. (Saarenheimo 2003, 51–52.)

Pääperiaatteena muistelutyössä on aktivoida ensisijaisesti myönteisiä muistoja. Tuskallisia muistoja ei voi eikä saa ohittaa, mutta niitä ei myöskään kannata tietoisesti aktivoida. Siihen tarkoitukseen on terapeutin muistelutyö. Tärkeä käytännön muisteluperiaate on pyrkiä etsimään surullisista elämäntarinoista myös niiden kääntöpuolien voimaannuttavia muistoja. (Hakonen 2003, 134–135.)

Taidetoiminta on parhaimmillaan, kun ikääntyvä saa itse vaikuttaa sen sisältöön, saa itse olla aktiivinen osallistuja ja löytää ryhmästä myös samanhenkisiä ihmisiä. Taidetoiminnassa itsensä toteuttaminen, yhteisöllisyys ja uusien omien voimavarojen löytäminen ovat merkityksellisiä ja ihmisarvoa lisääviä kaikissa elämänsä vaiheissa. Taiteessa on siis myös terapeutteja elementtejä. (Hohenthal-Antin 2006, 19, 38, 53, 61, 109–111.)

TAIDELÄHTÖINEN ELÄMÄKERRALLINEN RYHMÄTOIMINTA

Tutkitussa ryhmätoiminnassa käytettiin monipuolisesti erilaisia taidelähtöisiä ja elämäkerrallisia menetelmiä kokeiluluontoisesti. Elämäkerralliset teemat olivat lähtökohdiltaan positiivisia, koska elämäkerrallisen toiminnan tavoitteena oli olla vapaaehtoista ja myönteistä muistelua. Taidelähtöisenä toimintana järjestettiin valokuvien ja esineiden katselua, askartelua, maalausta, musiikin kuuntelua, tuolijumppaa eli musiikillista liikuntaa sekä yhteislauluja. Tarkoitukse-

na ei ollut varsinaisesti tehdä ja luoda taidetta vaan sisällyttää toimintaan taiteen eri elementtejä, lähentää iäkkäitä taiteen eri osa-alueisiin ja tehdä pieniä, taidelähtöisiä toimintoja yhdessä. Elämäkerrallisuus ja taidelähtöisyys kulkivat siis ryhmässä sopivasti lomittain. Vertaisuus ryhmässä syntyi muun muassa paluumuuttajuudesta ja inkerinsuomalaisesta taustasta, sukupuolesta sekä iäkkyydestä.

IÄKKÄIDEN INKERINSUOMALAISTEN HAASTATELU – TIEDONKERUU TOIMINNAN KEHITTÄMISESSÄ

Ryhmätoiminnasta tehty opinnäytetyö oli laadullinen tapaustutkimus, ja tutkimusmenetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia ja teemahaastattelua. Osallistuva havainnointi oli passiivista, eli tutkija ei osallistunut itse toimintaan, sen suunnitteluun tai organisointiin. Varsinaista tutkimusmateriaalia ei havainnoidessa kerätty, vaan havainnoinnin tarkoitus oli tutustua kohderyhmään ja saada tietoa tutkittavasta toiminnasta, jotta teemahaastattelun suunnittelu olisi helpompaa.

Teemahaastatteluissa yhdeksältä iäkkäältä inkerinsuomalaiselta paluumuuttajalta kysyttiin yksilöhaastatteluissa kokemuksia ryhmätoiminnasta ja sen eri sisällöistä ja näkökulmista. Haastateltavista kuusi oli aktiivikävijöitä ja kolme kävi ryhmässä satunnaisesti. Haastateltavat olivat 63–81-vuotiaita. Tutkimuksen tavoitteena oli vastata kysymykseen ”Mitä taidelähtöinen elämäkerrallinen ryhmätoiminta voi antaa iäkkäälle inkerinsuomalaiselle paluumuuttajalle?”. Tutkimustehtävät muodostuivat ryhmätoiminnan, elämäkerrallisuuden ja taidelähtöisyyden sekä kotoutumisen ja toimintakyvyn näkökulmista. Tarkoituksena oli selvittää, toteutuivatko toiminnan tavoitteet, miten osallistujat kokivat eri työmenetelmät ja miten toimintaa voitaisiin kehittää.

TAIDELÄHTÖINEN ELÄMÄKERRALLINEN RYHMÄTOIMINTA – AVAIN VIRKEÄMPÄÄN VANHUUTEEN?

Tutkimustulokset olivat rohkaisevia ja taidelähtöisen elämäkerrallisen ryhmätoiminnan kehittämistä ja järjestämistä tukevia. Pääosin haastateltavat olivat erittäin tyytyväisiä ryhmätoimintaan, eikä heillä ollut toiminnasta juurikaan negatiivista sanottavaa tai kehitysehdotuksia. Erilainen ja uudenlainen sekä monipuolinen toiminta sai tämän ryhmän erottumaan muista aikaisemmista ryhmäkokemuksista. Ryhmätoiminta koettiin arkipäivää rytmittävänä asiana.

Järjestetty taidelähtöinen elämäkerrallinen ryhmätoiminta antoi iäkkäille inkerinsuomalaisille paluumuuttajille varmasti vähintään yhtä monta eri asiaa kuin

kävijöitäkin oli. Ryhmäläiset tunsivat olevansa erityisesti huomioituja ja arvokkaita, kun heille haluttiin järjestää toimintaa.

Elämäkerrallinen toiminta ja muistelu eri puoleen herättivät monenlaisia tunteita. Yleisesti positiivisten muistojen käsittelyä ryhmässä ei pidetty epämiellyttävänä, joskin huonot muistot synnyttivät usein negatiivisia tunteita.

Paras asia muistelussa oli selkeästi sen synnyttämä yhteenkuuluvuuden tunne eli toisten samankaltaisten muistojen kuuleminen. Muistelua oli tehty myös perheen parissa ja muistoja oli täten siirretty jälkipolville jo aikaisemmin. Taidelähtöinen toiminta oli taas haastateltavien keskuudessa uutta, mutta kovin pidettyä. Taidelähtöinen toiminta tuotti haastateltaville paljon positiivisia kokemuksia ja kauneutta heidän ympärilleen. Taidelähtöisyyteen liittyviä kehitysideoita keksittiin. Esimerkiksi suoranaista käsitöiden tekoa, tanssia tai taidelähtöisiä retkiä ei ryhmässä toteutettu, ja niitä osallistujat olisivat mielellään kokeilleet. Ehdotuksena tuli myös, että keskusteluihin voisi sisällyttää taiteisiin liittyviä aiheita.

Jokainen haastateltava mainitsi jonkin seikan toimintakyvyssään, johon tapaamisilla oli ollut positiivista vaikutusta. Yleisimmin tämä seikka oli mieliala tai energisyyden tunne. Pariinkin otteeseen mainittiin myös, että tapaamisissa ”tuli nuori mieli”.

LOPUKSI

Toiminta ja tutkimus osoittivat, että taidelähtöinen elämäkerrallinen ryhmätoiminta on tehokas, mielekäs ja monipuolinen työmenetelmä monikulttuurisessa vanhustyössä. Kokemukset taidelähtöisestä elämäkerrallisesta ryhmätoiminnasta olivat positiivisia ja ryhmätoiminta tuki osallistujien toimintakykyä. Taidelähtöinen elämäkerrallinen toiminta toi osallistujille uudenlaisia mielekkäitä kokemuksia, ja ryhmätoiminta synnytti yhteisöllisyyttä osallistujien kesken.

Elämäkerrallisessa ryhmätoiminnassa on otettava huomioon osallistujien vaikeat elämäkokemukset. Ohjaajien on tärkeä tutustua kohderyhmän taustoihin ja historiaan sekä hankkia koulutusta toiminnallisten ryhmien ohjaamiseen. Esimerkiksi Rätty (2002) puhuu maahanmuuttajatyön ammatillisista valmiuksista, jotka ovat kulttuurinen sensitiivisyys, kyky kohdata ja kommunikoida kielivaikeuksista, näkemysristiriidoista ja vaikeista elämäntilanteista huolimatta (Rätty 2002, 8–9). Toisin sanoen on valmistauduttava toiminnan synnyttämiin erilaisiin tilanteisiin.

On toivottavaa, että elämäkerrallista taidelähtöistä toimintaa voitaisiin jatkosakin järjestää iäkkäiden maahanmuuttajien erityisryhmille. Koska tavoitteena on vertaisryhmän syntyminen, tulee pohtia, halutaanko luoda homogeeninen, samasta kulttuurista lähtöisin olevien ryhmä vai heterogeeninen, eri kulttuureista lähtöisin olevien ryhmä. Homogeenisessa ryhmässä etuna on vahvempi vertaisuuden kokemus, mutta heterogeenisessä ryhmässä voidaan taas synnyttää monikulttuurisia siteitä ja tarjolla voi olla useampia erilaisista elämäkokemuksista syntyneitä ongelmanratkaisukeinoja.

Seuraava askel on ryhmätoiminnan kehittäminen ja syventäminen kokemusten ja tehtyjen tutkimusten perusteella sekä taidelähtöisen elämäkerrallisen ryhmätoiminnan vakiinnuttaminen vanhustyöhön. Olisi hyödyllistä järjestää toimintaa pidempinä ajanjaksoina, jolloin osallistujille olisi mahdollisuus tarjota useampia erilaisia taidelähtöisiä kokemuksia. Toiminnassa jo toteutettujen harjoitteiden lisäksi voisi ajatella esimerkiksi pienimuotoista draamaa, taidevierailuja, tanssiterapeuttisia harjoitteita sekä kirjallisuus-, runo- ja elokuvaterapeuttisia harjoitteita. Kuva-, liike- ja musiikkiterapeuttisia elementtejä olisi tällöin myös mahdollista laajentaa esimerkiksi valokuvaterapeuttisiin harjoitteisiin.

Oletettavaa on, että mitä useampia erilaisia taidelähtöisiä elämäkerrallisia menetelmiä käytettäisiin, sitä erilaisempia ja voimaannuttavampia kokemuksia osallistujille syntyisi. Konkreettisemmän elämäkertakäsittelyn, kuten elämäkerrallisten runojen kautta, voisi mahdollisesti antaa osallistujille erilaisia näkökulmia käsitellä muistojaan. Toimintamuodon mahdollisuudet ovat lähes rajattomat ja koska ryhmätoiminta ei ole psykoterapeuttista, se antaa myös esimerkiksi sosionomitutuksen (AMK) suorittaneille loistavan mahdollisuuden luovaan ja innovatiiviseen menetelmätyöskentelyyn iäkkäiden maahanmuuttajien kanssa.

On toivottavaa, että taidelähtöinen elämäkerrallinen ryhmätoiminta vakiinnuttaa paikkansa monikulttuurisessa vanhustyössä. On tärkeää, että iäkkäille maahanmuuttajille järjestetään monipuolisesti palveluja, joissa he voivat saada myös voimaantumisen kokemuksia ja taidelähtöisiä elämyksiä. Jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus itsensä toteuttamiseen ja jokaisella iäkkäällä oikeus toimintakykyä aktivoivaan ja tukevaan toimintaan. Tämänkaltaisen työmenetelmä voidaan muokata tarvittaessa palvelemaan useiden muidenkin erilaisten kohderyhmien tarpeita. Kyseessä on siis erityisesti ehkäisevän sosiaali- ja terveysalan menetelmä, mutta myös korjaavan ja kuntouttavan työn menetelmä, jota ehkäisevällä sektorilla voivat toteuttaa ryhmänohjauksen ja toiminnallisten menetel-

mien koulutuksen saaneet, kuten sosionomitutkinnon (AMK) suorittaneet, ja toisaalta kuntouttavalla sektorilla terapeuttisen koulutuksen saaneet.

Osallistujien kokemukset järjestetystä toiminnasta olivat lähes kaikin puolin positiivisia. Aikaisemmasta teoria- ja tutkimuspohjasta löytyy samansuuntaisia tuloksia taidelähtöisyyden, elämäkerrallisuuden ja ryhmätoiminnan positiivisista vaikutuksista. Muun muassa näistä syistä sosiokulttuuristen ryhmätoimintojen tulisikin löytää ja vakiinnuttaa paikkansa Suomen vanhustyössä.

LÄHTEET

Hakonen, S. 2003. Muistelutyö. Teoksessa Marin, M. & Hakonen S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 130–137.

Himberg, L. & Jauhiainen, R. 2002. Suhteita – Minä, me ja muut. Helsinki: WSOY.

Hohenthal-Antin, L. 2006. Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Liikanen, H-L. 2007. Gerontologisen sosiaalityön menetelmiä. Teoksessa Seppänen, M; Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 69–91.

Malin, M-L. 2001. Mammutti ja vanha kurppa – opas ikääntyvien ihmisten keskusteluryhmille. Invalidiliiton julkaisuja O.11. Helsinki: Invalidiliitto.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.

Saarenheimo, M. 2003. Merkityksellinen elämä. Teoksessa Marin, M. & Hakonen S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–56.

Suomi, A. 2003. Menetelmällisyyden perusteluja. Teoksessa Marin, M. & Hakonen S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 107–110.

Vanhustyön keskusliitto 2006. Osallistuva vanhus. Tiedote 22.9.2006. Saatavissa <http://www.vanhustyonkeskusliitto.fi/index.php?page=tarticle&menu=ajankohtaista&tid=100886>. (Luettu 22.5.2007)

Yli-Houhala, M. 2007. ”Tuli nuori mieli” – Kokemuksia taidelähtöisestä elämäkerrallisesta ryhmätoiminnasta. Opinnäytetyö. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

ELÄMÄNILOA TAITEESTA

SOSIOKULTTUURISET RYHMÄTOIMINTA-MENETELMÄT

MONA TAIPALE

Ikääntyneiden suhteellinen määrä väestöstä kasvaa lähivuosina Suomessa ja koko Euroopassa. Myös yhä useampi maahanmuuttaja ikääntyy uudessa kotimaassaan, mikä on haaste tulevaisuuden vanhustalvluille. ldeaalitilanteessa maahanmuuttaja integroituu uuteen kotimaahansa ja omaksuu uuden kotimaan käytäntöjä, mutta säilyttää oman kulttuurisen identiteettinsä. *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeella haluttiin luoda uusia, ikääntyneiden maahanmuuttajien kulttuurista identiteettiä tukevia ja suomalaisen yhteiskuntaan integroivia taide- ja kulttuurilähtöisiä ryhmätoiminnan muotoja. Samalla nostettiin esiin ryhmiin osallistuneiden vanhusten tietoja ja taitoja, tuettiin olemassa olevia taitoja ja etsittiin uusia kykyjä ja tapoja ilmaista itseä.

SOSIOKULTTUURISET MENETELMÄT KUTSU-OSAHANKKEESSA

KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä -osahankkeen taustalla on sosiokulttuurisen innostamisen ideologia. Sosiokulttuuriseksi nimitetään toimintaa sosiaali- ja kulttuurityön yhtymäkohdissa. Innostaminen on filosofis-metodologinen lähestymistapa kasvatukseen, koulutukseen sekä sosiaali- ja kulttuurityöhön. Innostamisessa teoria ja toiminta muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, jonka ytimessä ovat osallistavat ja toiminnalliset menetelmät. Toiminnan tarkoituksena on kannustaa yksilöitä ja yhteisöjä osallistumaan oman elämänsä aktiiviseen rakentamiseen, sellaisen toiminnan lisäämiseen, jossa ihmiset ovat arkielämänsä toimijoita ja kulttuurin tuottajia. Innostaminen tähtää aina jonkinasteiseen laadulliseen muutokseen prosessiin osallistuvien henkilöiden (tässä taidepienryhmätoimintaan osallistuneiden henkilöiden) ja heidän yhteisöjensä elämässä.

Osahankkeessa keskityttiin taide- ja kulttuurilähtöisiin toiminnallisiin ryhmätyömenetelmiin. Ryhmissä mm. maalattiin ja tehtiin teatteria. Taide valittiin menetelmäksi, koska se pohjautuu itseilmaisuuun ja on luonteeltaan universaalial. Ilmaisumuodot ovat toki kulttuurisidonnaisia. Taide stimuloi aisteja ja herättää tunteita. Se ilostuttaa, havahduttaa, hämmästyttää ja jopa vihastuttaa. Taiteen äärellä eri-ikäiset ja eri kulttuuritaustaiset ihmiset voivat kohdata eikä ikä tai yhteisen kielen puute ole este yhteistoiminnalle. Taidetoimintaan osallistuminen voi myös epäsuorasti vahvistaa elämänhallintaa, kykyä selviytyä ongelmista

sekä nopeuttaa kulttuurista ja sosiaalista muutosta (Hyypä & Liikanen 2005, 132).

Osa taidepienryhmistä oli suunnattu maahanmuuttajille ja niissä korostui oman kulttuurin vaaliminen ja toisaalta suomalaisuuteen tutustuminen. Integroiduissa ryhmissä oli mukana sekä maahanmuuttajia että kantasuomalaisia. Näissä ryhmissä mahdollistui eri-ikäisten ja erilaisista kulttuureista tulevien ihmisten keskinäinen dialogi, tutustuminen ja kohtaaminen taiteen tekemisen äärellä. Sivutuotteena maahanmuuttajien suomen kielen taito kohentui ja sukupolvien ja kulttuurien välinen kanssakäyminen lisääntyi. Parhaassa tapauksessa ennakkoluulot vierasta kohtaan vähenivät puolin ja toisin.

Osahankkeessa käynnistettyjen taidepienryhmien ohjaajina toimi mm. hoito- ja sosiaalialojen osaajia, opiskelijoita sekä taiteilijoita. Ohjaajia voisi luonnehtia innostajiksi, sillä heidän tehtävänsä oli toimia taustalla ja herätellä ryhmien osallistujia pohtimaan omaa ja yhteisönsä elämää. Ohjaajat jättivät toiminnan suunnittelussa osallistujille tilaa ja mahdollisuuksia määritellä tekemisen suuntaa. Sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä toteutettu taiteellinen toiminta on vuorovaikutteista ja luonteeltaan toimintatutkimuksellista. Se ei ole terapiaa, vaikka sillä onkin terapeuttisia vaikutuksia sekä yksilön että yhteisön tasolla. Toiminta ei myöskään ole askartelua. Tuotoksia ei tehdä mallin mukaan eikä kaavamaisesti, vaan persoona- ja yhteisölähtöisesti. (Taipale 2000, 38–40.)

Hankkeessa kokeiltiin hyviksi havaittuja sosiokulttuurisia työmenetelmiä. Kaakkois-Suomessa toimintaan vaikutti sijainti Venäjän rajan tuntumassa ja siten venäläisten tai entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden suuri osuus maahanmuuttajista. Maahanmuuttajien taustojen samankaltaisuus helpotti toiminnan suunnittelua. Joka toisessa ryhmässä oli venäjää puhuva ohjaaja. Vaikka ryhmät toimivat suomen kielellä, monille osallistujille oli tärkeää, että tarvittaessa ohjaajalta saattoi kysyä jotain venäjän kielellä.

MUISTORASIAN RAKENTAMINEN

Osa taidepienryhmistä lähti liikkeelle muistelutyöstä. Ikääntyneellä ihmisellä on usein tarve katsoa elämäänsä taaksepäin, arvioida sitä ja järjestellä irralliselta vaikuttavia kokemuksia ja tapahtumia jatkumoksi. Samalla elämä asettuu laajempaan sosiaali- ja kulttuurihistorialliseen kehykseen. Muistelu- ja elämäntarinalisissa ryhmissä osallistujat kävivät elämäänsä läpi mm. esineiden ja valokuvien avulla. Eletyn elämän ja koettujen vaiheiden jonkinasteinen hyväksyminen ja ymmärtäminen ovat tärkeitä. Muistelu on usein arkista ja spontaania, mutta se on myös ammatillinen työmuoto. Taide, esimerkiksi musiikki, kuvat ja kirjalli-

Junamatka Siperiaan. Muistorasian tekijöinä kuvataiteilijat Kirsti Lento ja Heta Kananen Kotkasta. Kuva: Mona Taipale

suus, voivat virittää muistelua. Kaikilla on myös tarinoita, joita voidaan työstää taiteeksi. Muistelutyö on yksilö- tai ryhmäkohtaisesti räätälöityä ammatillista, tavoitteellista ja pitkäjänteistä työtä. Muistelu on paitsi minän, myös kulttuurin rakentamista. Se luo siltaa menneestä nykyisyyteen. (Hakonen 2003, 130–132.)

Muistorasiatyöskentely käynnistyy ryhmässä tehdystä muistelutyöstä. Ikääntynyt pohtii elämäänsä keskustellen sen eri vaiheista ryhmänohjaajan ja muiden ryhmäläisten kanssa. Ohjaaja ja ikääntynyt poimivat yhdessä keskustelusta merkityksellisiä elämänvaiheita ja tapahtumia, joiden pohjalta muistorasiaa lähdetään kokoamaan. Muistorasia on konkreettinen rasia, esimerkiksi puulaatikko tai matkalaukku. Rasiaan kootaan ikääntyneen historiaan liittyviä valokuvia ja esineitä ja lopuksi materiaali sommitellaan kolmiulotteiseksi kuvataiteilijan avulla. Rasiaan liitetään haastattelun pohjalta tehty kirjallinen tai nauhoitettu minielämäkerta. Prosessin tuloksena syntyy muistorasia, visuaalinen elämäkerta. (Taipale 2006, 14.)

Muistorasia on tiivistetty henkilöhistoria ja taideteos, yhtä aikaa informatiivinen ja esteettinen. Rasiat ovat henkilöhistoriallisia, mutta samalla ne muodos-

tuvat osaksi suku- ja paikallishistoriaa. Rasia on erinomainen väline sukupolvi- en ja kulttuurien väliseen kohtaamiseen. Sitä voidaan käyttää esim. perinne- ja taidekasvatukseen, historian tai kulttuurienvälisen viestinnän opetuksen välineenä. Vanhat esineet ja valokuvat inspiroivat tutustumaan rasian tekijän elämään ja erilaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin lähtökohtiin. Ikääntyneiden maahanmuuttajien lastenlapset ovat usein hyvin suomalaistuneita, jopa niin, että he haluavat irtautua omista kulttuurisista juuristaan (Hammar-Suutari 2006). Muistorasia voi toimia tiedonsiirtäjänä ja -välittäjänä yhden kulttuurin sisällä tai kerrottaessa siitä ulospäin. Se voi toimia identiteetin rakentajana, kotoutumisen edistäjänä ja ymmärryksen lisääjänä.

KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä -hankkeessa muistorasiatyöskentelyä tehtiin inkeriläisten vanhusten kanssa Kotkassa ja Lappeenrannassa. Kotkassa ryhmän ohjaajina toimineet kuvataiteilijat kokosivat rasiat ryhmäläisten muistojen ja esineiden pohjalta. Taiteilijat olivat mukana muisteluprosessissa, mutta he tekivät rasiat työhuoneellaan. Rasioista tuli hyvin esteettisiä ja niitä voi luonnehtia taideteoksiksi. Inkeriläisiä ryhmäläisiä yhdistivät rankat Siperian kokemukset, joiden pohjalta kuvataiteilijat kokosivat ryhmän yhteisen rasian teemalla Junamatka Siperiaan. Rasia yhdisti ryhmäläisiä ja toimi heidän kollektiivisen kokemuksensa tulkkina.

Lappeenrannassa työskenneltiin erilaisella metodilla. Muistorasiaryhmän ohjaajina toimineet kuvataiteilija ja seurakuntayhtymän maahanmuuttotyön sihteeri aloittivat työskentelyn vierailemalla ryhmäläisten kodeissa kuulemassa ja katso- massa heidän muistojaan. Kerätyn palautteen mukaan ryhmäläiset arvostivat kotikäyntejä hyvin paljon. Harvalla oli suomalaisia tuttavuuksia, jotka olisivat käyneet kylässä. Vierailujen aikana ja myöhemmin käydyissä keskusteluissa ohjaajat innostivat ja kannustivat ryhmäläisiä työskentelemään itsensä ja muistojensa kanssa. Ryhmäläiset tekivät rasiansa itsenäisesti ja niiden lopullinen ulkoasu oli ohjaajillekin arvoitus. Lappeenrannan ryhmässä tehdyt muistorasiat ovat erilaisesta toimintatavasta johtuen hyvin erinäköisiä kuin kotkalaiset. Molemmat tavat osoittautuivat hyviksi: muistoihin voidaan syventyä ja niitä voidaan visualisoida monin tavoin.

NUKKETEATTERIN TEKEMINEN

Draamaa on käytetty suomalaisessa vanhustyössä mm. muistelutyön ja terapian tukena. YTT, draamakouluttaja Leonie Hohenthal-Antin perusti Kotkaan Muistojen teatterin vuonna 2005. Muistojen teatteri rakentuu muistelutyön periaatteille ja se on saanut vaikutteita pedagogisesta draamasta ja yhteisöteatteris-

Nukketeatteri. Nukkien tekijöinä integroidun nukketeatteriryhmän osallistujat. Ryhmää ohjasivat Kotkassa toimivan Muistojen verstaas-projektin projektikoordinaattori Ninni Suntio ja geronomiopiskelija Anna-Leena Nuutinen. Kuva: Mona Taipale

ta. Muistojen teatterin esitykset kertovat ikääntyneiden muistoista ja kokemuksista, mutta ryhmässä voi olla monenikäisiä osallistujia. Teatterin tekeminen muistoista yhdistää eri-ikäisiä ihmisiä, aikoja ja paikkoja. Esimerkiksi lapsuuden kokemusten työstäminen draaman keinoin yhdistää eri-ikäisiä ja erilaisista kulttuureista tulevia ihmisiä sekä luo yhteisymmärrystä ja molemminpuolista kunnioitusta. Draaman avulla ihmiset voivat jakaa ja ilmaista tarinoitaan tavoilla, jotka ylittävät kielelliset ja esteettiset rajat. (Schweitzer 2007, 255.)

KUTSU-hankkeen puitteissa Kotkaan perustettiin Muistojen teatterin rinnalle integroitu nukketeatteriryhmä. Ryhmän toisena ohjaajana oli teatteria harrastava medianomi ja toisena luoviin toimintamenetelmiin erikoistunut geronomiopiskelija. Ryhmä tähtäsi alusta asti esitykseen, joka päätettiin käsikirjoittaa itse. Temaksi valittiin muutos/muutto, ja jokainen osallistuja valitsi omasta elämästään jonkun tärkeän muutosvaiheen, josta keskusteli muiden ryhmäläisten kanssa. Jollekin muutos oli muutto toiselle paikkakunnalle, toiselle muutto vieraseen maahan ja kolmannelle oman lapsen syntymä. Jokainen ryhmäläinen valitsi muistoon liittyvän henkilön, jonka innoittamana alkoi tehdä nukkea.

Mukaan mahtuivat mm. äkäinen sairaanhoitaja Takkunen, lastenhoitaja Olga ja viisivuotias Leena-tyttö.

Toinen ryhmän ohjaajista laati alustavan käsikirjoituksen, joka pohjautui ryhmäläisten muistoihin. Jokaisen muisto mahtui mukaan ja sekoittui toisten muistoihin. Teksti muovautui ryhmän näköiseksi näytelmäharjoitusten edistyessä. Harjoituksista koottu DVD-tallenne tuo hyvin esiin muutos-teeman universaaliuden. Esiin nousseista asioista mm. äitiys, fyysinen muutto ja ero ystävästä olivat asioita, joista kaikilla ryhmäläisillä oli henkilökohtaisia kokemuksia. Nukketeatteriryhmäläiset tekivät nuket ja lavasteet itse, osin kotona ja osin ryhmässä. Nukketyypiksi valittiin pöytänukke, jota liikutettiin pään taakse kiinnitetystä tapista. Tätä nukketyyppiä pidettiin ikääntyneille ryhmäläisille sopivana, koska näyttelijä saattoi istua tai seistä eikä kättä tarvinnut pitää ylhäällä (vrt. käsinukke) tai roikottaa nukkea alhaalla (vrt. marionetti). Moni löysi kotoaan materiaalia nuken vaatteisiin, hiuksiin ja lavasteisiin. Nuken ja lavasteiden teossa ja nukella näyttelemisessä konsultoi lappeenrantalainen nukketeatteritaiteilija.

Ryhmäläiset näyttelivät itse. Moni koki esiintymisen nuken avulla helpommaksi kuin astumisen näyttämölle omana itsenään. Yhteistyötä voidaan tehdä jatkossa myös ammattinäyttelijöiden, lasten tai muiden taidepienryhmien kanssa. Lavasteena voisi esimerkiksi käyttää muistorasiaa. Nukketeatteri mielletään Suomessa usein lastenteatteriksi, vaikka se on eurooppalaisella tasolla pitkälle kehittynyt taidemuoto. Nukketeatteri toki kiinnostaa lapsia. Sitä voidaan käyttää pedagogisiin tarkoituksiin: esim. sen avulla voidaan kertoa mieleenpainuvasti lapsille isovanhemman elämästä – tai toisinpäin. Tästä saamme tietoa tulevaisuudessa, sillä Kotkan seuraava nukketeatteriryhmä toteutetaan lasten ja vanhusten yhteistyönä keväällä 2008. Työtä jatkaa *KUTSU*-hankkeen yhteistyökumppanina aiemmassa nukketeatteriryhmässä toiminut Kotkan Muistojen Talon Kannatusyhdistys ry.

KUVALLINEN ILMAISU

Kuvan tekeminen, värin valitseminen ja viivan muotoilu paperille tuntuu monesta vaikealta ja omat taidot riittämättömiltä. Kuvataide tarjoaa kuitenkin monenlaisia mahdollisuuksia ryhmätoiminnan toteuttamiseen. Haminassa toteutettiin *KUTSU*-hankkeen puitteissa integroitu elämäntarinallinen valokuvaryhmä. Ryhmää ohjasivat valokuvaaja ja paikallinen erikoissairanhoitaja, jolla on myös taideterapiakoulutusta.

Ryhmäläisten keskinäinen tutustuminen lähti liikkeelle kunkin omasta nimestä, sen merkityksestä ja omaan itseen liittyvistä tärkeistä asioista. Sen jälkeen teh-

Elämäkerronnallinen valokuva. Valokuvien tekijä on valokuvaaja Anna-Liisa Suntio Hamina. Hän toimi ryhmän ohjaajana yhdessä erikoissairaanhoidtajana Riitta Pirneksen kanssa. Kuva: Mona Taipale

tiin lehtileikkeistä kuvakollaasi, jonka avulla jokainen esitteli itselleen ja elämänsä tärkeitä asioita. Keskustelu lähti pulppuamaan, kun kuvakollaasit esiteltiin muille. Seuraavilla kokoontumiskerroilla mm. maalattiin elämänpuu, tutkittiin omaa värimaailmaa ja piirrettiin unelmien kengät. Pienestä ryhmästä muotoutui kiinteä ja ryhmähengestä luottamuksellinen.

Oman kuvallisen työskentelyn lisäksi jokaisesta ryhmäläisestä otettiin muotokuva siinä ympäristössä ja niissä vaatteissa, joissa he halusivat tulla valokuvatuiksi. Yksi ryhmäläisistä halusi ikuistaa itsensä maalaismaisemassa lehmä taustalla, toinen kukkien keskellä ja kolmas koivun juurella. Valokuvista tuli persoonallisia, puhuttelevia ja hyvin esteettisiä.

Tapa, jolla valokuvia työstettiin, on lähellä voimauttava valokuva -metodia. Voimauttava valokuva on taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämä terapeuttilinen taidekasvatusmenetelmä, joka perustuu valokuvan kykyyn tallentaa, tehdä näkyväksi ja jäsentää elämäntarinaa, identiteettiä, rooleja ja ihmissuhteita. Valokuvaamisprosessi tuo esiin oman elämän oleelliset asiat ja auttaa keskittymään voimavaroja kasvattaviin asioihin. Savolaisen kehittämä metodi on rekisteröity tavaramerkki (www.voimauttavavalokuva.net).

Elämäntarinallisesta valokuvaryhmästä saatu palaute oli yksipuolisesti kiittävää. Kuvallisen työskentelyn kehittämistä jatketaan Kaakkois-Suomessa myös tulevaisuudessa, sillä ryhmä jatkaa ja laajentaa toimintaansa yhteistyökumppanina toimineen Hamina-Vehkalahden seurakunnan puitteissa.

SOSIOKULTTUURISTEN RYHMÄTYÖMENETELMIEN KEHITTÄMINEN

KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä -hankkeen aikana verkostot paikallisten toimijoiden kuten taiteilijoiden ja muiden kulttuurialojen osaajien, maahanmuuttajien, oppilaitosten ja kuntien edustajien sekä sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden välillä vahvistuivat. Yhteistyökumppanien rooli on keskeinen toiminnan jatkon turvaamiseksi. Toiminnan ja sen rahoituksen tulee olla pitkäkestoista ja eri tahojen yhteistyönä toteutettua, jotta osallistumisen pitkän tähtäimen voimaannuttavat vaikutukset tulevat esiin. Hankkeessa toteutetuista taidepienryhmistä saatiin alustavasti hyvää palautetta ja positiivisia kokemuksia, mutta kukin ryhmä toimi hankkeen lyhyestä toteutusajasta johtuen vain noin puoli vuotta. Taide- ja kulttuurilähtöisen ryhmätoiminnan edelleen kehittäminen on tärkeää. Toimintaa voidaan myös laajentaa ikääntyneistä nuorempiin sukupolviin, sillä toiminnan muodot ja menetelmät ovat yhtä lailla sovellettavissa kaikille sosiaali-, kulttuuri- ja kasvatustyön osa-alueille.

Taiteella on oma roolinsa sosiaalipoliittisena tekijänä syrjäytymisen ehkäisyssä ja erilaisuuden tulkitsemisessa (Hyypä & Liikanen 2005, 127). Taiteen tekemiseen osallistuminen vähentää yksinäisyyden tuntemuksia ja saa ihmiset kokemaan itsensä terveemmiksi ja onnellisemmiksi. Parhaimmillaan se edistää luovuutta ja vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa. Se voi myös auttaa ihmisiä löytämään omat ja yhteisönsä vahvuudet sekä kasvamaan aktiivisiksi kansalaisiksi (ks. esim. Liikanen 2003). Kyse on myös kulttuurisista oikeuksista: ikääntyneellä tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet vuorovaikutukseen, elämyksiin, harrastamiseen, tietojen ja taitojen hankkimiseen sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kuin muillakin (Sallila 2000, 208).

Kun käytän käsitettä *ikääntyneet*, tarkoitan sillä sekä ikääntyneitä maahanmuuttajia että kantasuomalaisia. Ikään, kulttuuritaustaan ym. liittyvää turhaa sektoroimista tulee välttää, sillä laaja-alainen ja sukupolvien välinen yhteistyö tuottaa kokemukseni mukaan hedelmällisimmät tulokset. Toki ryhmäläisten erilaiset kulttuuriset lähtökohdat tulee huomioida. Esimerkiksi kuvallinen työskentely on vierasta islamilaisesta kulttuurista tuleville. Ohjaajan tai innostajan kulttuurisensitiivinen ote on tärkeä. Toiminnassa tulee olla tuttuja elementtejä, joihin tarttua. Tutun rinnalla tulee olla sopivasti uutta. Tämän tasapainon löytäminen

on ryhmän ohjaajalle haaste. Ryhmän sisällä tulee antaa tarpeeksi aikaa, tilaa ja rauhaa tutustumiselle ja toiminnassa tulee huomioida ikääntyneen pitkä elämäkokemus sekä tiedot, taidot ja kiinnostukset. Jokaisella yksilöllä ja ryhmällä on omat tarpeensa ja voimavaransa, joista toteutettava sosiokulttuurinen toiminta lähtee. Erityisryhmiä ei ole, on vain olennaisryhmiä.

Taide- ja kulttuurilähtöiseen ryhmätoimintaan osallistuminen vaikuttaa ihmiseen sekä yksilö- että yhteisön tasolla. Yksilötasolla osallistuminen mahdollistaa itsensä toteuttamista ja kehittymistä. Kehittyminen voi olla paitsi tietojen ja taitojen oppimista, myös elämäntaidollisten puolten kehittymistä (Kuusela 2005, 24). Ihminen on elämänsä alusta loppuun persoona, arvokas ja luova yksilö, arkielämänsä toimija ja kulttuurin tuottaja – ei vain sen kuluttaja. Toiminnan ohjaajan, innostajan, persoona on tärkeä. Ohjaajan tehtävä on kannustaa ikääntyneitä löytämään ja nostamaan esiin heidän olemassa olevat voimavaransa ja toisaalta herätellä heitä löytämään piilevät taitonsa ja kykynsä. Parhaimmillaan ikääntyneen omanarvontunto ja itseluottamus lisääntyvät prosessin aikana. Yhteisön tasolla tarkasteltuna ryhmissä yhdessä koetut ja jaetut hetket, kulttuurisesti ja yhteisöllisesti jäseneltyinä, voivat olla lähellä elämän merkityksen etsinnän ydintä (Saarenheimo 2003, 49).

Ryhmätoiminnassa keskeistä on kunkin ryhmään osallistujan henkilökohtainen ja yhteisön sisäinen prosessi, mutta myös tuotoksilla on merkitystä niin niiden tekijöille, heidän omaisilleen kuin muille tuotoksiin tutustujille. Tuotosten (esim. maalausten, valokuvien ja muistorasioiden) esille asettaminen voi tuoda ikääntyneiden äänen kuuluville ja nostaa heidät positiivisesti esiin yhteiskunnassa murtaen samalla myyttiä voimattomasta, tuottamattomasta ja kykenemättömästä vanhuudesta (Taipale 2000, 32). Parhaimmillaan ikääntyneet saavat tätä kautta positiivista näkyvyyttä ja sosiaalista, kulttuurista ja yhteiskunnallista arvostusta.

LÄHTEET

- Hakonen, S. 2003. Muistelutyö. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus. S. 130–137.
- Hammar-Suutari, S. 2006. Taide identiteetin rakentajana. Luento Hyvinvointia kulttuurista -seminaarissa Joensuussa 4.5.2006.
- Hyyppä M. T. & Liikanen H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Kuusela, K. 2005. Ikäin kutoma. Ikäihmisten kulttuuritoiminnan malli. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Liikanen, H-L. 2003. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saarenheimo, M. 2003. Merkityksellinen elämä. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus. S. 44–56.
- Sallila, P. (toim.) 2000. Oppiminen ja ikääntyminen. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Schweitzer, P. 2007. Reminiscence Theatre. Making Theatre from Memories. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Taipale, M. 2000. Narrin kaavussa. Neljän taiteilijan kokemuksia työskentelystä hoitoyhteisössä. Pro Gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Taipale, M. 2006. Elämä tarinoiksi – muistot taiteeksi. Kaakkois-Suomen taidemuseoiden tiedotuslehti Kaakkuri 2006. S. 14. AO-PAINO Mikkeli
- Taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen sivut www.voimauttavavalokuva.net viitattu 24.1.2008

KUVALLINEN TYÖSKENTELY SOMALI-VANHUSTEN RYHMÄSSÄ

KIRSTI NIEMINEN

Sovintoon elämän kanssa -osahankkeen lähtökohtien mukaan muistelu, oman elämäntarinan kertominen ja läpikäyminen tukee ikääntyneen maahanmuuttajan minuutta ja kykyä hahmottaa elämää kokonaisuutena. Muistelemisen ja narratiivit nähdään menneen rekonstruointina uudessa elämäntilanteessa – tässä tapauksessa Somaliassa vietetyn lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden muistelu sekä sisällissodan jälkeisen pakomatkan muistelu. Muistelun avulla voidaan käydä läpi yhä uudelleen entisen kotimaan traumaattisia tapahtumia ja kokea ryhmässä yhteenkuuluvuutta.

Somalivanhusryhmän kuvallisessa työskentelyssä lähdettiin kehittämään osahankkeen tavoitteiden mukaista ilmaisullista toimintamallia maahanmuuttajavanhustyöhön. Työskentelyprosessin eri toimintatuokioita arvioimalla oli mahdollista tuottaa tietoa siitä, miten kuvallisen työskentelyn eri tekniikat ja muodot soveltuivat ikääntyneiden somalien elämänkerronnalliseen muisteluun.

Kuvallisessa työskentelyssä käytettiin Muistokuva Somaliasta, kollaasityöskentely Unelmia suomalaisesta kesästä, Tykö Sallisen Pyykkärit sekä Edelfeltin Ruokolahden eukot kirkonmäellä -kuvia. Lopuksi ryhmä teki retken Ateneumiin jossa tutustuttiin Eero Järnefeltin Raatajat -tauluun sekä Albert Edelfeltin tauluun Ruokolahden eukot kirkonmäellä.

KÄYTETYT MENETELMÄT

Somaliryhmän elämäntarinallisen työskentelyn kehikoksi olisi voinut soveltua ns. biograafinen menetelmä, joka on yksi vanhussosiaalityön menetelmistä. Nousiainen (2006) mukaan tässä menetelmässä tutustutaan läheisesti ikääntyneen elämänhistoriaan ja nykytilaan vaikuttaneisiin tapahtumiin. Narratiivinen työskentely etenee kertomusten, keskustelujen tai tarinoiden rakentumisen kautta. Elämänhistorian jäsentämiseksi työmallissa voidaan piirtää elämän aikajanaa tai kaarta. Elämänhistorian tarkastelu aikajanan avulla tuo esille elämän käännekohtat, joita pohtimalla avataan tapahtumien merkitykset, riippuvuussuhteet, tunteet ja muistot. Aikajanaa työstämällä elämänvaiheet selkiytyvät ja niiden usein tiedostamatonkin merkitys nykyisyyteen voi muuttua. (Nousiainen, 2006)

Somaliryhmän ohjauksen taustalla toimi kuitenkin löyhästi työmalli, jota allekirjoittanut toteutti opettajien työelämäjaksolla syksyllä 2006 työskentelemällä siirtokarjalaisten ikääntyneiden, eli evakkotaustaisen vanhusryhmän kanssa kahdeksana ryhmäkertana syksyn 2006 aikana. Työskentely tapahtui taiteen ja ilmaisun avulla siten, että työskentelyssä käytettiin kuvallista työskentelyä, kollaasia, psykodraamaa ja draaman eri osatekniikoita. Työskentely perustui eräänlaiseen elämänvaiheperusteiseen muisteluun. Muistelu ryhmän kanssa aloitettiin lapsuuden karjalasta ennen sotaa. Tämän jälkeen keskityttiin osallistujien sodan traumoihin ja evakkovaiheisiin. Työskentelyn loppukerroilla muisteltiin aikuisuutta, oman perheen perustamista ja ammattiin kouluttautumista. Viimeisessä vaiheessa palattiin arvioimaan, miten sota oli vaikuttanut ryhmäläisten lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen. Sitä tarkasteltiin sen avulla, millaisia ammatteja ja rooleja ryhmäläisille oli kehittynyt ja mikä oli auttanut selviytymään elämässä. (Nieminen 2006)

Vuonna 2006 testatun työmallin toteuttaminen somaliryhmässä onnistui vain viitteellisesti. Ryhmäytyminen tapahtui varsin hitaasti, koska ryhmä täydentyi 2–3 kuukauden ajan. Tästä syystä ei ehditty päästä syvällisempään narratiiviseen elämäkertatyöskentelyyn. Myös luottamuksen rakentuminen otti oman aikansa, samoin kuin ennakkoluulojen voittaminen suhteessa kuvalliseen työskentelyyn. Osasyynä odotettua heikompaan tulokseen oli varmaankin myös ryhmäläisten vaikeus palata mielessään traumaattisiin tapahtumiin ja menetettyyn kotimaahan. Unohtaminen ja muistojen torjuminen on keskeinen elementti traumatyöskentelyssä. Traumaattisia muistoja voidaan välttää joko tietoisesti tai tiedostamatta. Traumaattisia muistoja vältetään, koska niitä ei uskalleta kohdata. Oma menneisyys sijoitetaan tietoisuuden reunalle ja siitä kerrotaan fragmentaarisesti. (Tiilikainen 2003, 82–88.) Vuonna 2006 ohjauksessa ollut evakkotaustainen ryhmä oli vaiennut lähes 60 vuotta sota-ajan ja sodan jälkeisen ajan kokemuksistaan. Siksi ei ollut mitenkään yllättävää, että somalivanhukset, jotka olivat tulleet Suomeen 10–13 vuotta sitten, eivät olleet halukkaita muistelemaan menetettyä kotimaataan kovin syvällisesti.

Kun traumaattisista kokemuksista vaietaan, voi ikääntyneelle syntyä vaikenemisen seurauksena ns. posttraumaattisia häiriöitä. Traumaan ei silloin liity tietoisia muistikuvia, eikä siitä voida kertoa muuten kuin erilaisten oireiden, kuten fyysisten oireiden tai emotionaalisen kivun kautta. (Tiilikainen 2003, 82–83; Huttunen 2002, 333–334) Somalivanhusten ryhmässä olikin paljon fyysisiä sairauksia ja lähes jokaisesta ryhmäkerrasta käytettiin jonkin aikaa fyysisten vaivojen käsittelyyn.

Länsimaiseen käsitykseen kärsimyksestä ja sen parantamisesta kuuluu keskeisesti kärsimyksestä puhuminen. Traumaa pyritään käymään läpi keskustellen yhä uu-

delleen ryhmän tai terapeutin kanssa. Myös narratiiviseen lähestymistapaan liittyy ajatus tarinan parantavasta voimasta – tarinan kautta ihminen pystyy löytämään uusia merkityksiä kärsimykselleen ja tällä tavoin vapautumaan siitä. (Tiilikainen 2003, 88.)

Somalinaisten sotaan ja pakolaisuuteen liittyvät menetykset saattavat olla niin suuria, että niille ei välttämättä ole olemassa edes sanoja. Somalinaisilla vaikeneminen näyttäisi liittyvän sisällissodan yhteisöllisiin ja henkilökohtaisiin kokemuksiin. Sisällissotaan liittyvä puhumattomuus suojaa naisten tunteita ja kärsimystä sekä haavoittunutta kokijaa ja toimijaa. Hiljaisuus antaa mahdollisuuden unohtaa, sillä jatkuva kärsimyksestä puhuminen kiinnittää kärsimyksen ja lukitsee eteenpäin pääsyn mahdollisuuden. Unohtaminen ja yhdessä toimiminen voivatkin olla somalinaisten tapoja vastata kärsimykseen. (Tiilikainen 2003, 85–88.) Ryhmäohjauksessa pyrittiin etenemään ryhmäläisten ehdoilla ilman, että heitä olisi tavoitteellisesti ohjattu käsittelemään jotakin sellaista, mihin he eivät olleet halukkaita tai valmiita

MOGADISHUSTA VUOSAAREEN – KUVAUS RYHMÄLÄISISTÄ

Ryhmä koostui 8–9 somalialaisesta ikäänntyneestä naisesta. Ryhmäläisten ikäkauma oli 40–70 vuotta. Somalialainen vanhuskäsitelmä eroaa länsimaisesta myös biologisen iän suhteen. Vanhus tai ikäänntynyt on nainen, jonka kuukautiset ovat loppuneet eli noin 50–55-vuotias. Ryhmässä oli myös sokea henkilö, jonka kanssa työskentelyssä oli erityishaasteensa. Ryhmään kuului naisten lisäksi vaihtelevasti 1–2 tytärtä, jotka olivat äitinsä mukana ja apuna ryhmässä. Kerran oli paikalla myös yksi lapsenlapsi. Perhekeskeinen kulttuuri näkyi siis mukavalla tavalla ryhmätoiminnassa.

Ryhmän ikäänntyneistä kukaan ei osannut lukea tai kirjoittaa somalin kieltä, eivätkä he osanneet myöskään suomea muutamaa sanaa enempiä. Työskentely ryhmässä tapahtui tulkin välityksellä. Ryhmissä, joissa ei ole ohjaajien kanssa yhteistä kieltä, kuvan avulla tapahtuva ilmaisullinen työskentely on perusteltua. Samoin vaikeiden traumaattisten muistojen kohtaaminen kuvan avulla on vaihtoehto sanalliselle työskentelylle. Kuvan avulla voidaan ilmaista tunnetta tai olotilaa, jolle ei ole olemassa sanoja.

Somalivanhusten kuvallinen työskentely osoittautui mielenkiintoiseksi ja myös haasteelliseksi. Haasteelliseksi työskentelyn teki se, että kukaan ryhmäläisistä ei ollut koskaan koskenut edes väreihin, puhumattakaan maalaamisesta tai kuvan teosta. Lisäksi somalikulttuurissa monet meille länsimaalaisille itsestään selvät asiat,

kuten alastomuus kuvissa, patsaissa yms., ovat kiellettyjä. Kuvallinen työskentely oli siten ryhmäläisille ihan uusi maailma.

SURUREUNAISET SYDÄMET – MUISTOKUVIA SOMALIASTA

Kuvallinen työskentely aloitettiin avoimella kuvalla jostakin muistosta, merkittävästä maisemasta tai asiasta entisessä kotimaassa Somaliassa. Jokaisen ryhmäkerran alkuvaiheessa ryhmällä oli pienimuotoinen rukoushetkensä ja tätä rukoushetkeä yritettiin käyttää myös lämmittelynä kuvantekoon. Ryhmäläisiä pyydettiin rukouksissaan menemään entiseen Somaliaan ja muistelemaan jotain itselle merkittävää asiaa siellä.

Rukoushetken päätyttyä ryhmäläisille jaettiin suuret valkoiset paperiarkit, penselit ja heitä kehoitettiin ottamaan itselleen mieluisia värejä kuvan tekoon. Ryhmäläiset näyttivät aluksi kauhistuneilta, hämmentyneiltä ja epäuskoisilta. Tilanne oli heille ilmiselvästi ihan uusi. Heitä yritettiin rohkaista sillä, että olivathan he maalanneet ihoonsa usein taidokkaita hennamaalauksia. Kun ryhmän johtohahmo otti ensimmäisenä värit ja siveltimen käteensä ja alkoi maalata, pian muut ryhmäläiset seurasivat perässä. Maalaus hetki oli lähtenyt alkuun ja ryhmässä oli pian iloista tekemisen meininkiä ja värien loistoa

Kun työt olivat valmiit, pyydettiin jokaista ryhmäläistä nimeämään oman työnsä. Sen jälkeen työt ripustettiin seinälle lähempää tarkastelua varten. Jokainen sai kertoa omasta työstään ja jokaisen työn kohdalla käytiin pienimuotoinen keskustelu siitä, mitä muistoja työ herätti itsessä ja muissa ryhmäläisissä. Töiden nimiksi tulivat Tyynynpäällinen, Skorpioni, Hame, Puu ja Surureunainen sydän, Majan kattokoriste, Käsityö, Puita, Käsi ja puu, Auringon lasku sekä Aurinko.

Tunnelma kuvia katsellessa oli jotenkin herkkä. Surusta ei puhuttu, mutta se oli tilanteessa jollain tasolla läsnä. Yhdessä kuvassa oli neljä eri elementtiä: skorpioni, somalialainen hamekangas loistavissa väreissä, puu ja kaksi mustareunaista ympyrää, joiden sisällä oli pisteitä. Kun kuvan tekijältä kysyttiin, mitä mustareunaiset elementit työssä ovat, hän kertoi, että ne liittyvät siihen, miten sydän ikävöi Somaliaan ja ovat surureunaisia sydämiä.

Yhdessä kuvassa oli koristeellisia, erivärisiä ornamentteja. Tästä kuvasta syntyi paljon muistoja. Kuva oli tekijänsä perheen savimajan katosta, joka oli koristeltu ornamentein ja kasvivärein. Ryhmäläiset keskustelivat pitkään majoista, joissa olivat asuneet lapsuudessaan ja siitä, miten majat oli rakennettu. Ryhmä-

Skorpioni, hame, puu, surureunainen sydän. Kuva Kirsti Nieminen

Majan ornamentit. Kuva: Kirsti Nieminen

toiminnan tässä vaiheessa tuntui, että oli päästy kuvan avulla kauas lapsuuteen. Muutamissa kuvissa oli puu, jonka merkitystä ei ehditty työskentelyssä avata.

Kuvallinen työskentely oli lähtenyt mukavasti alkuun. Muistikuvat Somaliasta olivat pääosin valoisia, värikkäitä ja aurinkoisia. Tuskallisten tapahtumien kuvaamista vältettiin. Muistoja menneestä kuitenkin syntyi, se rohkaisi ja toi uskoa työskentelytavan toimivuuteen.

KUVMATKA MAALAUSTAITEESEEN – SALLISEN PYYKKÄRINAISET JA EDELFEITIN RUOKOLAHDEN EUKOT KIRKONMÄELLÄ

Kuvmatka maalaustaiteeseen -työskentelyssä käytettiin Ateneumin ja kirkkopalvelujen tekemää kuvakansiota, jonka toimivuutta oli tarkoitus ryhmässä kokeilla pilottina. Kirkkopalvelujen edustaja Tiina Grön oli ryhmässä mukana ja seurasi ryhmän työskentelyä ja kansion toimivuutta.

Kansiossa oli tunnettujen taiteilijoiden kuvia Ateneumin kokoelmista. Kuvmatkoja Maalaustaiteeseen -aineisto on keskusteluryhmien apuväline. Kuvat kertovat tarinoita ja välittävät tunteita. Kuvien avulla voi keskustelua etäännyttää henkilökohtaisesta yleiseen ja tulkita kuvaa omakohtaisten kokemusten kautta. Kuva voi olla peili itseen, ikkuna tulevaisuuteen tai toiseen todellisuuteen. Somaliasta tulleelle ikääntyneelle pakolaiselle suomalainen yhteiskunta ja arvomaailma olivat toinen todellisuus, jossa he ovat muukalaisia ja johon heidän tulisi tavalla tai toisella integroitua. Ateneumin kuva-aineistoa voi käyttää apuna tässä prosessissa.

Somaliryhmän ohjaaja Kirsti Nieminen oli saanut pienimuotoisen, päivän kestävän koulutuksen kansiosta ja kansion käytöstä ja edellisenä syksynä hän oli käyttänyt kansiosta muutamaa kuvaa psykogeriatriassa vanhusryhmässä Hiia-kodissa. Ateneumin museolehtorit kertoivat, että maahanmuuttajatyössä oli kansiosta käytetty Helen Schjerfbeckin Ovi-teosta. Kuvassahan on valkoinen holvirakennus ja musta ovi jonka ylä- ja alapuolelta loistaa hieman valoa. Kuvan teema voisi tuoda ajatuksia elämänvaiheesta toiseen siirtymiseen, uhkaa tai mahdollisuuksia. (ks. Grön & Itkonen 2005, 29–30)

Tämä kuva olisi saattanut olla ryhmässä ihan kokeilemisen arvoinen ja olisi jotenkin ehkä linkittänyt ryhmän työskentelyä valoisien muistikuvien jälkeeseen pakolaisuusvaiheisiin ja uuden elämänvaiheen alkamiseen Suomessa. Niin voimakasta kuvaa ei kuitenkaan uskallettu valita, koska työskentely oli vasta alkuvaiheissa. Niinpä otettiin tarkastelukuvaksi Tyko Sallisen Pyykkäri-

naiset ja ryhmäkerran teemaksi valittiin Minä naisena Somaliassa ja Suomessa. Rukoushetken jälkeiseksi toiseksi kuvaksi valitsimme Edelfeltin Ruokolahden eukot kirkonmäellä.

Pyykkärikuvassa kaksi naista rupattelee mukavasti arkisen pyykkäämisen lomassa ja ehkä he myös juoruavat vähän. Kuvassa on kaunis kesäpäivä ja naiset näyttävät iloisilta ja terveiltä. Sallisen kuva innoitti ryhmäläiset hyvin vilkkaaseen keskusteluun. Naiset muistelivat yhteistä arkea Somaliassa ja pyykinpesuhetkiään. Naiset keskustelivat vilkkaasti siitä, mikä tekee afrikkalaisesta pyykistä niin valkoisen, vaikka pesukoneita ei juuri olekaan, vaan pyykki on pitkään pesty käsin. Naiset kertoivat, että valkaisuun käytetään tiettyä puun lehteä, jota sirotellaan pesuveteen. Myös keskusteltiin naisten asuista, kuvan aistillisuudesta sekä somalialaisten kauneuskäsityksistä suhteessa suomalaisiin naisiin. Pohdittiin mm. sitä olivatko suomalaiset naiset somalialaisten silmissä rumia vai kauniita – toista Tyko Sallisen mallistahan oli aikanaan kuvattu sian näköiseksi.

Ryhmäläiset olivat kommentissaan hyvin kohteliaita, mutta länsimainen pukeutuminen ja seksuaalisuus puhuttivat kovasti ryhmää. Keskustelua syntyi mm. heidän tyttäriensä pukeutumisesta ja sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan. Käsitykseksi jäi, että tyttäret noudattavat pukeutumisessa ja avioitumisessa pääosin somalialaisia sääntöjä. Pukeutumiseen liitetään kuitenkin myös länsimaisia muotimaailman trendejä hyvin kauniilla ja luovalla tavalla.

Keskustelu kuvan avulla kehkeytyi jopa niin vilkkaaksi, että rukoushetki oli kokonaan unohtua. Rukoushetken jälkeen jatkettiin työskentelyä tällä kertaa Edelfeltin Ruokolahden eukot kirkonmäellä -kuvan parissa. Työskentelyn ohessa keskusteltiin ikäänntyneiden naisten asemasta Somaliassa ja Suomessa. Keskustelu sujui vilkkaasti ja eloisesti – ryhmä oli jo oppinut työskentelemään kuvan avulla.

Lopuksi ryhmäläisiä pyydettiin miettimään, mistä naiset mahtoivat puhua kirkonmäellä keskenään ja mistä somalinaiset puhuvat, kun he ovat yhdessä. Somalinaisten puheenaiheena ovat useimmiten miehet, erityisesti silloin, kun heidän kanssaan oli vaikeuksia. Myös lapsista ja lasten kasvatuksesta puhutaan naispiireissä. Ryhmäläiset pitivät taulusta osin siksi, että naiset olivat siinä heidän mielestään pukeutuneet hyvin, heillä oli huivit päässä ja pitkät nilkkoihin ulottuvat hameet. Ryhmätapaamisen loppuessa keskustelu oli edelleen vilkasta ja tunnelma välitön. Lopuksi museolehtorit kertoivat ryhmäläisille Ruokolahden eukot -taulun synnystä ja taiteilijasta.

KUVAKOLLAASIT – UNELMA KESÄSTÄ

Koska ohjelmassa oli ryhmän kesäretki seurakunnan Mustasaareen, halusimme pohjustaa retkeä kesään liittyvällä kuvakollaasilla. Ohjaajat olivat varanneet mukaan kesäteemaan liittyviä aikakauslehtiä, saksia, liimaa ja alustoja. Ryhmäläisiä pyydettiin katselemaan lehtiä ja leikkaamaan niistä kuvia, jotka liittyisivät omiin muistoihin tai unelmiin kesänvietosta.

Toiminta käynnistyi nopeasti ja pian kaikki ryhmäläiset leikkasivat ja liimasivat innoissaan kuvia kollaaseiksi. Ryhmähetkeen liittyvään rukoukseen kukin hiljentyi omaan tahtiinsa. Jotkut ryhmäläiset tekivät jopa kaksi kesäkuvaa. Kuvien valmistuttua käytiin entiseen tapaan jokainen kuva läpi niin, että kukin sai kertoa muistoistaan ja unelmistaan. Kollaaseista löytyi luontokuvia, kukkia, kasveja, naisellisia kesävaatteita (huntujen alle puettaviksi) ja eläinhahmoja. Ryhmässä oli jälleen paljon iloa ja naurua. Kuvallisten työskentelykertojen jälkeen ryhmä teki vielä puolenpäivän kesäretken Mustasaaren leirikeskukseen sekä Ateneumiin. Kuvallinen työskentely jatkui vielä Mustasaarella siten, että otin ryhmästä digikuvia, jotka ryhmäläiset saivat myöhemmin itselleen.

LOPUKSI

Kuvallisen työskentelyn vaikuttavuuden arviointi on aina vaikeaa. Ryhmätoiminnan vaikuttavuus ilmenee yleensä viiveellä. Ryhmätyöskentelyn eri vaiheissa oli paljon välitöntä iloa ja vuorovaikutusta. Myös Somaliaan liittyviä muistoja syntyi. Traumaattisia elämänvaiheita kuitenkin kartettiin – toisaalta ryhmän ohjauksessa naisia ei niiden muistelemiseen juurikaan uskallettu rohkaista. Rohkaistumista liittyä suomalaiseen yhteiskuntaan koetettiin saada aikaan retkillä Mustasaareen ja Ateneumiin. Myös liittymistä Kinaporin päivätoimintakeskuksen avoimeen uinti- ja käsityöryhmään tuettiin.

Miten sitten kuvallinen ilmaisu toimi työmallina? Koska kuvallinen ilmaisu on ikääntyneille outoa työskentelyä, siihen liittyy yleensä alkuun vastustusta. Ohjaajana kannattaa kuitenkin luottaa siihen, että ryhmä ajan mittaan oppii käyttämään kuvallista ilmaisukanavaa tunteittensa tulkkina tai ”siltana sisimpään”.

Kuvallisilla työskentelykerroilla pystyttiin tutustumaan kuvaan välineenä ja samalla hipaisemaan muistojen pintaa. Pilottina ryhmässä kokeiltu Kuvamatkoja Maalaus-taiteeseen -kansiota olisi ollut mahdollista hyödyntää enemmänkin siten, että kansion aineistoa ja tehtäviä olisi integroitu jokaiseen ryhmäkertaan ja ryhmän omaan kuvalliseen työskentelyyn. Kuvallinen työskentely olisi vaatinut ehdottomasti jatkoa. Ohjaajan tilanteesta johtuen tähän ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta.

LÄHTEET

Grön, T. (toim) & Itkonen, S. 2005. Kuvamatkoja Maalaustaiteeseen, Kirkkopalvelujen julkaisuja no.12. Helsinki.

Huttunen, L. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Nieminen, K. 2006. Julkaisematon ryhmätyöskentelydokumentti.

Nousiainen, K. 2006. Elämänkerronnan käyttö sosiaalityönvälineenä. Luento. Luettavissa internet sivulla www.socca.fi/gero.

Nylund, A., Antikainen, P., Hiltunen-Toura, M. & Vanhanen, S. 2006. Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön. Ikääntyneiden maahanmuuttajien palvelujen kehittäminen Etelä-Suomessa 2006-2007. Julkaisematon hankesuunnitelma.

Tiilikainen, M. 2003. Arjen Islam - somalalaisen elämää Suomessa. Vastapaino, Tampere.

MUISTIJÄLKIÄ – OHJAAJANA INTEGROIDUSSA KUVATAIDERYHMÄSSÄ

MAIJA VÄÄTÄMÖINEN

Kutsu integroituun kuvataideryhmään mahdollistui osana Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socom) *KUTSU – kohtaamisia taiteen äärellä* -hanketta. Kutsuttuina olivat niin Suomesta kuin muilta kieli- ja kulttuurialueilta maahan muuttaneet, jo ikääntyneemmät kuvataiteesta kiinnostuneet henkilöt. Ryhmiä järjestettiin kaksi, ensimmäinen keväällä 2007 ja toinen samaisen vuoden syksyllä. Ohjaajana toimi muotoilija (TaM) Maire Pyykkö.

Ikäihmisten tuominen kokijasta tekijäksi on yksi *KUTSU*-hankkeen kantavista ajatuksista. Arvokas ja hyvä vanhuus on noussut uudella tavalla ajankohtaiseksi väestön ikääntymisen tuomien yhteiskunnallisten muutospaineiden myötä. Lisäksi suomalaisen yhteiskunnan monimuotoistuminen lisääntyneen maahanmuuton yhteydessä sävyttää hoiva- ja hyvinvointipalvelukeskustelua. Millainen osa ja mahdollisuus taide- ja kulttuuritoiminnalla voi tässä debatissa olla, kulkee pohtivana kysymyksenä artikkelissa keskusteltavien teemojen rinnalla.

Kuvataideryhmässä yhdistyvät taiteellinen, luovan työn prosessi sekä sosiaalinen, ihmisten välinen kohtaaminen. On ryhmäläisiä ja on ohjaaja, jotka yhdessä muodostavat omalakisien ryhmänsä. *KUTSU*-hankkeen kehityksessä toteutui kaksi ryhmää, muodostui kaksi ”perhettä”, joissa nousseita ohjaamisen ja ryhmätoiminnan kannalta olennaisia näkökulmia tarkastelen tässä artikkelissa ryhmänohjaaja Maire Pyykön ajatuksia lainaten. Tekstissä lyhenne MP tarkoittaa Maire Pyykköä. Lisäksi tuon esille heränneitä tunteita ja tuntemuksia sosiokulttuurisen innostamisen logiikasta, kuvataideryhmästä hyvinvoinnin ja esteettisten kokemusten tuojana.

OHJAAJA SOSIOKULTTUURISENA INNOSTAJANA

Ohjaajan rooli ryhmässä on olennainen ryhmän toimivuuden kannalta. Sosiaalipedagogiikassa puhutaan innostamisesta: rohkaisemisesta, herättelemisestä ja kannustamisesta uuteen. Innostaja voi vuorovaikutuksen kautta luoda uskoa ja kerryttää motivaatiota. Dialogi ja kahden ihmisen välinen luottamus mahdollistavat osallistumisen prosessin, jossa ihmiset tulevat paremmin tietoisiksi toimintaympäristöstään, aktivoituvat elämässään. (Kinnunen 2003, 18–19.)

Sosiaalipedagogiikka sosiaalisine, pedagogisine ja kulttuurisine ulottuvuuksineen on osoittautunut hyväksi teoreettis-metodologiseksi lähestymistavaksi ikä-ihmisten kanssa toimiessa. Kurki (2007) mainitsee neljä perusteemaa: kommunikaation, affektiivisen suhteen, autonomian ja itsearvostuksen. Ne kiteyttävät ikäihmisten parissa tehtävän sosiokulttuurisen työn. (Kurki 2007, 211.) Ryhmänohjaaja Maire Pyykkö kutsui omia ryhmiään perheiksi, monitasoisiksi ja monimuotoisiksi ryhmiksi, joissa vallitsi ystävällinen ilmapiiri. Olennaista on taiteen ymmärtäminen prosessina ja luovan työn aivoihin jättämä muistijälki. Pyykkö kuvaa taiteen tekemisen merkitystä näin:

”Että he ymmärtäisivät miten tärkeää on se käsillä tekeminen aivoille ja tasapainolle. Ja se on terapeutista, ihan vaan se tekeminen.”(MP)

Itsearvostuksen tukeminen on ryhmänohjaajalle haasteellista. KUTSU-hankkeen kuvataideryhmissä kulttuurinen kirjo muodostui kantasuomalaisten lisäksi lähinnä entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen muuttaneista henkilöistä. Lisäksi toisessa ryhmässä mukana oli Saksasta tulleita paluumuuttajia ja srilankalainen nainen. Ryhmät olivat monimuotoisia myös taitotason suhteen – mukana oli jo kuvataiteita harrastaneita ja vasta-alkajia. Lisäksi 60+ ikähaarukkaan mahtui myös erottautumista nuoriin ja vanhoihin. Tällainen vaihtelevuus sekä rikastuttaa ryhmää että edellyttää ohjaajalta lisää herkkyyksiä. Ryhmäläisten yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden tunnistaminen vaatii tilannetajua ja tunteiden tunnistamista.

Sosiokulttuurisena projektina ryhmää on hyvin erilaista ohjata kuin esimerkiksi kansalaisopiston kuvataideryhmiä. Motivaatio synnytetään usein vasta ryhmän aikana ja kannustamisessa ohjaajalta vaaditaan sosiaalipedagogista innostamista. Itsearvostusta haetaan palautteen ja huomion kautta:

”Motivaatio puuttuu ja se uskallus puuttuu. Ja sitten ne koko ajan haluavat niin ku näyttää jotakin, että minä osaan. Vaikka ei osaakaan mutta et osaan! tai ”En osaa, en osaa, en osaa” mutta haluavat tehdä sen niin, että kaikki sanoisivat, että aaa...miten hieno.”(MP)

Ohjaajalta vaadittu ote on enemmän terapeutin, vaikka sosiokulttuurisen innostamisen kehyksissä toteutettu taiteellinen toiminta ei terapiaa olekaan (Taipale 2007, 234).

”Minun pitäisi olla hirveen varovainen, että se ei mene opettamiseksi. Että se menetelmä olisi enemmän terapeutin, ja sen takia minun kaikki tehtävätkin ovat semmoisia, että hyvin ohjattu ja mietitty tarkkaan alusta loppuun saakka. Että siel ei hirveesti oikeastaan saakaan antaa sellasta tilaa, sillä ihminen sitten heti, se ei vaan ymmärrä mitä se tekis.” (MP)

Kuvataideryhmissä kokeiltiin erilaisia tekniikoita ja tutustuttiin materiaalien mahdollisuuksiin. Pyykkö piti usein työnäytöksen tunnin alussa ja koki sen olevan tärkeää etenkin aloittelevien ryhmäläisten kannalta. Riittävän, muttei liiallisen ohjaamisen tarve ja sen tunnistaminen, ovat haastavia innostamisen osa-alueita. Ikääntyneiden henkilöiden autonomia voi olla herkkä alue ja sensitiivisyyttä tarvitaan tavassa, jolla neuvoja annetaan. Opituista tavoista tinkiminen ja uuden metodiikan oppiminen voi joillekin jo kuvataidetta harrastaneille osoittautua ”tunkeutumisenä” oman osaamisen alueelle, jolloin seurauksena voi olla ryhmästä pois jääminen. Aiempi harrastuneisuus voi näin esiintyä myös rajoittavana tekijänä. Esimerkiksi ruusun maalaaminen uudella metodiikalla oli eräälle ryhmäläiselle liikaa:

”ja ruusuja noin en maalaa..”

Hän oli ilmaissut tyytymättömyytensä Pyykön opetukselle. Vuorovaikutteisissa prosesseissa erimielisyydet ja kielteisetkin tunteet ovat luonnollisia ja ohjaajana on hyvä opetella ottamaan ne huomioon. Kaikki ihmiset eivät välttämättä ole valmiita ryhmätoimintaan, eivät innostu ja voivat jättäytyä pois toiminnasta.

Toisaalta ikääntyneempänä voi olla myös enemmän uskallusta irrotella ja kokeilla, rikkoa omia rajojaan. Innostajan persoonalla voi olla tässä merkittävä vaikutus vaikka paljon on tuki kiinni henkilöiden taustoista, tarinoista ja kokemuksista, joita elämä on eteen tuonut. Hyvän oppilaan tai ohjattavan Pyykkö määrittelee henkilöksi, joka haluaa oppia – iästä riippumatta. Halussa on myös Pyykön metodiikan ydin ja se on hänelle ainut taso, millä ”mitata” taideopiskelijaa. Paljon on siis kiinni motivaatiosta.

”On vain kaksi tasoa; minä haluan tai en. Ja jos haluat, minä opetan. Minä vakuutan, että sinä opit. Mutta jos et halua niin anteeksi vain.” (MP)

Relationaalisessa estetiikassa taiteilija ei vain ota tilaa muilta, vaan luo uutta tilaa. Taiteilija on mahdollista nähdä ei vain taideteoksen luojana, vaan myös innostajana, luovan työn prosessin alulle panijana. Näin voidaan siirtyä roolien vastakkaisuudesta roolien rinnakkaisuuteen. (von Bonsdorff 2007, 79–80.) Innostamisen metodiikan ydin ei ole opettamisessa, vaan ydin perustuu jokaisen henkilökoh- taisten voimavarojen löytämiseen, käyttämiseen ja niihin uskomiseen. Ikääntyneenä on yhtä lailla oikeus toteuttaa unelmiaan ja toteuttaa niitä ajattelematta, että vanhenee.

Monikulttuurisessa ryhmässä kulttuuriset erot voivat luoda jännitteitä ja tuoda uusia haasteita opettamiselle. Pyykkö kertoo iän tasoittavan ihmisiä myös maa- hanmuuttajia. Nuorempia, etenkin Venäjältä tulleita hän kuvaa ”erilaisiksi, levot-

tomammiksi kuin suomalaisia.” Vaikka turhaa stereotypittämistä tulee välttää, on hyvä huomioida, että Pyykkö on itse kasvanut neuvostoaikaisessa järjestelmässä, jolloin ymmärtämisen konteksti on täysin erilainen. Hän puhuu ”*sosiaalisesta väsymyksestä*”, joka tarkoittaa, että Neuvostoliitossa asuneet ihmiset, tai ainakin suurin osa heistä, ovat järjestelmän muokkaamia niin, että he ovat aina valmiita puolustautumaan. Kulttuurisesta taustasta tietäminen ja kulttuurisen toimintaympäristön ymmärtäminen auttavat ryhmänohjaajaa tunnistamaan käyttäytymisen syytä, auttamaan tilanteessa ja myös sietämään erilaisuutta. Maahanmuuttajana Pyykkö voidaan nähdä ideaalina opettajana maahanmuuttajille.

”Se on varmasti hyvä, että minä olen myös maahanmuuttaja. Että minä hyvin ymmärrän heitä. Että minua ei haittaa, minä tiedän, miten heitä pitäisi käsitellä.” (MP)

”JOS HALUAT NIIN OPIT” – MAIRE PYYKÖN METODIIKASTA

Pyykkö asui aina 1990-luvun alkuun asti silloisessa Neuvostoliitossa, mutta hän on suomalaisesta kodista ja hänellä on nuoresta pitäen ollut vahva suomalainen identiteetti. Hän on muotoilija ja lasitaiteilija, toimii ohjaajana ja tekee itse taidetta. Hän puhuu sujuvasti suomea ja venäjää, mikä saattaa madaltaa venäjänkielisten maahanmuuttajien kynnystä osallistua kuvataideryhmiin.

Taiteilijan koulutuksen ohella Pyykkö on toiminut viisi vuotta lastentarhanopettajana ja muun muassa tässä yhteydessä opiskellut psykologiaa ja pedagogiikkaa. Ensimmäiset kokemukset taiteen opettamisesta hän sai 18-vuotiaana. Vaikka Pyykön varsinainen ammatti on taiteilija – ei siis taiteen opettaja, on hänen koko elämänsä pyörinyt tavalla tai toisella opettamisen ympärillä. Myös muotoilijan ammatista hän näkee olevan paljon hyötyä opettamiselle – hän on ikään kuin opetuksen muotoilija. Desing tarkoittaa oikeastaan esineiden muokkaamista ihmisten tarpeiden mukaan, ja tutuista esineistä tehdään miellyttävämpiä, mukavampia. Pyykkö muistaa jonkun oppilaansa sanoneen, että hän tekee opetusprosessista taidetta.

Neuvostoliittolaisissa kulisseissa mutta suomalaisessa kodissa kasvaneena, hän puhuu ”sisäisestä tähdestä”, romantisoidusta Suomi-kuvasta ja lopulta sisäisestä moottorista, halusta siirtää tietoa omalle kansalle, mikä on hänen motivaationsa ydin. Neuvostoliitossa koettu vieraus muuttui rentoudeksi ja yhteenkuuluvuuden tunteeksi Suomeen muuton yhteydessä:

”...heti sellainen rentous tuli - minä olen kotona.”(MP)

Hyvän opettajan hän määrittelee ihmiseksi, jolla on ennen kaikkea halu opettaa ja tehdä se sydämellä. Pitää haluta siirtää omia tietoja ja taitoja. Opettamaan oppimisessa tarvitaan kärsivällisyyttä ja omaa osaamistaan on jaettava aidosti.

”Sydän mukaan, ei muuta... Pitää opettaa sekä antaa tilaa. Että siellä on niin paljon, mitä pitäis ottaa huomioon. Että jokainen sitten oppii sen tekemällä. Se, joka haluaa siirtää omat taidot ja tiedot ihan niin kuin aidosti.” (MP)

Opettamisen sijaan Pyykkö puhuukin enemmän tilan ja varmuuden antamisesta taiteessa, luovuuteen kannustamisesta ja henkilökohtaisen oivaltamisen tärkeydestä.

Pyykkö on opiskellut Eestin taideakatemiassa ja hänen tutkintonsa on suomalaisessa järjestelmässä rinnastettavissa taiteiden maisterin ja muotoilijan tutkintoihin. Opettajana hänellä on kehittynyt omaperäinen akvarellimaalausmenetelmä, tai oikeastaan opetusmetodi. Pyykön sanoja mukaillen, sen voi lyhyesti selittää niin, että erilaisilla apumenetelmillä ja niksillä saadaan ihmiset kokemaan onnistumishetkiä useammin kuin muissa opetusmenetelmissä. Pyykkö kutsuu sitä *algoritmi*-menetelmäksi, koska se on melkein kuin tekninen kaava: jos ihminen oppii käyttämään sitä, hän kehittyy nopeasti. Metodista voi myös verrata kielopin käyttämiseen kirjoittamisprosessissa; se on kuin kirjoittamistaito: kaikki käyttävät samoja sääntöjä ja kirjaimia, mutta kirjoitustapa on erilainen. Niin syntyi kaunokirjallisuus, ja saman voi nähdä myös kuvataiteessa – oma käsiala tekee maalauksesta omaperäisen.

Yhteiskunnan tekninen kehitys ja esimerkiksi viestintäkulttuurin muutos vaatii paljon myös ohjaajalta. Aika ja metodit muuttuvat, ja myös ohjaaja kohtaa rajoja, joita ylittää. Lisäksi omasta jaksamisesta tulee huolehtia. Kuitenkin into opettaa saa myös rikkomaan rajoja ja unohtamaan oman rajallisuutensa. Tietokoneet ja niiden käyttö opetusmenetelmissä ovat esimerkiksi Pyykölle olleet haaste, jonka hän on ottanut vastaan ja lopulta saanut siitä apuvälineen.

”Se into siirtää osaamista, se into tietämään, koska minä käytin sitä apuvälineenä. Koska minä ymmärsin, että tästä (tietokone) on apua minulle, niin se meni niin sitten helposti, että minä en huomannutkaan, kuinka minä sen olen oppinut...” (MP)

Jos opettajaksi haluaa ryhtyä, silloin on annettava kaikkensa:

”Minä olen valmis tanssimaan jos tarvii, ja olen tanssinutkin joskus.” (MP)

Keinot löytyvät matkalla, eikä kukaan voi varsinaisesti opettaa opettamaan. Vinkkejä voidaan antaa, mutta jokaisen on kehitettävä oma tapansa ja tyyliinsä. Oma opetusta on aina hyvä reflektoida, miettiä kokeiltuja käytäntöjä ja koettuja tuntemuksia. Oman osaamisen mittarin Pyykkö näkee oppilaissaan ja heidän sinnikkyudessaan ja innossaan tulla kursseille kerta toisensa perään:

”Siellä ne hiipii perässä.” (MP)

Vaikka sosiokulttuurisessa innostamisessa korostetaan taiteen tekemistä ja kokemista prosessina, on lopputulema, tuotos, yhtä lailla merkityksellinen. Se tuo oman osaamisen näkyväksi, jättää muiston, jota voi myös esitellä. *KUTSU*-hankkeen yhteydessä järjestettiin myös näyttelyitä, paikalliseen lounasravintolaan ja myöhemmin läheisen kirkon seinille. Tämä kertoo huomiosta, arvostuksesta ja kunnioituksesta ikäänntyneitä kohtaan – se tuo heidät näkyviksi ja sitä kautta myös kuuluviksi ympäröivässä yhteiskunnassa, mikä voi erityisesti maahanmuuttajien kohdalla olla hyvinkin positiivista näkyvyyttä.

”ONNISTUNUT IHMINEN ON ONNELLINEN IHMINEN. ONNELLINEN IHMINEN ON TERVE IHMINEN.”

Kaikessa taidetoiminnassa lähtökohtana on kokijan henkilökohtainen taidekäsitteys, ja sen tähden voi olla vaikeaa selvittää taiteen merkitystä ihmisten elämässä ylipäätään (Strandman 2007, 161). Keskustelua taiteen ja kulttuuritoiminnan vaikutuksesta terveydelle on käyty esimerkiksi sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman käsitteiden kautta (esim. Hyypä & Liikanen 2005). Taide- ja kulttuuritoiminnan yhteydessä puhutaan usein myös elämyksellisyydestä, tunteista ja emootioista. Nämä me koemme aivotoiminnan kautta, ruumiimme välityksellä. Emootiot vaikuttavat aivojen psykofysiologiseen säätelyjärjestelmään. Tunteet ovat kuitenkin myös kulttuurinen tuote ja muodostuvat vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa. (Hyypä & Liikanen 2005, 53–54.)

Taide antaa mahdollisuuden ilmaista itseä. Luova toiminta on prosessi, jonka avulla voidaan käsitellä ja purkaa niin iloisia kuin ahdistavia tunteita. Taide voi toimia välineenä myös menneiden muistelulle, palata aikaan kadotettuun ja linkittää se tähän hetkeen. Taide voi toimia siltana sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välillä (Pulkinen 2003, 156). Myös tarkastelluissa kuvataideryhmissä muistelutyö tuli esille etenkin maahanmuuttajien töissä; oma lapsuus näkyi tehdyissä teoksissa, joiden kautta lapsuuden aikaa muisteltiin. Kohtaavana tilana kuvataideryhmä onkin ideaali muistojen ja ajatusten vaihtamiselle. Kerronta käy luontevasti muun tekemisen ohessa.

Onnistumisen kokemukset herättävät onnen tunteita. Miellyttävät kokemukset aktivoivat hormonitoimintaa ja tätä kautta edistävät terveyttä. Pyykköä lainaten:

”Onnistunut ihminen on onnellinen ihminen. Onnellinen ihminen on terve ihminen.”(MP)

Toimintaan suhtautuminen vaikuttaa myös koettuun ”hyötyyn”. Ihmisen arvot ja arvostukset, maailmankuva, vaikuttaa pitkälti ajatuksiin ja kokemuksiin taiteesta. Materialistisella maailmankatsomuksella voi olla vaikea perustella toiminnan mielekkyyttä. Pyykkö kertoi hyvin lahjakkaasta taiteilijasta, jolta kuitenkin puuttui kunnioitus omaa työtä kohtaan:

”Niin, jos minä teen näitä sata kappaletta, niin mitä sitten...mitä minä niillä teen? Kuka niitä huolii?” (MP)

Kyseinen taiteilija oli toiminut opettajana Eestin taideakatemiassa ja todennäköisesti turhautunut kaikesta materiasta mitä akatemian varastot ovat ”pullollaan”. Pelko siitä, että tuottaa vain materiaa, jota maailma ei enää tarvitse, kyseenalaistaa omien töiden arvokkuuden ja tarpeellisuuden. Taiteilijalta puuttui ikään kuin itse prosessin arvostus luovassa toiminnassa, joka on kuitenkin kiitettyä sosiokulttuurisen toimintamenetelmän logiikan. Aivoihin jää muistijälki, vaikka lopputulos tuhoutuisikin:

”Periaatteessa niitä voi tehdä ja vaikka polttaa pois ja siitä jää se olemus, sinun hyvä olo. Sinun kehittyneet solut ja niin edelleen.”(MP)

Jokaisella ihmisellä on edellytykset esteettisen kokemiseen. Jokaisella ihmisellä on myös oikeus taiteelliseen ilmaisuun ja taiteen vastaanottamiseen. Opetusministeriön mukaan taiteen pitäisi olla kaikkien saavutettavissa (OPM 2006:6). Kuvataideryhmä voi osaltaan tuoda luovan työn prosessit ihmisten ulottuville, ”tasosta” tai ikäluokasta riippumatta. Yhteisöllisenä tapahtumana taide voi herätellä esteettiseen ilmaisuun kannustavassa ilmapiirissä. Omien rajojen rikominen voi olla myös epämukavaa ja herättää kielteisiä tunteita, ehkä kipeitä muistojakin. Olennaista on, että taide antaa tähän mahdollisuuden, ja mahdollisuuden onnistumisen ohella myös epäonnistua. Ryhmissä koetaan tunnelmia ja tunnistetaan tunteita, jotka voivat olla yhtä aikaa sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä. Henkilökohtaisen kokemuksellisuuden lisäksi taustalla vaikuttaa aina kulttuurinen, opittu konteksti. Tunteiden ja tunnelmien tunnistamisen taito, joka on sidoksissa elämäkokemuksiimme, on meillä jokaisella. Pauline von Bonsdorff (2007) puhuu tästä hiljaisena estetiikkana. Taiteellisten ja vuorovaiikutteisten työskentelymenetelmien avulla voi olla mahdollista tuoda näkyväksi omia elämäkokemuksia ja olla osa niitä. (von Bonsdorff 2007, 76–79.)

LOPUKSI

KUTSU -hankkeen yhteydessä toteutuneet kuvataideryhmät ovat tuoneet mielenkiintoisella tavalla esille kuvataiteen ja ryhmätoiminnan mahdollisuuksia osana ikääntyneiden hyvinvointia. Tässä artikkelissa esitellyt ajatukset kumpuavat ohjaajan kokemuksista ja näkemyksistä, vuosien varrella kerätystä tietotaidosta. Maire Pyykön kanssa käydyt pohdinnat ovat edelleen avanneet ymmärrystä taiteen ulottuvuuksista. Sosiokulttuurisen toimintalogiikan mukaisesti kuvataideryhmissä korostui tekemisen prosessi, yhdessä mutta yksilönä koettu hyvä olo ja esteettiset kokemukset. Ryhmässä vieraillessani aistin hyvän mielen hyrinää.

Ohjaajan elämäkokemus ja persoona vaikuttavat merkittävästi ryhmän ilmapiiiriin. Integroidussa kuvataideryhmässä tarvitaan kulttuurista sensitiivisyyttä ja kykyä ymmärtää erilaisuutta. Ohjaajalta vaaditaan kykyä tukea ja kannustaa ryhmäläisiä rikkomaan rajojaan ja ilmaisemaan itseään vapaasti, löytämään omia voimavarojaan. Yhtäaikaisesti ohjaaja on myös taiteilija, innostaja sekä ennen kaikkea oma persoona omine elämäkokemuksineen. Monimuotoisessa kuvataideryhmässä ohjaajan maahanmuuttajataustasta on varmasti hyötyä, mutta silti tärkeintä on halu jakaa omaa osaamistaan, tehdä se sydämellä, toimia dialogissa ryhmäläisten kanssa.

Vastaavista kuvataideryhmistä tiedotettaessa olisi hyvä korostaa itse luovan työn prosessia taiteen tekemisessä. Olennaista on halu oppia, ei aiempi harrastustausta tai taiteellinen lahjakkuus. Jokaisella on oikeus ilmaista itseään, toteuttaa unelmiaan ja kokeilla myös uusia asioita, ja erityisesti vanhemmalla iällä. Taide voi antaa myös mahdollisuuden muistella ja kertoa omasta lapsuudesta sekä elämän eri vaiheista. Taidetta ei vain koeta vaan myös tehdään itse. Taiteen parissa voidaan kohdata, tutustua ja tulla näkyväksi erilaisuudesta ja iästä huolimatta sekä juuri niiden tähden.

LÄHTEET

- Hyypä, M.T. & Liikanen H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kinnunen, P. 2003. Innostuskirja. Nyt! Sosiokulttuurisen toiminnan polunpäitä. Opintokeskus Kansalaisfoorumi. Vantaa: Painotalo Suomenmaa.
- Kurki, L. 2007. Sosiaalipedagogiikkaa ikäihmisten parissa. Teoksessa: Hämäläinen, J. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007. 8. vuosikerta. Kuopio: Kopijyvä.
- OPM. 2006. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Opetusministeriön toimenpideohjelma 2006–2010. Opetusministeriön julkaisuja 2006:6.
- Pulkkinen, P. 2003. Kuvallinen ilmaisu. Teoksessa: Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Juva: WS Bookwell Oy.
- Strandman, P. 2007. Taiteen soveltavaa käyttöä? Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Taide keskellä elämää. Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistajana -hanke. Nykytaiteen museon Kiasman julkaisuja; 106. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Taipale, M. 2007. Ikääntyneiden innostamisen sosiokulttuurisia käytäntöjä. Teoksessa: Hämäläinen, J. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007. 8. vuosikerta. Kuopio: Kopijyvä.
- von Bonsdorff, P. 2007. Hiljainen estetiikka. Teoksessa: Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Taide keskellä elämää. Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistajana -hanke. Nykytaiteen museon Kiasman julkaisuja; 106. Keuruu: Otavan kirjapaino.

KIRJOITTAJAT

RAILI GOTHÓNI TT, dosentti

Raili Gothóni toimii kirkon alan yliopettajana Diakonia ammattikorkeakoulu Etelän yksikössä Helsingin toimipaikassa. Hän on tehnyt tutkimuksia vanhus-ten ja omaisten elämäntilanteista, sielunhoidon ja etiikan kysymyksistä. Hän toimi yhdeksän vuotta sairaalateologina työskennellen pääsääntöisesti vanhuspoti-laiden kanssa. Väitöskirjansa hän teki elämäntarinamenetelmällä 1987. Tämän jälkeen hän tutki omaishoitajien tilannetta ja eri kulttuurien vanhuskäsityksiä vertaillen Englannin ja Suomen käytäntöjä lukuvuonna 1989–1990 Cambrid-gessa. Hän toimi *Sovintoon elämän kanssa* -osahankkeen asiantuntijaryhmässä.

HILKKA LINDERBORG VTM

Hilkka Linderborg on toiminut vuodesta 2003 Vanhustyön keskusliiton suunnittelijana ikääntyvien maahanmuuttajien asioiden parissa – ensin projektiteh-tävissä ja nyt osana liiton vakinaista toimintaa. Hän on koulutukseltaan sosiaa-lityöntekijä ja saanut maahanmuuttajatyöhön vankan kokemuksen Helsingin kaupungin sosiaaliviraston maahanmuuttoyksiköstä, jossa hän työskenteli sekä erityis- että johtavana sosiaalityöntekijänä vuosina 1991–2000.

KIRSTI NIEMINEN YM

Kirsti Nieminen toimii sosiaalialan aineiden lehtorina Diakonia ammattikorkea-koulun Etelän yksikön Helsingin toimipaikassa. Hän on opiskellut ilmaisu- ja taidepainotteisia menetelmiä sekä ryhmämuotoista työskentelyä Ihmissuhdetyö ry:n ja Moreno-instituutin Tro-koulutuksissa. Diakonia ammattikorkeakoulus-sa hän on profiloitunut vanhustyön perus-, lisä- ja täydennyskoulutukseen. Hän toimi ohjaajana *Sovintoon elämän kanssa* -hankkeessa.

ARJA NYLUND TtM

Arja Nylund toimii Turun ammattikorkeakoulussa päätoimisena terveyden-huollon opettajana ja terveystieteen täydennyskoulutusvastaavana. Vuonna 2004 hän toimi Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksessa avoimen yliopiston gerontologian perusopinnojen suunnittelijana. Turun ammattikorkeakoulus-sa hän on osallistunut muun muassa Turun työvoimatoimiston kansainvälisten palveluiden SPECIMA/ESR-projektiin Korkeasti koulutetut maahanmuuttajat työelämään. Hän toimi projektipäällikkönä InnoELLI Senior -ohjelma 2006–2007:n *Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön* -hankkeessa.

EILA SAINIO KM

Eila Sainio toimii kirkon alan lehtorina Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelän yksikön Helsingin toimipaikassa. Hän on toiminut kirkon diakoniatyössä useita vuosia. Diakoniatyössä elämän moninaisuus on tullut tutuksi. Eila Sainio toimi *Sovintoon elämän kanssa* -hankkeen projektikoordinaattorina.

MONA TAIPALE FM

Mona Taipale toimi Monikulttuurista hyvinvointia hankkeessa projektikoordinaattorina Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomissa KUTSU -osahankkeessa. Hän toimi myös hankkeen kansainvälisen verkostoyhteistyön koordinaattorina. Hän on toiminut myös muissa hankkeissa, kuten *Ikäihmisten kulttuurikaupunki* -hankkeessa Helsingissä 1998–2000, *Iloinen syksy* -hankkeessa Kuusankoskella, Kotkassa ja Lappeenrannassa 2004, *Terveyttä ja hyvinvointia kulttuurista senioreille* -hankkeessa Haminassa, Kotkassa, Kuusankoskella ja Lappeenrannassa 2005–2006.

ANNA TENHO TtM

Anna Tenho toimii Turun ammattikorkeakoulussa terveystieteiden päätoimisena tuntiopettajana. Hän on koulutukseltaan sairaanhoitaja ja kansanterveystieteen pääaineesta valmistunut terveystieteiden maisteri. Hän toimi projektikoordinaattorina *KOTOa* -osahankkeessa.

MAIJA VÄÄTÄMÖINEN Kulttuuripolitiikan opiskelija, Jyväskylän yliopisto

Maija Väätäimöinen tutustui opintojensa ohessa KUTSU -osahankkeeseen ja kirjoitti kokemuksistaan artikkelin ”Muistijälkiä – ohjaajana integroidussa kuvataideryhmässä.”

MARIANNA YLI-HOUHALA Sosionomi (amk)

Marianna Yli-Houhala valmistui sosionomiksi Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmasta joulukuussa 2007. Koulutuksen suuntaavissa opinnoissa hän keskittyi sosiaalipalvelutyöhön ja teki sen yhteydessä opinnäytetyön ”Tuli nuori mieli” – *kokemuksia taidelähtöisestä elämäkerrallisesta ryhmätöinnistä KOTOa* -osahankkeessa vuoden 2007 aikana.

Turun ammattikorkeakoulun julkaisusarjoissa ilmestyneitä teoksia

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN TUTKIMUKSIA

18. Laaksovirta, Heli: Laitoshoidossa olevien ikääntyvien suunhoitomallin kehittäminen. Turku, 2005. 63 s. ISBN 952-5596-31-1.
19. Nenonen, Suvi: The Nature of the Workplace for Knowledge Creation. Turku, 2005. 83 s. ISBN 952-5596-33-8.
20. Poikela, Heli: Keuhkohtaumatautia sairastavan potilaan ohjauksen kehittäminen. Turku, 2005. 81 s. + 9 liites. ISBN 952-5596-34-6.
21. Jalonen, Harri: Asian valmistelu kunnallisessa päätöksenteossa kommunikaation näkökulmasta – käsiteanalyttinen tutkimus. Turku, 2006. 77 s. ISBN 952-5596-45-1.
22. Hakulinen, Hannele: Ammatillista väylää ammattikorkeakouluun – tutkimus ammatillista polkua ammattikorkeakouluun edenneiden opiskelijoiden vaiheista. Turku, 2006. 95 s. + 7 liites. ISBN 952-5596-54-0.
23. Salmela, Marjo, Heikka, Hanna & Ernvall, Sirpa: Perusterveydenhuollossa toimivan henkilökunnan rooli, valmiudet ja koulutustarve ikähuonokuntoisten kuulonkuntoutuksessa. Kuulonhuollon kehittämisprojekti Varsinais-Suomessa. Turku, 2006. 169 s. ISBN 952-5596-72-9.
24. Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria: ”Minunkin sisällä soi!” – musiikin ja sen parissa toimimisen terapeuttisia merkityksiä ja mahdollisuuksia musiikkikasvatuksessa. Turku, 2007. 353 s. ISBN 978-952-5596-90-8.
25. Linnossuo, Outi: Projektiorganisointi kehittämistyö riskilasten ja -nuorten palveluissa Turussa vuosina 1993–2003. Turku, 2007. 201 s. ISBN 978-952-216-009-6.
26. Salonen, Kari: Haastava sosiaalinen vanhustyössä – avopalvelutyöntekijöiden näkemyksiä kotona asuvien vanhusten sosiaalisesta olomuotoisuudesta. Turku, 2007. 195 s. ISBN 978-952-216-010-2.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN RAPORTTEJA

42. Laakso, Heini-Maija & Onninen, Johanna & Törnvall, Tytti: Lasten kognitiivisten valmiuksien dynaaminen arviointi – DOTCA-Ch:n soveltuvuus suomalaisille 6-vuotiaille lapsille. Turku, 2005. 55 s. + 9 liites. ISBN 952-5596-24-9.
43. Ekström, Anni: Sähköinen kirjaaminen tuli taloon – kirjaamisen kehittäminen Kukonkallion vanhainkodissa. Turku, 2006. 82 s. + 14 liites. ISBN 952-5596-46-X.
44. Laaksonen-Heikkilä, Ritva & Heikkinen, Katja & Koivuniemi, Sirkku & Rajala, Anita: Kokeilusta toimivaksi mentorointimaliksi – raportti terveysalan opetuksen kehittämisestä. Turku, 2006. 79 s. ISBN 952-5596-50-8.
45. Laakso, Tiina & Äikää-Torkkeli, Sari (toim.): Osallisuudella onnistumiseen – loppuraportti nuorten osallisuushankkeesta Loimaan seutukunnassa. Turku, 2006. 137 s. ISBN 952-5596-52-4.
46. Hautala, Tiina & Nenonen, Suvi & Tanskanen, Ilona (toim.): Näkökulmia hyvinvointiin 5. Turku, 2006. 163 s. ISBN 952-5596-59-1.
47. Elomaa, Leena & Koivuniemi, Sirkku & Veräjänkorka, Oili & Wiirilinna, Ulla: Vastauksia terveysalan oppimishaasteisiin 2. Turku, 2006. 68 s. ISBN 952-5596-67-2.
48. Ahonen, Pia & Syrjälä, Vappu (toim.): Terveyttä nopean muutoksen kuntiin – raportti terveysalan TAMU-hankkeesta. Turku, 2006. 144 s. ISBN 952-5596-70-2.
49. Lind, Kaija & Saarikoski, Mikko & Koivuniemi, Sirkku (toim.): Tutkien terveyttä 2006. Turku, 2006. 122 s. ISBN 952-5596-77-X.
50. Koivuniemi, Sirkku & Sairanen, Raija & Tiilikka, Leila: Maailma kotiovella 2. Turku, 2007. 89 s. ISBN 978-952-5596-83-0.
51. Ojala, Sanna & Ernvall, Sirpa & Tiilikka, Leila (toim.): Yhdessä verkkoon. Turku, 2007. 71 s. + 25 liites. ISBN 978-952-5596-87-8.
52. Väänänen, Ossi: Langattomat lähiverkot ammattikorkeakouluissa. Turku, 2007. 107 s. ISBN 978-952-5596-88-5.
53. Alanen, Salla-Maria & Hallenberg, Tanja & Komulainen, Martti: Saaristomeri 2006 – tiedosta tietoisuutta. Turku, 2007. 105 s. ISBN 978-952-5596-89-2.
54. Kanerva-Lehto, Heli & Lehtonen, Jouko (toim.): Tutkimuspaja – oppimista ja kehittämistä. Turku, 2007. 103 s. ISBN 978-952-5596-95-3.

55. Routi-Pitkänen, Kirsi & Virtanen, Tiina: Laatu oppimassa – laadun oppimisen toteuttamismallin soveltaminen vanhusten palvelukeskuksen laatuprojektissa. Turku, 2007. 79 s. ISBN 978-952-216-002-7.
56. Ääri, Riitta-Liisa & Elomaa, Leena & Ylönen, Minna (toim.): Laatu vanhusten hoitoon – terveysalan Vapake-projektin raportti. Turku, 2007. 91 s. ISBN 978-952-5596-96-0.
57. Leino, Irmeli & Wüirilinna, Ulla (toim.): Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä Salon seudulla. Turku, 2007. 169 s. ISBN 978-952-216-005-8.
58. Hyvönen, Raimo; Aittonen Terhi; Huhta, Arto; Jolkkonen, Ari; Kantola, Ismo; Lähteenmäki, Ilkka & Viinikkala, Päivi: Hyvässä hengessä ja monipuolisin menetelmin – tietotekniikan koulutusohjelman arviointiraportti. Turku, 2007. 70 s. ISBN 978-952-216-008-9 (verkkojulkaisu).
59. Vuorio, Elina: Yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat Varsinais-Suomessa – hyvinvointiklusterin esiselvitys. Turku, 2007. 127 s. ISBN 978-952-216-012-6 (verkkojulkaisu).
60. Stenman, Helga (toim.): Rannasta rakennukseen – ruokorakentamista Itämeren alueella. Turku, 2007. 88 s. ISBN 978-952-216-014-0 (verkkojulkaisu).
61. Ahonen, Pia (toim.): Kuntakumppanuudella terveyttä edistämään – SARAKE-hanke aikuisopiskelijoiden oppimisympäristönä. Turku, 2007. 133 s. ISBN 978-952-216-019-5.
62. Nenonen, Suvi & Tanskanen, Ilona (toim.): Työtä, tietoa ja tutkimusta tänään – innovaatioita tulevaan: Turun ammattikorkeakoulun FUTIS-tutkimusohjelman (Future Work and Innovative Services) avausjulkaisu Turku, 2007. 168 s. ISBN 978-952-216-020-1.
63. Salonen, Katri & Merisalo, Sanna (toim.): Yritysavohautomo – tutkimusta ja tukea metallialan sukupolvenvaihdoksiin. ArtCraftMetal, Equal-yhteisöaloite, Metallin yritysavohautomo -osahankkeen loppuselvitys. Turku, 2007. 79 s. ISBN 978-952-216-023-2 (verkkojulkaisu).
64. Lind, Kaija & Saarikoski, Mikko & Koivuniemi, Sirkku (toim.): Tutkien terveyttä 2007. Turku, 2007. 126 s. ISBN 978-952-216-024-9.
65. Nurmela, Tiina: Saumaton malli ortopedisten potilaiden hoitoon – selviytymisapua tekonivelleikkauspotilaille koko hoitoketjun ajan. Turku, 2007. 136 s. ISBN 978-952-216-027-0.
66. Komulainen, Martti; Simi, Päivi; Hagelberg, Eija; Ikonen, Iiro & Lyytinen Sami: Ruokoenergiaa - järviviruo'on energiakäyttömahdollisuudet Etelä-Suomessa. 77 s. ISBN 978-952-216-030-0.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN OPPIMATERIAALEJA

20. Adamsson, Virpi & Puukka, Jaana: Vimma – naisten yrittäjätarinoita Turun seudulta. Turku, 2005. 90 s. ISBN 952-5596-06-0.
21. Parkkinen, Terttu & Keskinen, Soili (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku, 2005. 117 s. ISBN 952-5596-15-X.
22. Siivonen, Tommi & Sinisalo, Toni: Ongelmalähtöinen oppimisympäristö. Turku, 2005. DVD. ISBN 952-5596-16-8.
23. Lauttalammi, Ari & Lehtonen, Jouko & Laine, Katariina (toim.): Talojen korjausrakentaminen – johdatus perusteisiin. Turku, 2005. 98 s. ISBN 952-5596-19-2.
24. Elomaa, Leena & Paltta, Hannele & Saarikoski, Mikko & Sulosaari, Virpi & Ääri, Riitta-Liisa: Taitava harjoittelun ohjaaja. Turku, 2005. 62 s. ISBN 952-5596-38-9.
25. Grönlund, Inga: Kestilä – turkulaista vaatetusteollisuuden historiaa ja tuotesuunnittelijoita. Turku, 2005. 99 s. ISBN 952-5596-32-X.
26. Tuomi, Anu: Lähde väreihin. Turku, 2006. 114 s. ISBN 952-5596-44-3.
27. Laiho, Satu: Yrityksen visuaalisen linjan ja tavoiteimagon luominen. Turku, 2006. 53 s. ISBN 952-5596-48-6.
28. Kovanen, Anne & Leino, Maarit: Päähteettömyyden puolesta – terveystieteiden materiaali kouluterveydenhoitajalle ehkäisevän päihdekasvatuksen toteuttamiseen. Turku, 2006. 70 s. + 27 liites. + CD-ROM. ISBN 952-5596-53-2.
29. Krankka, Jaana & Mäkynen, Milla: Vanhemmuus lapsen päähteettömän elämän lähtökohtana – terveystieteiden materiaali vanhempainiltaa. Turku, 2006. CD-ROM. ISBN 952-5596-55-9.
30. Timmerbacka, Anna: Ranskan vallankumouksen kuvat. Turku, 2006. 76 s. ISBN 952-5596-58-3.

31. Källd, Maria & Seppälä-Kavén, Ulla: Tider och former. En inblick i formgivningen 1800-talets slut till vår tid. 116 s. Turku, 2006. ISBN 952-5596-62-1.
32. Vainio, Tiina: Opas vastavalmistuncelle kuvataiteilijalle. 2. korjattu painos. Turku, 2007. 144 s. ISBN 978-952-5596-85-4
33. Tiuhonen, Anne: G-avain pykäläviidakossa. Tekijänoikeuksista musiikkipedagogeille ja muusikoille. Turku, 2006. 73 s. ISBN 952-5596-69-9.
34. Lehtonen, Jouko (toim.): Perustusten vahvistaminen – näkymätöntä korjaustyötä. Turku, 2007. 91 s. ISBN 952-5596-71-0.
35. Inkinen, Karri: Verkko-opettajan oppimisprosessin tarina eli Seilin saaren arvoitus. Turku, 2007. 95 s. ISBN 978-952-5596-84-7.
36. Tanskanen, Ilona & Erävaara, Taina & Luukkonen, Ismo & Paavola, Antero & Sammalkorpi, Ilona & Tuomi, Anu (toim.): Taiteen asetelmissa tutkimus – kannanottoja tutkimukseen taiteilijan työssä. Turku, 2007. 159 s. ISBN 978-952-5596-93-9.
37. Riutta, Tarmo: Jazzix – jazzviuluopas Stephane Grappelli -tyyliseen improvisaatioon. Turku, 2007. 107 s. ISBN 978-952-216-018-8.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN PUHEENVUOROJA

27. Timonen-Kallio, Eeva (ed.): Towards Active Citizenship – Friskie Programme as a professional method for guidance. Turku, 2006. 54 s. ISBN 952-5596-61-3 (verkkojulkaisu).
28. Henttula, Päivi & Hietaranta, Jari: Varsinais-Suomen terveystieteiden ja -asemien jätehuollon nykytilan kartoittaminen – esiselvitysraportti. Turku, 2006. 42 s. ISBN 952-5596-63-X (verkkojulkaisu).
29. Pitkänen, Timo: Missä ruokoa kasvaa? – järvi- ja maaseutualueiden satelliittikartoitus Etelä-Suomen ja Viron Väinämeren rannikoilla. Turku, 2006. 82 s. ISBN 952-5596-66-4 (verkkojulkaisu).
30. Ahonen, Pia, Koivuniemi, Sirkku & Wiirilinnä, Ulla (toim.): Oletko valmis? Terveystieteiden haastaa oppimaan. Turku, 2006. 35 s. ISBN 952-5596-79-6.
31. Nieminen, Salla: Turun ammattikorkeakoulun opiskelijabarometri 2006. Turku, 2007. 70 s. ISBN 978-952-5596-82-3 (verkkojulkaisu).
32. Astelajoki, Sari & Kontio, Elina: Yrittäjyyden edistäminen ammattikorkeakoulussa – esimerkkejä terveysalalta. Turku, 2007. 31 s. + 8 liites. ISBN 978-952-5596-86-1 (verkkojulkaisu).
33. Nikkanen, Kirsi: ”Oikein hyvä kirjasto”. Turun ammattikorkeakoulun kirjaston asiakastytyyväisyyskysely keväällä 2006. 101 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-91-5 (verkkojulkaisu).
34. Iltanen, Tessaliina: Sähköinen asiointi Turun ammattikorkeakoulussa. 48 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-92-2 (verkkojulkaisu).
35. Krook, Kristina: Aleksis Kivikö kantelettaren isä? – Turun ammattikorkeakoulun opiskelijoiden Suomi-tietouden sekä kulttuurin tuntemisen ja harrastamisen kartoitus. 56 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-97-7 (verkkojulkaisu).
36. Jalonen, Harri: Kuntaorganisaatio valinkauhassa – kohti tehokasta ja luovaa asioiden valmistelua. 43 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-99-1 (verkkojulkaisu).
37. Ikonen, Markku & Arvet, Palkov & Viljanen, Kalle: Raskaiden ajoneuvojen omamassat – selvitys mahdollisuuksista lisätä kantavuutta. 57 s. + 22 liites. Turku, 2007. ISBN 978-952-216-003-4 (verkkojulkaisu).
38. Scheinin, Minna: Viestintäkoulutusta verkossa – yritysvalmennuksen haasteet. 20 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-216-016-4 (verkkojulkaisu).
39. Angerpuro, Kirsi: Turun ammattikorkeakoulu työympäristönä – vuoden 2007 henkilöstökyselyn tulokset. 77 s. ISBN 978-952-216-026-3 (verkkojulkaisu).
40. Salonen, Katri: Projektien projekti - mitattavaa hyötyä yhteistyöllä. Serviisi, Equal-yhteisöaloite, loppuraportti. 86 s. Turku ISBN 978-952-216-032-4 (verkkojulkaisu).

Turun ammattikorkeakoulu
Julkaisumyynti
Joukahaisenkatu 3A
20520 Turku

puh. (02) 263 35 810
fax. (02) 263 35 791
julkaisumyynti@turkuamk.fi
<http://julkaisumyynti.turkuamk.fi>